

84(2)-632.1/6

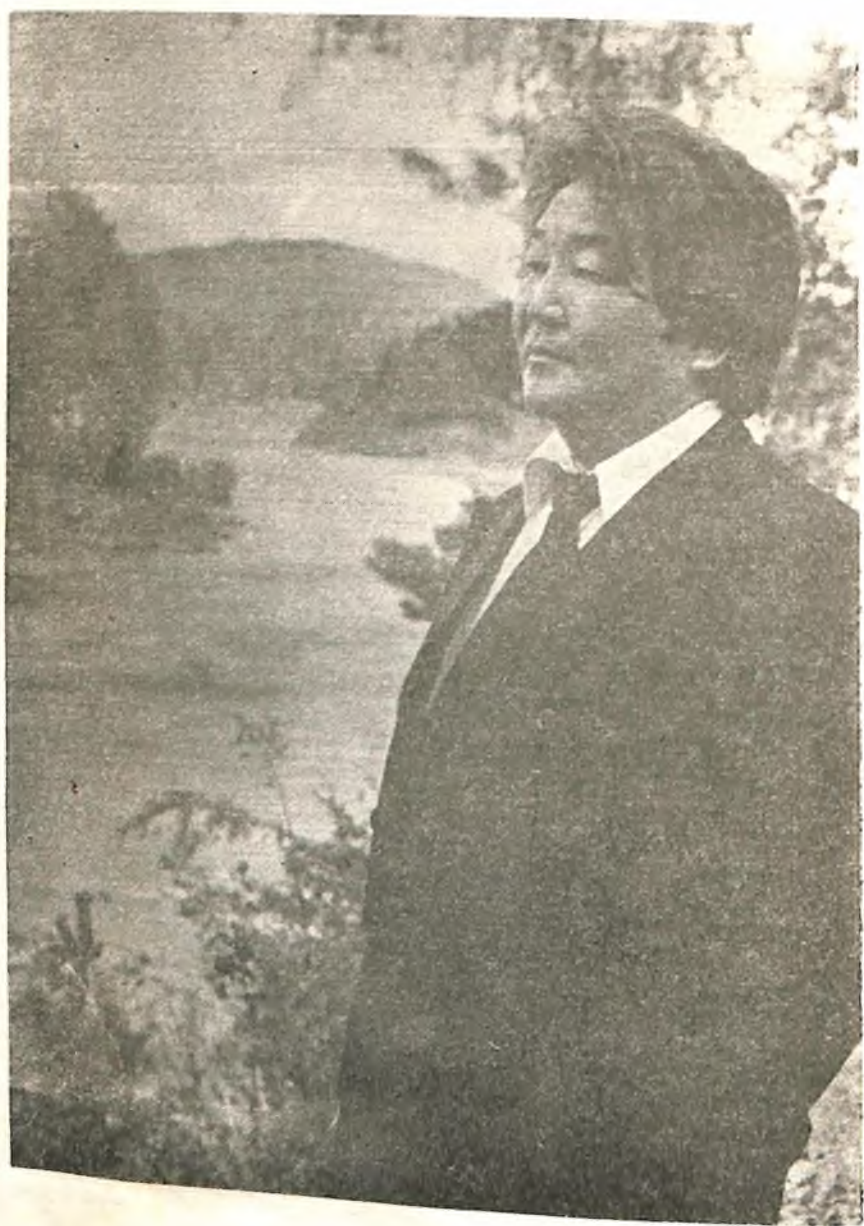
~~1-285.~~

АРЖАН
АДАРОВ

387342

АЛТАНДЫН БИЧИКТЕР ЧЫГАРАП
ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫН
ТУУЛУ АЛТАНДАГЫ БОЛУГИ 1982

АРЖАН
АДАРОВ

МЕНИНГ
СҮҖИМ ӨЛБӨС

ТАИДАП АЛГАН
ҲАҲЕРЛЕР
АЕ
ТУУҖЫЛАР

84(2=632.1/5-4
A 285

С (Алт) 2
А-285

387342 ✓ ✓

Горно-Алтайская
Библиотека
И.И.И.И.

Жарлу алтай поэт Аржан Адаровтын бу үлгерлик жуунтызына көп жылдардын туркунына иштеген поэзиялык ижнинин талдамазы кирип жаткан. Адаров одуска жуук бичиктердин авторы. Улгерлердин темалары элбек, поэт жүрүмди кичи кере толо көргүзөргө амадаган.

© Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 1982.

ЖЕНҮЛҮ ЖҮР, ПОЭТ

Аржан Адаров... Поэттин ады-жолы меге көпти айдат, көпти санандырат. Онын творчествозы керегинде эмеш сананын ийейин десримде, көп-көп санаалар уйазын ача тартырган адарулардый күйбүрежи чыктылар: торт ло аайы-бажы жок күүлегилеп жат, күүлегилеп жат!.. Билип жадырым — бу тужында поэттин ады меге баатырлардыг кубулгазынду кўскўзине тўнгей эмезе ай-кўн болгон. Алтайымнын ару суулу кўлиндий: оноп мен көпти көрдим. Аржаннын ўлгерлерин такып кычырадым. Ойлөр, ойлөр... Жылдар, жылдар... Поэттин ойлөри, поэттин жылдары. Аржан Адаров бу жылдарда көп иштеген, көпти кўүизеген, көпкө амадаган. Жеткен једимдери јенўлў. Јўрўм элбеген, јаранган, эмди ол јаан ла јаркынду!

Аржаннын јолына, творчествозына көп жылдар ажыра көс салгамда, јаш тужыс, школдор, најылар көрўнин келет. Је эске алыныштарга јай бербеске турум, торт ло мантаарга энчикпей баш булгап, карайлап, бијелеп турган аттыг тискинин тартып тургамдый. Эске алыныштар — агылу бичик.

Бўгўн, сегизенинчи жылдардыг бажында, бис алтай литературага јаңы бийиктердег, јаңы телкемдердег көрўп турубыс. Јолдорыс бишти ичкери кычырат. Јаңы једимдерге једерис, онызында алаңзу жок. Ненин учун дезе, алтай литературанын ийде-кўчи бўгўн өскө, ол ајас, көк-чагкыр теҗери алдына, јалакай изў кўнинин көзине тазыл-тамыры тыгып келген бала мөштий јап-јажыл, јап-јараш јайканын туру. А јирме эмезе јирме беш јыл мы-

пан озо кандый болгон эди? Алтайдын башка-башка өзөктөрүнөн түжүп, үредү иштеп Москвага жетип барган уулчактарды көрдүм. Тен де тегин улустун балдары. Олордун ордына өскө дө уулар да кыстар болор эди, же жүрүм олорды ол жолго үйдөнөн, жүрөктөрүнө ийде берген. Аржан Адаров до Лазарь Кокышев алдымда тургулайт. Эмди де жүрөгүмдө чым эде берет.

Энем үйдешип келбеди...
Койлорун кем кабырар?
Эзенин онын туулардан
Учурун келди салкындар —

жүрүм кандый болгон, ондый да бойынча Аржаннын жүрөгүнөн айдылган.

Жипт поэт Литературный институтты үренип божодордо, беш жылга семинарды башкарып, үредип келген бичинчи Н. Замошкин мындай бичиген: «Менге Адаровтун тогыналу, төп болгону жарап жат, оны узак өйдүн туркунына онойдо үредип, темиктирип салгандый. Оңдо жажык-жайнууя жок, көргөнү жарт, ару. Ол ончозы Туулу Алтайдын ар-бүткенинен, албатызынын кожон-ойгорынан, онын кей-тыныжынан, катуу ла кеен жүрүмүнөн. Бу ончозы Адаровтун поэзиясында бүткөн бүдүмиле салынып жат...»

Үредүчү бичинчи жипт поэттин баратан жолун чын билгени кайкамчылу. Аржан Адаровтун бастыра творчествосында ол ончозы жарталган, элбек өскөн.

Аржан Адаров — иштегенкей. Ишти сүүген кижинин ийде-күчү көп, салымы жаан. Жаштан ала кой кабырып, өлгөн чаң өскөн жипт институтты божодып, жанып келеле, жаңы иштин жолуна жалтаныш жогынан кирген. Газеттин ижи оны көпкө темиктирген. Же ого творчество — жаңы үлгерлер, куучындар бичирип кажы ла күннин сүүнчизин, кайкалы, жүрүмнүн ичкери көрүнгөн телкемдери де бийиги боло берген. Онын жылдан жылга тыгып.

ийделени келген поэзиязы — ол жүрүмгө терең
де тѳп көргѳн санаалар, бүгүнгү күнниң су-
рактарына ачык-жарык ла ак-чек берген ка-
руулар, улуска жалакайыш, килегенин де кару-
лганын айткан күүн-санаалар. Аржан үч пѳ-
кѳрдин сѳс жогынап жѳптѳн салган жааны бол-
гон, Лазарь ла мен жаантайын ого келетенин:
айуужерис, сананарыс эмезе тегин де куучын-
дажарыс. Байла оныг учун бис оныг басты-
ра произведениелерин озо жүрегисе кычыра-
таныс.

Бийикте, жайлуда чыккам.

Булуттар жанында.

Мѳнкүлѳр жанында чыдагам.

Жылдыстар жуугында. —

мында ончозы ла ордында, ончозы ла јерин-
де, оныг учун оморды жүрек јарадып јат, кы-
чыраачы жаңы билгендиң кўлўмзиренип те
ийер: чыдан та кижѳ булуттардын жанында,
жылдыстардын жуугында жүретен туру не!

Бүгүн Аржан Адаровтын алтай ла орус тил-
дерге чыккан, база алтай тилге көчүрген би-
чиктеринниң текши тоозын алза, одуска једе
берер. Оныг произведениелери ѳскѳ дѳ тил-
дерге көчүрилген. Је энг учурлузы — поэти
кычыргылап јат, оныг кычыраачылары көп,
оны алтайлап та, орустап та кычыргылайт.
Бичичи кажы ла кижиге јарап болбос,
анчадала поэттер — бой-бойына аңылу кө-
рүжер «албаты», је бичичинниң бичичи бо-
луп бүткени — ол албатыныг ырызы. Аржан
Адаров бойынын албатызында жаан тоом-
ылу. Оныг произведениелерине канча-канча
уйе јашѳскүрим ѳзүп чыдагам.

А. Адаровтын темалары көп, жүрүмди кан-
ча ла кире толо көргүзерин јылдан јылга эл-
бедет. Је албатызыла куучындажары — оныг
эн жаан темаларынын бирүзи. Көчкүндердин
кебери — ол албатыныг кебери, бу поэтинг
кѳргѳни-билгени, ол ажыра алтай албаты ке-
регинде бийик де бастыра жүректен терең
айдылган.

нан озо кандый болгон эди? Алтайдың башка-башка өзөктөринең түжүп, үредү иступ Москвага једин барган уулактарды көрөдим. Теп ле тегин улустың балдары. Олордың ордына өскө дө уулар ла кыстар болор эди, је јүрүм олорды ол јолго үйдешкен, јүректерине ийде берген. Аржан Адаров ло Лазарь Кокышев алдымда тургулайт. Эмди ле јүрегимде чым эде берет.

Энем үйдежин келбеди...
Койлорын кем кабырар?
Эзенин оның туулардан
Учурын келди салкындар —

јүрүм кандый болгон, ондый ла бойынча Аржанның јүрегінең айдылган.

Јинт поэт Литературный институтты үренип божодордо, беш жылга семинарды башкарып, үредип келген бичинчи Н. Замошкин мынайда бичиген: «Меге Адаровтың тоқыналу, төп болгоны јарап јат, оны узак өйдин туркунына онойдо үредип, темиктирип салгандый. Оңдо јажык-јайнуу јок, көргөни јарт, ару. Ол ончозы Туулу Алтайдың ар-бүткөшинең, албатызының кожон-ойгорынан, оның кей-тыныжынан, кату ла кеен јүрүминең. Бу ончозы Адаровтың поэзиясында бүткен бүдүмиле салынып јат...»

Үредүчи бичинчи јинт поэттинг баратан јолын чын билгени кайкамчылу. Аржан Адаровтың бастыра творчествозында ол ончозы јарталган, элбек өскөн.

Аржан Адаров — иштеңкей. Ишти сүүген кижиниң ийде-күчи көп, салымы јаан. Јаштан ала кой кабырып, өлгөң чаап өскөн јинт институтты божодып, јанып келеле, жаңы иштинг јолына јалтаныш јогынан кирген. Газеттинг ижи оны көпкө темиктирген. Је ого творчество — жаңы үлгерлер, куучындар бичирип кажы ла күнниң сүүнчизин, кайкалы, јүрүмниң ичкери көрүнген телкемдери ле бийиги боло берген. Оның јылдан јылга тыгып.

ийделенин келген поэзиясы — ол жүрүмгө терең
де тѳн көргѳн санаалар, бүгүнгү күнниң су-
рактарына ачык-жарык ла ак-чек берген ка-
рауулар, улуска жалакайын, килегенин де кару-
лаганын айткан күүн-санаалар. Аржан үч нѳ-
кѳрдиг сѳс жогынаг жѳнтѳн салган жааңы бол-
гон, Лазарь ла мен жаантайын ого келетенин:
шүүжерис, сананарыс эмезе тегин де куучын-
дажарыс. Байла оның учун бис оның басты-
ра произведениелерин озо жүрегисле кычыра-
таныс.

Бишикте, жайлуда чыккам.

Булуттар жаында.

Мѳнгүлер жаында чыдагам.

Жылдыстар жуугында. —

мында ончозы ла ордында, ончозы ла јерин-
де, оның учун оморды жүрек јарадып јат, кы-
чыраачы жаңы билгендиј кўлўмзиренип те
ийер: чындап та кижн булуттардын жаында,
жылдыстардын жуугында жүретен туру не!

Бүгүн Аржан Адаровтың алтай ла орус тил-
дерле чыккан, база алтай тилге көчүрген би-
чиктериниң текши тоозын алза, одуска једе
берер. Оның произведениелери өскө дѳ тил-
дерге көчүрилген. Је эн учурлузы — поэтни
кычыргылап јат, оның кычыраачылары көп,
оны алтайлап та, орустап та кычыргылайт.
Бичинчи кажы ла кижиге јарап болбос,
анчадала поэттер — бой-бойына аңылу кө-
рүжер «албаты», је бичинчининг бичинчи бо-
луп бүткени — ол албатының ырызы. Аржан
Адаров бойының албатызында јаан тоом-
жулу. Оның произведениелерине канча-канча
үве јашөскүрим өзүп чыдагам.

А. Адаровтың темалары көн, жүрүмди кан-
ча ла кире толо көргүзерин жылдаг жылга эл-
бедет. Је албатызыла куучындажары — оның
эн јаан темаларының бирүзи. Көчкүндердинг
кебери — ол албатының кебери, бу поэтниң
көргѳни-билгени, ол ажыра алтай албаты ке-
регинде бишик де бастыра жүректен терең
айдылган.

Албатынын темазы бу поэттин творчествозында жаантайын улу Ленининг кебериле жуук тудуш, онызы поэттин жүрүмге элбек көргөнүнүн темдеги.

Телекей үстүндө Лени күүнү
Бирлик чындыкта,
Билишкен ырыста,
Карындаштыкта, карузышта.

Ленининг кебери поэттин творчествозында жаантайын јуралат, кажы ла катап јангыдан көрүнөт, несинг учун десе, Ленин—ол жүрүм.

Поэт бүгүнгү жүрүм керегинде айдат, грам ары јанындагы јолдор ажыра телекейге көрөт, јебрен историяны шигдейт (поэма «Тон-йукук»). оног ойто ло бүгүнгү жүрүмнүн сурактарына келет. Кајда ла поэттин бедрегеги, талканы.

Алтай литературада куучын ас, Аржан Адаров куучындардын эки јуунтызын чыгарды «Телекейге јаан јол» — алтай литературада база јангы бүдүм, документ аайынча бичилген повесть кычыраачыларда јаан јарлу.

Поэт Аржан Адаров Пушкиннин үлгерлерин, Гогольдын повестьтерин, Д. Фурмановтың «Чапаев» деп романын, М. Джалильдин «Маобит тетрадын», Г. Марковтың «Адамы ла уулы» деп романын ла өскө дө бичичилердин произведенийелерин көчүрүп, алтай литератураны байыткан.

Аржан Адаровтың творчествозына кыскарта көрүп, мен онын жаантайын бүдүрүп жүргөн база бир ижин темдектеер күүнүм бар. Бойуның эткен ижиле, билгениле, эл-јоннын керектеринде жаантайын белен турушканыла, кизи болуп өскөниле — ол совет ороонун чындык уулы болуп јат. Ол көп жылдардын туркунына бичиктер чыгарар издательствонун ижин билгир башкарып, алтай литератураның өзүминне сүрекеј јарамыкту ийде-күүчүн јетирген. Јангы бу да ижи учун область албаты ого жаантайын јаан алкыжын айдап

Аржан Ончинович литератураныг бастыра
иштеринде акту күүниле туружат, докладтар
эдет, куучындар айдат, жаш та, жаан да биччи-
чининг бичигенин шүүжини, тоомжылау шүүлте-
лерини жетирет. Онын сөстөрүн ончобыс жаан
ажарулу угадыс. Канча үйе ишиг поэттердинг,
прозаиктердинг өскөнинде Аржан Адаровтын
једими, јетиргени бар. Бастыра бу иштерди
ол жаан күүндү, ак-чек бүдүргөн, ого кажы ла
кижи — тоомжы, бастыразы — бир тең. Онын
да учун өскө дө иштерди — партиянын горко-
мынын членининг, депутаттын иштерин — ол
жаантайын јенүлү бүдүрпн јат, ишинг учун
десе кажы ла керектинг бийинги, учуры онын
јүрегине јуук.

Аржан Адаровко быжыл — бежен јаш! Оны
поэт бийик кемдү ишле, көрүмјилү јүрүмле
уткын јат, ол ончобыстыг јүрегиске акту сүүн-
чи. Поэтке ойгордыг ла эрчимдү ийде-күч-
тинг өйи келген деп айдар керек. Ол бистиг
јагы жаан једимдү иштериле сүүндирер.

Уткын турубыс, јенүлү јүр, поэт!

Эркемен Палкин

КЫЧЫРААЧЫЛАРЫМА АЙТКАН СӨЗИМ

Алтайдың чечектери кандый жаркындуу аруу. Олорды тепсей базарга да карамдуу. Кичинекей айагаштарына эртең тураның чатыны толып, жарып, чедиргентип турар. Кызыл, сары, ак, чагкыр, оошкы чечектер Туукайаны бүркөп ийер. Мындый өйдө мен туунун бажына чыгып, чечектү тепсенге базарын эмесе чечектердин ортозында отырамын сүүйдим. Мынак жабыста город, күнчыгыш жаар эркилин барган туулардың баштары, куулгазынду чагкыр түдүскөк ынаарла тартынып алган кайран Алтай ончозы көрүнүп жадар. Эбире аруу, жеңил, агаруу. Кичи мында оок-тобыр санаалардан аруталып, жүрегине сүүмүңүлө ырыс толып, жараш, жакшы жүрүм жүрөп күүнү келер. Быжыл мен беженничи жазымды уткып, буюм кырдыг бажында турум. Эбире жүзүн өңдү чечектер менде эсенденкендей баштарын эңигилеп, жайканыжып тургулайт. А көк теңеринин түбүлө быжыраш ак булут кайдаар да учат. Бу кайкамчылуу телекей качан да карыбас, мөңкүлүккө ол ло жараш, кесип, куулгазынду бойы артар. А кичи десе карыыр, өлөр.

Мен алтай литературада бирме беш жыл иштеп келдим. Бу өйдүн туркунына ондор тоолу бичиктерим кепке базылып, ак-жарыкка чыкты. Олордон алты поэтическый жуунты орус тилге көчүрилди. Москваның издательстволорында кепке базылды. «Алтайдың күүзи» деп жуунтым казах тилге Алма-Атаның «Жазушы» деп издательствозында чыкты. Үлгерлерим орус, украин, казах, кыргыз, якут, татар, азербайджан, латыш, тува да эскө да тилдерге көчүрилген.

«Уча берген турналар» деп прозалар бичиген жуунтыма эки повесть ле куучындар кирген. «Яан телекейге јол» деген повезимди кычыраачылар сўрекей јылу уткыганына ла кўп нўкўрлўр ол повесть керегинде јакшы, чын санааларын меге бичигенше сўўнип јўредим. Быйан болзып слерге, кару кычыраачыларым! Слердин сўзигер меге кандый да јаан критикниг сўзинег баалу. Одор меге капат берип јат. Је бу повестьти јангырта јазап, каткымчылу да, ыйлу да учуралдарла байыдып, јангыдан чыгарар деп амадан јўрўм.

Эмчи слердинг кўлыгарда «Мениг сўўжим бибўе» деп ўлгерлердинг ле туујылардыг жуунтызы. Ого мениг «Јўрегимниг кожогы», «Кўски салкын», «Келер тагдар», «Кўчкўндер», «Тўрўд јеримниг салымы», «Кўн јаркынду Алтай», «Алтын јерим — Алтайым», «Улуска айткан сўзим» деп жуунтыларымнаг алган ўлгерлерим ле туујыларым кирип јат. Улгерлердинг талортозы кирези јангырта јазалан ла јангы кўрўнше кўрўлген. Жуунтыны мен ағылу ууламјылары аайынча беш бўлўкке бўлигем. Кажы ла бўлўк јылдарды эчии-десчии бичилгенше тургузылган. Быларды мен талдап алган произведениелер деп кананып айдайын? Бичиген кажы ла ўлгерим бойыма кару ла баалу. Је андый да болзо, талдап алган произведениелер деп адап салдым.

Калганчы бийдў областной национальный драматический театр ачылганыла колбой, сценада ойногодый драматический произведениелер бичип деген амаду јўрегимди там ла там бийлеп туру. «Саг башка кижин» деп, лирикалу комедия бичидим. Оны биетниг театр быйыл март айда тургускан. Улус оны јылу уткып јат. Бу жаир аайынча турумкай иштеер кўўним бар.

Тўштўк-Кўнчыгыштыг ороондорыла јўрўп, кандый да јангырып ла бийиктен калган санаалу келдим. Алтайым, албатым, баатым — Совет орооным меге там кару, там јуук

боло берген. Јаны үлгертер, санаалар
Эмди бу алтай туулардын бирүзүнннг бажын-
да, солонгы өңдү чечектердинг ортозында,
сананып отырым. Эмди канча јастар көрө-
рим? Канча јарык сүүнчилер билерим?

Је канча да кирези јүрзем, ас та бол, кон
тө бол, јүрүмим албатыма, Төрөлме берилер
Мында мениг ырызым ла ижим, јылдар. Ый
лөр ажыра көргөн амадуум.

Аржан Адаров

КАНАТ БЕРГЕН
ТӨРӨЛИМ

О кайракан, сениг алдыга,
Муза¹, энчейип јабыс турайын.
Макты эмес, үлгердин сызын,
Сүүнчилү шыразын сенен сурайын..

Кей мактанышта жылдар өтпөй,
Керектү иште жүрүмим өтсин.
Муза, сениг алкыжын таштабай,
Жарыткыштый жүрегим күйзин.

1968 j.

¹ Муза — греческий миф-чөрчөк дайынча искусствонунг ла наукалардынг кудайларынын бирүзи.

ЈАРЫТКЫШ СӨС

Јалакай сөсти жарыткыш эделе,
Јаан телекейди кайкап көрөйин.
Көзимле күнниң чогын ичеле,
Көрбөс жүрүм жагыдын билейин.

Эрјине сөстинг учурын табала,
Элиме жартап айдып берейин,
Калык жүрегинде канча күүнди
Кайкап, сүүнип сезип жүрейин.

Јалбыш сөзим жарыткыш болуп,
Јаан поэзия јолын жарыткай.
Улу поэттер сөзине јөмөжип,
Улустың жүрегин ол јылыткай.

Ойгор санааны күн эдерим,
Ол јолысты бүгүн жарыткай,
Бийик күүнди бий эдерим,
Бисти ичкери ол апаргай.

Менен бийиктер бар да болзо,
Јарыткыш сөзим өрө тударым.
Поэзия чыккан бийик боочыда
Јалбышту оттый күй турарым.

1979 ј.

ТӨРӨЛИМ

Мен жүрегимде сүүштин чечегин өскүргөм,
Онын үренин сен салган, мениң Төрөлим.
Ол тазылдарыла жиит жүрүмиме кирген,
Онын жалбрактары жайылып, чечектеген.
Ол сеге берилген, мениң Төрөлим.

Ол чечек кызыл канла сугарылган,
Оndo күннинг жарыгы, жүрүмнинг сүүмүзи.
Оndo амаду, ырыс, кожон жуулган,
Оndo жөнүнүн, тартыжунун ийдези.
Ол сеге берилген, мениң Төрөлим.

Мен өлзөм дө, же ол өлбөс качан да,
Жер-энеден ойто ло чыгып чечектеер.
Ол күнге, жүрүмге сүүнер...
Карузып сүүнгөм бу жарыкка чыгарымда,
Жүрүмим сеге берилген, мениң Төрөлим.

1956 ж.

ЫРААК ЖОЛГО

Бийск. Кичинек вокзал,
Жашка јунулган платформа.
Салымыңды сақып ал,
Алтайым, алка јолыма.

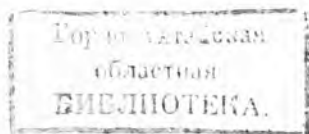
Энем үйдежип келбеди...
Койлорын кем кабырар?
Эзенин оның туулардан
Учурып келди салкындар.

Качан јажыл вагондор
Темир јолло јыларда,
Оскө јүрүм чертүзин
Одүп јадым бу мында!

Поезд бадышка учуртат,
Јүрүм ичкери кычырат,
Је көзимниң алдында
Байбак мөштөр јайканат.

Кайра көрзөм, кунугадым,
Кырларымды, энемди санап,
Ичкери көрзөм, сүүнедим,
Јаңы јүрүмге амадап.

1955 ј.

МЕНИН ПОЭЗИЯМ

Койлор түгинин кычкыл жыды,
Булут ортозында айдың жемтиги,
Кой каруулдаган энемнин кожоңы —
Менин поэзиям ончозы, ончозы.

Кайыр кырларым, төрөл албатым,
Олордын жүрүми, салымы, оды
Ончо жүрүмимле биригип калды.
Орчылан ондоорго ичкери базадым.

Учы жок чөлдөр, Москва, телекей,
Кабайда баланың баштапкы каткызы,
Көзнөктөги жаңгырдын жылу тамчызы —
Менин поэзиям ончозы, ончозы.

Ончо уурды жегип чыгарым,
Ончо түбекти өдүп барарым.
Же жаңгыс ла сен таштаган,
Өрө өспөй, өчүп каларым.

Айланайын, поэзиям, кожо болзон,
Албатыга керектү жаңгар табарым.
Жүрүмде бийик чынды айдышсаң,
Жүзим жажырбай, омок базарым!

Оноң артык ла жарык салымды
Мен жүрүмде кайдан табарым?
Кижинин жүрегин арутай жарыткан
Поэзия жалбыжын өчүрбей тударым.

1957 ж.

КАЙРЫЛЫК

Капчал јерлик кырларында
Каткылу, ыйлу мен өскөм.
Кара туйук тайганла
Кайыр јолдор көп өткөм.

Мангыр јытту кырында
Мал кабыргам јаш тушта.
Элкем, улу телекей
Эчиткен мени тартышка.

Јыш аралай јолынгла,
Јылдар өдүп, бурылдым.
Ыйлаган јылдыс алдына
Ыраак ойимди санандым.

Јүрегимди јүс јерден
Шыркалап салдың, Кайрылык!..
Јүрүм меге килебей,
Кыстап турат — кайдалык!..

Эңчейишкен тууларым,
Эмди нени айдараар?
Эр јүректү бойыма
Эрке салым алкагар!

Көк ынаарлу тууларын
Көпти айдат, Кайрылык.
Ару сындар јанарын
Ајарып, јүрегим, тындайлык!

1957 ј.

КОЖОНЧЫ КЕРЕГИНДЕ

Поэзияны корголјын токтотпос,
Коптын короны өртөп болбос.
Поэт өлөр улустый өлүмдү,
Је онын поэзиязы јажына тирү.

Поэтти канайып та јамандаза,
Кожонын јоголторго до сананза,
Чындык поэт киртибес — ару,
Јагарында — јаркын ла агару!

1957 ј.

* * *

Бийикте, јайлуда чыккам,
Булуттар јанында.
Мөнкүлер јанында чыдагам,
Јылдыстар јуугында.

Ондо јүрегим арткан,
Чагкыр кырларда.
Ондо кожоным арткан,
Јажыл агаштарда.

1958 ј.

КАРА СУУ

Бийик чанкыр кырдын алдында,
Койу чибилер ортозында
Мызылдаган кара суу бар.

Таадам оны эмдүү суу дейтен,
Ак бажы анда энилетен,
Онын жанында элбегдейтен.

Ол жердин жүрегинен дейтен,
Ондо жердин тыны бар дейтен,
Ооруны жазар деп, ол бүдетен.

Je ого ончозы тынду болгон:
Агашты чала кеспе — ол тынду,
Жерди тегин каспа — ол тынду.

Бир катап мен тыг оорыгам.
Таадам кара суудан экелген.
«Ич, жер-эне сүди» — деген.

«Ич, санаан жарыыр, балам» — деген,
Мен таадама терен бүткөм,
Мөнгүн сууны сүүнип ичкөм...

Чын ла, санаам жарый берген,
Оорум да жымжагандый билдирген,
Изүү эдим жеңилип, серүүнделген.

Көк тенгериге сүүнип көргөм,
Көөрөп, сүүнип учарга мендегем...
Мен жазылгам, не дезде — бүткөм!

1957 ж.

КОЖОНЧЫ КЕРЕГИНДЕ

Поэзияны корголжын токтотпос,
Коптын короны өртөп болбос.
Поэт өлөр улустый өлүмдү,
Je онын поэзиязы јажына тирү.

Поэтти канайып та јамандаза,
Кожонгын јоголторго до сананза,
Чындык поэт киртибес — ару,
Јагарында — јаркын ла агару!

1957 ј.

* * *

Бийикте, јайлуда чыккам,
Булуттар јанында.
Мөңкүлер јанында чыдагам,
Јылдыстар јуугында.

Ондо јүрегим арткан,
Чанкыр кырларда.
Ондо кожоным арткан,
Јажыл агаштарда.

1958 ј.

КАРА СУУ

Бийик чагкыр кырдын алдында,
Койу чибилер ортозында
Мызылдаган кара суу бар.

Таадам оны эмдүү суу дейтен,
Ак бажы анда эңилетен,
Онын жанында элбендейтен.

Ол жердин жүрегинен дейтен,
Оңдо жердин тыны бар дейтен,
Ооруны жазар деп, ол бүдетен.

Же ого ончозы тынду болгон:
Агашты чала кеспе — ол тынду,
Жерди тегин каспа — ол тынду.

Бир катап мен тынг оорыгам.
Таадам кара суудан экелген.
«Ич, жер-эне сүди» — деген.

«Ич, санаан жарыыр, балам» — деген,
Мен таадама терен бүткөм,
Мөңүн сууны сүүнип ичкөм...

Чын ла, санаам жарый берген,
Оорум да жымжагандый билдирген,
Изүү эдим жеңилип, серүүнделген.

Көк тегериге сүүнип көргөм,
Көөрөп, сүүнип учарга мендегем...
Мен жазылгам, не дезе — бүткөм!

1957 j.

Үлдыстар жылыжы, јердин айланыжы —
Ончозы јарталган.

Је јудрукча јүректин јан-кылыгы
Јажытта арткан.

Шүүлте бийикке учкан,
Јенүлер алган,
Је јүректе не болуп турганы
Јажытта арткан.

1957 ј.

* * *

Түндүктен учат ыйлаган булуттар,
Карагайлар шуулайт.
Туманга аскылайт үүрлү турналар,
Ачу кыйгырлайт.

Кырлар баштары көрүнбейт,
Карлу булуттарда.
Күс меге кунукчыл экелбейт,
Сүүнчилү санаамда.

1957 ј.

Сүүйдим сени, төрөл жерим,
Көзимде жашту,
Сүүйдим сени, төрөл жерим,
Көксимде чокту.

Сананып, көзимди жумзам,
Көрүнөт кырларын.
Кунугып, жагыскан тыңдазам,
Шуулайт агаштарын.

1957 ж.

* * *

Теректин бұри жарылат,
Жүрегиме жас кирди.
Күүкting үни жагыланат,
Жанар күүним келди.

Ыраак жылдыстар мелтирейт,
Станцияда оттор кўйди.
Поездтер күзүрөп өткүлейт,
Жанар күүним келди.

1957 ж.

Лылдыстар жылыжы, јердин айланыжы —
Ончозы јарталган.

Је јудрукча јүректин јан-кылыгы
Јажытта арткан.

Шүүлте бийикке учкан,
Јенүлер алган,
Је јүректе не болуп турганы
Јажытта арткан.

1957 ј.

* * *

Түндүктен учат ыйлаган булуттар,
Карагайлар шуулайт.
Туманга асқылайт үүрлү турналар,
Ачу кыйгырлайт.

Кырлар баштары көрүнбейт,
Карлу булуттарда.
Күс меге кунукчыл экелбейт,
Сүүнчилү санаамда.

1957 ј.

Сүүйдим сени, төрөл жерим,
Көзимде жашту,
Сүүйдим сени, төрөл жерим,
Көксимде чокту.

Сананып, көзимди јумзам,
Көрүнөт кырларың.
Кунугып, жагыскан тындазам,
Шуулайт агаштарың.

1957 ј.

* * *

Теректин бүри јарылат,
Јүрегиме јас кирди.
Күүктин үни жаңыланат,
Јанар күүним келди.

Ыраак јылдыстар мелтирейт.
Станцияда оттор күйди.
Поездтер күзүрөп өткүлейт,
Јанар күүним келди.

1957 ј.

Мөңкү карла жабылган
Мөңүн туулар баштары,
Караңуйда жылыйган
Кан Алтайдың талазы.

Ай амырап уйуктайт
Калың булут жастанган.
Ат тибирти угулат —
Амадап кем де мантаткан.

1957 ж.

КОММУНАРЛАР

Кайру. Мында коммунарлар өлгөн,
Јаңмырга јунулган агаш памятник.
Сөөктөр үстинен чечектер өскөн,
Је јүрүм өлбөс, јүрүм мөңкүлик.

Чолушман Алтын-Көлгө меңдейт,
Кайрунын кырлары нени айдар?
Јаңгыс ла карагайлар шымыражат:
«Амыр уйуктагар, јуучылдар».

Школдын көзнөктөри јалтырайт,
Јиилектү агаштар чечектейт.
Балдардын кожоңы јынгырайт,
Геройлорды эске алынат.

Капчал өзөктө карануй тўн
Качан да, байла, ундылбас.
Ак бандиттер окторы
Келер өйди базырбас.

Коммуна өлгөн. Је тўнгей ле
Кырларга јайым экелген.
Јаңгы јүрүмнинг тазылы
Мынанг корболоп өс келген.

Гранитте эмес, јүректерде
Олордын аттары бичилген.
Тенкейишкен туу, кайалар
Кереес болуп тур калган.

1958 ј.

Орой энгирде көзнөккө
Ойноп неге табардын?
Эбирип барбас ойлөргө
Эмди неге кычырдын?

Кайыр кырлар, агаштар
Карагуйда жайканат.
Көгүске толот санаалар,
Куйун айланат, айланат.

1959 j.

ЖЕР-ПЛАНЕТАБЫС

Калың кейле, булуттарла оронып,
Кайран планетам шунгуп барадат.
Күннинг алтын учуктарынан тудунып,
Көгөргөн жерибис көкип учат.

Кандый бир ыраак жылдыстан
Кайкап оны көрөтөн болзом!
Көк тегистер, чаңкыр тайгалар
Кайкамчылу болор, мен бодозом.

Чаңкыр тегерилү кару жеримниң
Чалынду өлөңгиле мен базадым.
Ак жалаңда араайын жайканган
Аштын шуултын амыр тыңдайдым.

Салкынга жайканган чечек жанында
Сананып, узак та не турадым?
Ак-жарыкта бу кайкалду жүрүмнөң
Ару, жараш күүн сакыйдым!

Кайран жеристи бис жарандырып,
Канча ырысты оноң тапканыс.
Кеен жаражын кожонгло жарыдып,
Канат алынып, жылдыска учканыс.

Je жер үстинде кыйында жүрген
Кул калыктар онтузы угулат.
Жайымды, ырысты жуулап аларга
Жалтанбас улус ичкери барат.

Өштүниң огынан көңкөрө жыгылып,
Өңдөйип ойто ло олор турат.
Кату колына карабин алып,
Кан ичечини жаргыга кычырат.

Қараңғуйлап келген көк тегериде
Қамық жылдыстарға қайқап көрөдим.
Жер — мениң чолмонду керебим,
Амыр уч, нөкөрим, дейдим.

Түрген сууның шуулажын тыңдап,
Түмен санаалар мен санандым.
Алаканымда жатқан эрјинеге чилеп,
Жер-планетама карузып турадым.

1959 ж.

ЈҮРҮМ ЛЕ ИСКУССТВО

Мен жүрүмде
Мактын јолыла баспагам,
Ак-јарыкта кемге де
Јалканчык сөс айтпагам.

Мен ак-чек
Кижн болорго күүнзегем,
Мен агару
Искусствоны сүүгем.

Мен билбезим
Мактын эзирик амтанын,
Мен билбезим
Күйүништин ачу оорозын.

Улуска удур
Ак санаалу баратам,
Јарык карануйды
Јенгер деп сананатам.

Је сакыбас јанынан
Өштүлер кетеп алатан,
Јүзінде каткылу
Јүрегиме сайатан.

Олор кетейтен
Сүре ле эптү учуралды.
Олор бедрейтен
Эдимде оорынкай јерлерди.

Јүс тилдер —
Коптын корондоры.
Јүс көстөр —
Ижи јоктор сооды.

Бу өйдө мени
Најылар кичееп корыйтан.
Јаңы тартыжуларга
Ойто ло кычыратан.

Мен — чүми јок
Тегин койчынынг уулы,
Мен — поэзияда
Рядовой јуучыл кожончы.

Мен јаан поэзияга
Јол арчыйдым, јазайдым.
Јүрүмнинг јажыдында
Јылыйарыма коркыбайдым.

Келер үйелерге
Күр болорго мендейдим,
Поэзия бийигине
Текпиш болорго күүнзейдим.

Јаңыс ла поэзия
Ичкери түрген барзын,
Јаңыс ла искусство
Бийикке өрө чыксын.

Төрөл албатым
Јараш кожонду болзын,
Алтай кижии, амадайдым,
Јарык јүрүмдү болзын.

Мен јүрүмде
Мактынг јолын бедребегем,
Јенил јенүге
Једерге мендебегем.

1957 ј.

Кем эрикчел кожондойт
Түрген суунын жанында?
Ай күлүмзиренип коркойот
Курч сүмердинг бажында.

Таң ыраакта, ыраакта,
Кырлар баштары жарыды.
Жылдыс үзүлип түжерде,
Кожон база токтоды.

1959 ж.

ЈАЖЫНА ЈҮРЕКТЕ ТИРҮ

(Јааныдаг жазалганы)

Айланайын, жайым, жайыл!
Жаңгы туткан жараш тура...
Жаңгы ойлөр эжиги ачыл.
Ырыс бар ба? Онон сура!

Јурт үстинде, кызыл мааны,
Тагдак чылап, сен жалбыра,
Чочып калган жүрек каны.
Чыткыттарда сен жыгыра...

Жаңгы школ. Жаан көзнөк.
Мынаг, нөкөр, карап көрөк.
Кайкамчылу жүрүм кайда?
Кажы кырдын ары жанда?

Жалакай күлүмжи көстө толо
Жаан мандайлу не өрөкөн?
Ленин! Ленин! Сен ондо,
Кандый жүрүм башчы өткөн.

Бис керегинде ол сананган,
Бис учун ол тартышкан.
Ленин! Ленин! Бу жүрүмде,
Жайым, ырыс — оныла тунде...

Улу кижиге сүрин көрөргө
Улус школго келетен эди.
Кандый жүрүм келер ойдө?
Санангылап туратан эди.

«Ленин чүми жок, жалакай —
Үредүчи жартап айткан. —
Телекейди ол жарыткан,
Тегин кижиге жуук» — деген.

А кем де јөпсинбей јат...
«Јок, Ленин ойгор-баатыр!
Көргөн көстөр кегеезинде
Кижилик салымы бичилип калтыр».

Чадыр айылду эски јуртым
Чак өткүре ырап калды.
Јашта көргөн Ильич көзи
Јүрегимде јылу артты.

Элбек оромло бас барадым,
Электричество јарык күйет.
Јаан көзнөктү јаңы школдо
Јаш үйенин јүрүми өдөт.

Мен база мында үренгем,
Јаан јүрүмге мынаң баргам.
Је качан да, кайда да јүрзем,
Ленин күлүмјизин ундыбагам.

Школ бозогозын алтаарымда,
Ол меге күлүмзиреп көргөн,
Баштапкы букваны бичииримде,
«Јакшы!» деп ол көөрөткөн.

Онон класстан класска көчүп,
Историяны мен үренгем.
Чынды, јүрүмди Ленинниң
Кемјүзиле мен кемјигем.

Ильич броневиктин үстинен
Јалбыштанган куучын айдат.
Түш јеримде кызыл мааны
Тенгерини јалбыштай тартат.

Бистин школго Ленин
Кече ле кирип јүргендий.
Бүгүн дезе койчыларга
Јолыгарга јүре бергендий.

Октябрь! Ак шуурган!
Коммунисттер куучын айдар.
Карга курчаткан трибунага
Ленин удабас чыгар.

Бу өйдө мени
Најылар кичееп корыйтан.
Јаңы тартыжуларга
Ойто ло кычыратан.

Мен — чүми јок
Тегин койчынын уулы,
Мен — поэзияда
Рядовой јуучыл кожончы.

Мен јаан поэзияга
Јол арчыйдым, јазайдым.
Јүрүмнинг јажыдында
Јылыярыма коркыбайдым.

Келер үйелерге
Күр болорго мендейдим,
Поэзия бийигине
Текпиш болорго күүнзейдим.

Јаңыс ла поэзия
Ичкери түрген барзын,
Јаңыс ла искусство
Бийикке өрө чыксын.

Төрөл албатым
Јараш кожонду болзын,
Алтай кижии, амадайдым,
Јарык жүрүмдү болзын.

Мен жүрүмде
Мактын јолын бедребегем,
Јенил јенүге
Једерге мендебегем.

1957 ј.

Кем эрикчел кожондойт
Түрген сууның жанында?
Ай күлүмзиренип коркойот
Курч сүмердинг бажында.

Таң ыраакта, ыраакта,
Кырлар баштары жарыды.
Жылдыс үзүлип түжерде,
Кожон база токтоды.

1959 ж.

ЈАЖЫНА ЈҮРЕКТЕ ТИРҮ

(Јаңыдан жаралган)

Айланайын, жайым, жайыл!
Жаңы туткан жараш тура...
Жаңы өйлөр эжиги ачыл.
Ырыс бар ба? Оноң сура!

Журт үстінде, кызыл мааны,
Тагдак чылап, сен жалбыра,
Чочып калган жүрек каны,
Чыткыттарда сен жыңыра...

Жаңы школ. Жаан көзнөк.
Мынанг, нөкөр, карап көрөк.
Кайкамчылу жүрүм кайда?
Кажы кырдың ары жанда?

Жалакай күлүмжи көстө толо
Жаан мандайлу не өрөкөн?
Ленин! Ленин! Сен ондо,
Кандый жүрүм башчы өткөн.

Бис керегинде ол сананган,
Бис учун ол тартышкан.
Ленин! Ленин! Бу жүрүмде,
Жайым, ырыс — оныла түнде...

Улу кижиге сүрин көрөргө
Улус школго келетен эди.
Кандый жүрүм келер ойдө?
Санангылап туратан эди.

«Ленин чүми жок, жалакай —
Ўредүчи жартап айткан. —
Телекейди ол жарыткан,
Тегин кижиге жуук» — деген.

А кем де јөпсинбей јат...
«Јок, Ленин ойгор-баатыр!
Көргөн көстөр кегезинде
Кижилик салымы бичилип калтыр».

Чадыр айылду эски јуртым
Чак өткүре ырап калды.
Јашта көргөн Ильич көзи
Јүрегимде јылу артты.

Элбек оромло бас барадым,
Электричество јарык күйет.
Јаан көзнөктү јангы школдо
Јаш үйенин јүрүми өдөт.

Мен база мында үренгем,
Јаан јүрүмге мынан баргам.
Је качан да, кайда да јүрзем,
Ленин күлүмјизин ундыбагам.

Школ бозогозын алтаарымда,
Ол меге күлүмзиреп көргөн,
Баштапкы букваны бичиirimде,
«Јакшы!» деп ол көөрөткөн.

Онон класстан класска көчүп,
Историяны мен үренгем.
Чынды, јүрүмди Лениннин
Кемјүзиле мен кемјигем.

Ильич броневиктин үстинен
Јалбыштанган куучын айдат.
Түш јеримде кызыл мааны
Тенгерини јалбыштай тартат.

Бистин школго Ленин
Кече ле кирип јүргендий.
Бүгүн дезе койчыларга
Јолыгарга јуре бергендий.

Октябрь! Ак шуурган!
Коммунисттер куучын айдар.
Карга курчаткан трибунага
Ленин удабас чыгар.

Оромдо, кожон, жыгыра,
Маанылар, салкынга элбире.
Октябрь шуурганы өткүрө,
Ленин куучыны, жыгыра.

Јүрегимде жылдар ажыра
Онын кебери там чокым.
Күндий жылу күлүмји
Јарыдат менин жүрүмим.

Чын жүрүм бе — жүрүмди
Уйадымнан сен сура,
Кандый да кара базырбас,
Ленин күүни бойымда.

Айланайын! Јалбыш-јаңарым,
Јарыт жүрүмди јажына!
Кичинек те болзо, јарыгы
Јарызын Ленин одыла.

1960 ј.

ЧОЛУШМАНЛА КУУЧЫНДАШКАНЫМ

(Баллада)

Сен көп кожондор уккан, Чолушман,
Олор сенин толкуунгла чайпалган,
Олор жылым таштарга томылган,
Нени айдат олор, Чолушман?

Кайдан келди ол кайкал жангарлар?
Олор жүрегиме не толгон?
Сөстөрүн онын кем айдар?
Ондо кандый жажыт конотон?

Сен жараш дейдин, жангарым,
Мен де оны сананып кайкаарым.
Саналат та кандый салымдар,
Айдылат айса ару алкыштар.

Сени кайыр кырлар кыстаган,
Булуттар толкуунда чайпалган.
Бу сенин үнин, та санаам,
Же мен кайкап тындагам:

«Көр, поэт, толкуум буурыл,
Мен тууларла, тенгериле жажыт.
Мен улустын ыйын көп уккам,
Азырагам олорды, каргаткам.

Балтыр кежик бала өлгөн мында,
Ару каны чайпалган толкуума,
Улус! Улус! Слер кандый казыр,
А канайдар, ончозын жажыр!»

Эйе, Чолушман, мен уккам:
Коммунар уулчак мында өлгөн.
Коммунаны жеткерден айрыырга
Ол мынайда талбандап жүгүргөн.

Je калју бандиттерге туттурып,
Кыйнаткан, көөркий кыйгырган.
Уулчактын ол үниле толкулар
Бүгүн, байла, ыйлайтан.

Кичинек Гаврош! Коммуна тирү,
Сенин кызыл маанын элбирейт.
Сен керегинде, көөркий уулчак,
Кеп куучын эмди элбейт.

Чолушман үшкүрет: «Јаңарла,
Ўнин бар болзо, јаңарчы.
А мен үргүлји, үргүлји,
Мен туулардан, јерден јарчы.

Мен мендейдим, кару кожончы,
Мени Алтын-Көл сакуп јат.
А сени та кандый салым
Сакуп, ичкери апарат».

Чолушман мынайда айдала,
Толкузын чайпалтып, мантады.
Кижини кунугар кожончын
Кимиренип, јайнап баратты.

Јаңы кожондор сананып,
Јарадын да арттым, Чолушман!
Јүректе үлгерлер тыңыскып,
Чыгарга блаажат, кайракан!

1960 ј.

КОЛДОР

Ару колдор, слерге алкыш,
Иштегкейине база алкыш.
Чечектий эрке колдор!
Кыскаштый бек колдор...

Амырайт иш кийнинде,
Арсак тазылдардый тым.
Канзага кызыл чокты
Канайып өртөтпөй тугадым?

Je бу колдор нени этпеген?
Өлөг чапкан, өштүни өлтүрген.
Жиит тужында эмдик атты
Литкелеп жыгып ийетен.

Олор жанардый жараш,
Жалаңдый элбек, эрке.
Уур иштег жалтанбайтан,
Уйуктаарын да ундып салатан.

Калак ла де, чач кажайды,
Кара көстөр карып, борорды.
Чырыштар — жүрүмнин жолдоры,
Сананган санаалар томдоры.

Тазылдардый чакту колдор
Лынкылдада топшуур ойнойт,
Кыштын узун энгиринде
Телекейле жанар ойлойт.

Кылыш та тудуп билер,
Баланы эркелет билер.
О, быйанду колдор!
Иштегкей, ойгор колдор.

1960 j.

КҮСКИ САЛКЫН

Күски салкын күү жаңарлу
Күренг төнгдөр үстиле учат.
Жалы жайылган аргымак аттый,
Жаланг жерди тепсеп барат.

Тайга бажы кара булуттар
Та нени сананып калган?
Кууданг кырда куу тонду
Кандый уулчак койлоп баскан?

Ол мен бе? Айса кем?
Көксиме кандый сезим эбелет?
Телекей коркыш соок болгон,
Ол канайып ундылатан эт?

Өлөңди чабала, обоолоп салган,
Ашты кезеле, кладтап салган.
Калганчы жалбрак кейде учат,
Кайран жай ырап калат.

Көп жылдарды бу өткүрө
Көрөдим мен ол ыраакка,
Канайып та ичим ачып,
Каруузыйдым ол уулчакка.

Же өйдинг салкыны өскө талага
Алып барган эмес беди?
Сенинг баскан жолдорунанг
Жажыл агаштар өзүп келди.

Жаңгыс ла күски салкын
Орой күсте ондо жүрет,
Койчы уулчак кайда барды?
Кобыларды ол тимирет.

1960 j.

КОЖОНЧЫ

Кырлар. Алтай журт.
Улус толо изүү клубта.
Жаңарыңды мен уккам,
Бийенди көргөм ол тушта.

Жаңарлаган сениң жаңарыңда
Жажыл толкулар чайпалган,
Кайран Кадын. Тайгалар
Көс алдында жайкалган.

Калада¹ жаан сценада,
Көргөним база ундылбайт.
Кайран ол бийени
Катап көрзөм ол кайдат!

Ыраак журттагы кожоңың
Жаан залда кеен угулган.
Алтайдың алтын чечеги
Алдыста бистин жайылган.

Бойың да жараш чечектий,
Ончо улусты кайкаткан.
Колчабыжу канатту куштардый
Тиркиреп учкан, кайраным.

Онон Москвага атанып,
Кожончы узына үрендин,
Жаңы жолло жалтанбай,
Жаан жүрүмге мендедин.

Ончо уурларды жегерин,
Жүрегим ого иженет.
Же искусствонун жолында
Шыра да болор дешкен эт!

¹ Калада — город дегени

Кайкамчылу сениг жаңарыңды
Качан бир, көөркий, угарым
Чүми јок бистинг јүрүмисти
Јарыдар сениг јаркының.

Калганчы катап колыңнаң
Каруузып тудуп калайын.
Алтайым кеен јылдызын
Сененг, эркем, таныйын.

1960 ј.

ОТ НАЈЫМ

Тышкары шуурган шуулагай,
Көзнөккө салкын табарып.
Печкеде жалбыш айлангай,
Амыр тураны жылыдып.

Сооктон келген бойыма
Соотту жаңар эбелет.
Кар базырған эжикти
Кару нөкср не тартпайт?

Кургак одын күйерде,
Куулгазын кожон угулат.
Шуурган ойногон тайгалар
Шунгуп, алдыма јуралат.

Кургак одынды мактайдым,
Куучынын онын угадым.
Соокты јенген жалбышты
Санаамда мен алкайдым.

Күй, одым, жалбыра,
Карлу шуурган ыйлагай.
Најым, сенин јылуунга
Јүрегим сүүнип каткыргай.

Эй, јорыкчы нөкөрим,
Эжигимди сен ачсан,
Јалбышту одымнын жаңарын
Јаныма отырып, тындазан.

1960 ј

САНААЛАР

Көк тенгериле турналар
Көөрөп кайдаар учат не?
Элбек жаткан жалаңдар,
Обоолор ологго эригет не?

Мөнгүн амырғы үнинен
Кандый да ачу эзелет.
Кулузында салкын сыгырып,
Кемди бүгүн бедрейт?

Турналар кайдаар шунгылайт?
Агаштар не деп шуулажат?
Ынаарлар нени жажырат?
Суулар кайдаар жарыжат?

Амадайдым ончозын билерге,
Мендейдим жетпес жерлерге.
Жарты жок кандый санаалар,
Карууны каруузып кем айдар?

Булуттар, жайым булуттар,
Кандый талага ууланат?
Слердий болзом мен кайдар,
Сыстап жүрегим карыгат.

Та өзөримди белгелейт,
Та өлөримди керелейт.
Куулар учат куркулдап,
Турналар ырайт шыгырап.

Кайран куштар үнинин
Кару күүзи койылар.
Араайын айткан сөзистин
Ачу сызын кем табар?

ТАМАРА

Јаста көгөргөн јаландар,
Јаңылат күүктинг кожоңы.
Куркунын јайган турналар
Куулгазын бийезин баштады.

Койлор јаланда јайылат,
Кураандар токорып јарыжат.
Койчы кызычак жаңыскан
Бүгүн нени сананат?..

Узун кирбиктер алдынаг
Улуска көрөт кайкалду.
Канатту куштый кенете
Уча бергедий бүдүмдү.

Онын јанына келеле,
Койчынын кызын таныдым.
Соок шуурганду кышкыда
Конгоным эске алындым.

«Слер јолдо, јорыкта —
Тамара јалакай каткырат. —
Газетте иштеген кижининг
Јүрүми солун болбой» — дейт.

Койлороор кандый, ой былар?
Колыгарда не бичик?
Кандый јүрү адагар?
Кышты эзеп ийелик.

«Кажызына кару берейин? —
Каткырат меге удур, —
Ончозын айдып ийейин,
Айса мынызы јастыра?»

Бичик — менинг нөкөрим
Јаста, јайда, кышкыда.

Күүнимди оныла кемјийдим
Жарашты ундып салбаска.

Пушкин — сүүген поэдим,
Онын сөзи кудайлык.
Кычырып, көпти биледим,
Аруталат ак-жарык.

Бистин алтай поэттер
Айса жагыдаг баштап јат,
Је кезик үлгерлер
Јүрекке тийбей, ундылат».

Нени айдайын? Унчукпай
Отырадым јанында,
Тамара койлорын јандырып,
Јүгүре берди жарашка.

...Јангыскан артып санандым
Кыштын соок күндерин,
Каруулу иште иштеген
Бу улустын жүрүмин.

Койлор јылу кажаганда,
Тышкары күйун айланган.
Койчынын јабызак туразында
Печкеде јалбыш кайлаган.

Карган койчы сананып,
Топшуурын алып ойногон,
Ырап калган күндерди,
Күүндерди ол ойгоскон.

Балкаш печкеге јылынып,
Кызычак мыны тындаган.
Чек ле өскө жүрүмди
Көөркий, байла, сананган.

Ол топшуурдын үниле
Јанарлаган Алтайым.
Ару, кату салымду
Айланайын, албатым!..

«Он классты божодып,
Ойлоп барбат балам — дейт, —
Адазына болужып,
Артып калды эркем» — дейт.

Тамара столдын жанында
Кожончы кайырчак ойноdot,
Карлу шуурган өткүрө
Кандый да көөркий кожондойт.

Жакшылашкан «Полонез»
Жайнай берди тымыкта,
Кем де мында карыгып,
Атанат өскө талага.

Карангуй бу көзнөктөн
Нени көрөт кызычак.
Жүреги онын, куш чылап,
Тилиреп учат. Ару, ак.

Кенете куштый бийикке
Учуп чыккан не кожон,
Көк аяска чөңөлө,
Ак булутка оролгон?

Койчы кыстын кожоңы
Коолоп, омок жайылат,
Арка-туулар аралай
Алтайыла барып жат.

Кайкап калган отырдым,
Кайдан келди алтын күү?
Жайалталу кожончы
Жаш өлөңлө бас жүрү.

Айтсаң, сенин жаңарың
Албаты бүгүн не укпас?
Тенгек залдар ичинде
Телекейди не кайкатпас?

Кызычак сананып, удур
Көрүп турды унчукпай.

«Коркымчылу неме — деп,
Сананып айтты жажырбай. —

Көбөлөк чилеп, жалбышка
Күйүп калзам, не болор?
Искусство — ол өрт ине,
Ого канай чыдажар?

Алтын ошкош амадуун
Бүтпей калза, не болор?
Эрјинедий жангарын
Јарыбаза, канайдар?

Коомой кожончы болгончо,
Койчы болзо, айса артык?
Айса не болзо болгойло,
Ичкери барадым, кайдалык!

Искусствоны мен сүүйдим,
Күнди сүүген чечектий.
Бу ла јаш јүрүмим
Јангыс ла анда немедий.

Јаан өзөк — зал болгой,
Күн люстрадый јарыгай,
Айса кырлар, агаштар
Кожонгымды тындагай».

Удура нени айдарым?
Унчукпай мен отыргам.
Салымыс бистин саң башка,
Карыккам ла санангам.

Мындый јаан јайалта
Өчүп калар, билерим.
Онын учун јаантайын
Оорып јүрет јүрегим!

1960 ј.

ЛЕНИН КҮНДИ КӨДҮРЕТ

Эртен тура ишке браадып,
Кереестин јаныла мен өдөдим.
Кырлардан чыгып келген күнди
Ленин көдүрүп туру деп көрөдим.

Көк айаска сунган колында
Күннинг чогын ууштап алгандый.
Алтын күнди алаканга салала,
Телекейди јарыдып тургандый.

Чанкыр тегериде ырысту күнди
Озодо албатым көрбөгөн эди.
Көңкөрө јыгылып иштеген улус
Оны јүрүмде көрөтөн бе ди!

Алтын тууларга курчаткан калада
Агару элкем тепсен јадат,
Јүрүмиске, јүрегиске кару
Ленин сүри анда турат.

Кайдан да келзем,
Кайдаар да атанзам,
Кайран кереес јаныла өдөдим.
Көк тегериде алтын күнди
Ленин көдүрүп туру деп көрөдим.

Чындап та, улу Ленин көдүрген
Күннинг алдында ырысту јүрүм.
Ленин эмес болгон болзо,
Тегериде күнди көрбөс тө эдим!

1962 ј.

ГУРКИННИҢ ЈУРУКТАРЫН КӨРҮП ТУРА...

Бу јуруктарда кайкалду чанкыр тайгалар,
Күнниң жарыгы, чечектер, јенгил булуттар.
Каракол бажы. Кадын бажы мында,
Бу жарык, јаан көзнөктөрлү залда.

Кандый тармачы оморды бери экелген —
Кырларды, теңерини канайып кийдирген?
Јуруктарды ајыктап мен узак турдым,
Алтайымның кеен јаражын кайкадым.

Мында меге чечектердин јыды јытанат,
Омордың јаражына, јаркынына бажым айланат.
Соок мөңкүлерден серүүн салкын соқты.
Мөңкүлик мөштөр шуулажып нени айтты?

Таныш јерлер, чоокыр чечектү јалаңдар...
Эмди ле анда мен амырайтан болзом.
Ўстимде чанкыр теңери, ак булуттар,
Суучактар кожонгын тыгдап, ондозон!

Бу Кадынның јажыл, көк толкулары ойноды,
Оны јакалай унчукпас карагайлар турат.
Кайдаг да алтай кижининг кожонгы угулды,
Ол кырларга јыңырап, кайдаар да учат.

Бу омок суучак шылырап агып јадыры,
Ўстине энчейип, ичер күүним келет!
Содон айылдар ыжы ыраакта чоргыды,
Сонуркап јүрегим оморго мендейт...

Түн. Агаштар ары јанынан ай кылайат,
Түнгүрин түпүлдедип, кам билинбей бийелейт.
Оттың јанында коркыган улус отырат,
Јалтанган чырайларды јалбыш јарыдып, илелейт.

Күзүни шыңырты алыс, илбилү угулды,
Орбу камнын колунда элестелип ойнойт.
Өткөн өйдиг чырайы жеткерлү бозорды,
Оору кижги алыс ыраакта онтойт...

Кадын бажынын мөңкүлери жалтырайт,
Олор чанкыр тенгериле биригип калгандый.
Ээлү көлдин үстинде не де элбендейт,
Кырлардан нени де бедреп тургандый.

Бу залда Алтайдын кырлары, салкындары,
Солонгыдый чечектери, түрген суулары.
Мыны ончозын кандый будуктарла жураган?
Кайкамчылу куулгазын канайып табылган?..

Өлөннин жыдын, кейди, күннин чогын,
Кижинин амадузын, айдылбаган кожонгын
Бу ак бөстөргө ол канайып салган?
Байла, агару жүрегинин оды жарыткан!

Алтайдын жаражын кем мынайда мактаган?
Кандый үлгерчи мындый кожондор тапкан?
Оносто журукчынын туразында тургам,
Онын уур салымын санангам.

Je, келер үйелер, мени тыгдап угугар,
Онын журуктарын көрөлө, көпти санангар!
Jеристе андый жайалталар болгондо,
Jоныбыс өлбөс деп, омок айдыгар!

1962 j.

ОРОЙ ТҮНДЕ

Эмди нени де билбезинг,
Эрке кызым, уйукта.
Уур жүрүмди көрбөзүң,
Уйукта амыр, уйукта.

Ончо туралар отторы
Орой түнде ол өчти.
Караңгуй түн оморды
Кара тоныла бүркеди.

Эбире тымык, жаңыс ла
Эрке тыныжың угулат.
Эненг дезде үстиңге
Эңчейип, сени жылулайт.

Чаазынның араай шылырты,
Пероның үзүк кыжырты
Жылу тымыкта угулат.
Оноң ойто ло шык калат.

Үлгерди ээчий үлгерлер
Үстүгижип келгилейт.
Кезикте сөстөр табылбай,
Керчежип, мени кинчектейт.

Койчы кыстың кожоңы
Коолоп тургандый билдирет.
Арка, туулар, жалаңдар
Алдымда жаткандый көрүнөт.

Эмезе күмүш чечектер
Эзинге араай элбегдейт.
Чанкыр тегери үстимде
Чайкалып, таныш элбирейт.

Амыры жок санаалар,
Адаң айлаткыш ыраакта...
Алтайың, кабайың тыш, амыр,
Амыра, кызым, уйукта!...

КӨЧКҮНДЕР

Бис — көчкүндөр,
чактар түбинен келгенис.
Ак-жарыктын үстинде
айылчыдый жүргенис.
Бис, өлөң чилеп, өскөнис,
Өлөң чилеп өлгөнис.
Жерде изис артпады,
Корымдарыс тур калды.
Өлгөндөрдүн көзинен
көк чечектер өс калган.
Өскөндөрдүн жүзінде
өчөш кылык чагылган.
Бис — көчкүндөр,
ат үстинде өскөнис,
Ээр кажынаң тудунып,
жылдар өдүп келгенис.
Бис — көчкүндөр,
эмди де көчүп жүредис,
Ак-жарыкты эбирип, Алтайыска келедис.
Жай једип келгенде,
јүрегис энчикпей согулат.
Көгөрип барган ыраактар
көстөрести тармадайт.
Көчкүндөрдүн јанжыгы
каныбыста жүрүп јат.
Онын учун ыраактар
јаантайын бисти кычырат.
✓ Эйе, бис көчкүндөр,
чактар түбинен келгенис,
Јайым јараш жүрүмде
Ээлер болуп бүткенис.
Ак-жарыкта бис эмди
Айылчы болуп жүрбезис.
Кызалан түшсе, жүрүмди
Канысла будып өдөрис!

ПРОМЕТЕЙ ЭМЕЗИМ

Мен Прометей эмезим,
Мен алтай кайчы, кожончы.
Je Алтайдын жылым мөңкүзине
Мени кадап салгандар...

Менин жүрегимди
Джунгардын чой бөрүлери кемирген.
Менин тазыл-тамырымды
Кыдаттын арсландары кыркыган.
Эр бойымды, эт-канымды
Эки башту кан-кереде чокуган.

Менин жылдыстый көстөрүмди
Лобоштын чели жабарга ченешкен.
Ол көстөн аккан жаштарга
Бийлеечилер бийиктен сүүнетен...

Je мени кынжылап та салза,
Чанкыр жылымдарга кадап та салза,
Мен кожондогом,
Мен тартышкам!..

Жүрегимнин чедиргенин
Алтай үстине чачып,
Албатым жүрегине
Ижемји одын чаккам!

Онын өчүп бараткан көстөрине
Жарык бергем.
O Алтайым, энмек мөңкүлөрдөгү,
көк кайалардан

Сенин үстиңе энчейип,
Айдары жок жаражыңа,
Албатымнын шыразына
ыйлагам,
сакыгам,
кыйгыргам.

Мен Прометей эмезим,
Je кынҗыда тургам.
Јүрегимнин одын өчүрерге
Кандый өштү түкүрбеди,
Кандый олјочы тепсебеди?

Мун жылдар өткөн,
Калапту јуучылдар, каандар
Чөлдөр өлөнги болуп өчкөн!
Кулузындар болуп јайканган,
Куркунду магына кунуккан.

Капчалдарга кептей согуп койгон
Карачы-айылдарда калык-јонымды,
Канду кынҗыда бойымды
Карузып, Ленин јайымдады.

Чанкыр сүмерлердин
Унчукпас соок тымыгынанг
Мени айрып алды.
Колымды өрө көдүрип,
Күн јалаазын мен туттым!

Мен Прометей эмезим,
Je мен көксимде отты
Көөркий калыгыма бергем.
Ўни јок чактар түбиненг
Јонымнын ўнин экелгем.
Мен от табаачы, кожончы.
Менин одым өчпөзин!
Мөнкүликке өлбөзин!
Мен алтай кайчы,
 Тыным — от,
 Јүрегим — от!
Мөнгүн жылдысту тундерде,
Мөштөр шуулашкан тайгаларда
Одым күйет,
Келер тангдарда
Күн чогы ажыра
Кол тудуп эзендежет...

1964 j.

АЛБАТЫМ

Кобыларда ышту айылдардан,
Коркырап аккан суулардан,
Көгөрүп барган туулардан,
Көчкөлөп түшкен капчалдан
Чыгып келген албатым,
Чын жүректү калыгым.

Өлөри — өлүп, арт калган,
Өлбөгөни — ой алган!
Салымынын учуры
Топшуур үнинде тынданган,
Катуда кайылып калбаган,
Кандый да болзо, калыгым,
Карузыган албатым!

Јоткондый өткөн јондордын,
Јоголып калган јолдордын,
Эрелип барган чактардын,
Эскирип јоголгон айлардын
Учында арткан албатым,
Ундылып калган калыгым.

Сени өрө көдүрип,
Магын жарыдар күүним бар.
Улуркаган калыкка
Удура тудар күүним бар.
Алтай кижжи кем эмтир,
Ак-јарыкка угулзын.

Ас та болзо, албатым
Ады сүрлү, тең турзын!
Онын учун салымым,
Араай башталган кожоңым
Тенериге торгылзын,
Телекейле жүр калзын.

Тенгеридий ару кырларда,
Тепсен таскыл тайгада,
Жайдын жылу айында
Жалбышту оттын жанында
Отырарын сүүйдим,
Отко сананып көрөдим...

Je санааларым кайнаарда,
Көскө оттор чагыларда,
Көчкө түжүп тургандый,
Күкүрт ташты жаргандый.
Омок болзон, калыгым,
Ойгор болзон, албатым.

Алдында жаткан жолынга
Алтаарынан жалтанба!
Албатылар ортодо
Бажын бөкөйип жажырба!
Агарып адатан таңдардан,
Алдыста кайкалду жылдардан
Артпай алта, албатым,
Сеге чүми жок кожоңгым!

1964 ж.

ЭНЕЛЕРИСКЕ КЕЛЕДИС

Жолдорды өдүп, жылдарды ажып,
Бис энелериске келедис.
Унчукпай, же жаш балдардый,
Жажыркап отырадыс.
Бис жүрегисте шыркалу келедис,
Жүзисте каткылу келедис.
Жакшылар ба, эне?
Кандый жүреер, эне?
Уур түбекке де түшсебис,
Улу женүге де жетсебис,
Бис энебиске келедис.
Же көп сабада
Санаа уур тушта
Энебиске келедис.
Жаш тушта чылап,
Жагыс ла оноң эрке сакыйдыс...
Поэттер тегин де жаш балдардый,
Жүректеринде темир куйак жок.
Ол өңзүре, ол сескир.
Ол ачык ырысту каткыга,
Ыйлу көстинг жажына,
Айдылбаган да санаага,
Албатынын салымына,
Жамандап айткан сөстөргө,
Жакшылап айткан макка,
Ол ончозына ачык.
Поэттер чек жаш балдардый.
Бирде најылажып тургулаар,
Бирде керижип, тартыжып та жадар.
Өйди өдүп, көпти сананып,
Энелериске келедис.
Олорго бис ончобыс түней,
Олорго бис балдар эмей...
Улурказаас та,
Ундылзабыс та, —

Олорто бис тўнгей!
Ўрегим арийла, жанып баргамда,
Јагыс ла ол адылбайт,
Јагыс ла ол арбабайт.
Бис бозомтык энгирлерде
Унчугышпай отырадыс,
Сөстөр јогынанг ондожодыс.
Кезикте знем эмеш калай берзе,
Туулардый јебрен кожонын кожондойт,
Салкында мөштиј араай јайканат.
Бу өйдө мен кайкалду
Симфонияларды ундып,
Телекейдиг күүлерин ундып,
Тегин мөштиг шуулажы ошкош
Кожонын тындап отырадым,
Эне јүректин эдискизин угадым.
Бу карган энейимнен
Јагыс ла мен чыккан эмезим,
Је поэзия база јайалган,
Јаркын болуп, јалакай болуп,
Јагылып үним. ыраак томылган.

1965 ј.

АЛБАТЫ МАГЫ АРТАР

Сыгындар ўни
Сыылап, јайнап,
Мӧнӱн эмиктий
Јыңырап артат.

Алтай тайгалар
Кӧксине шингип,
Араай јымырап,
Јӱрекке табарат.

Амыргы тартарын
Ундып салала,
Алтай уул
Илбиге туттурат.

Сӱӱген кырлары
Таш кӧксинен
Кандый кайкалду
Кожондор чыгарат.

Бу эрикчелдӱ
Эрке ўннен
Јылым таштар
Кайылып тургандый.

Чаңкыр тенгериде
Јажытту јылдыстар
Јерди тыгдап,
Сананып тургандый.

Јаңыс ла катап
Оны уксаң,
Јажына јӱрегинге
Тӱӱлип калар.

Оны ӧлӱм де
Јенип болбос.

..Јерде, кейде
Тыны артар...

Јүрүмнен бис
Көпти некейдис.
Онын учурын
Оңдобой жүредис.

..Алтын да элеп,
Кайылып калар,
Ат-нере, мак
Жылыып калар.

Бу жерде
Не мөңкүлик?
Неден ырысты
Бедреп жүредик?

Бүгүн сенин
Магын, нерен
Тенгериде
Жылдыстан бийик.

..Је эртен оноң
Не де артпас,
Жарыткыш болуп,
Жолды жарытпас.

Жаңыс ла албаты
Магы артар.
Жаңыс ла жүрүм
Мөңкүлик турар.
Кайран жеристинг
Ўни артар.

1964 j.

ЈАРДЫМДА ТУУЛАР

Качан ичкери уур көрүп,
Кыймык жок отырарымда,
Амадуума чөңүп каларымда,
Чаптык этпе, нөкөрим!

Менин жардымда кайалар,
Тенкейишкен улу туулар.
Кыймыктанып ийзем, көчкөлөр,
Күзүрежип төгүлө берер.

Көстөрүм менин көлдөр —
Чингип ийзем, чайбалып,
Жараттарынан ажынар.
Мен жерле, тегериле тудуш,
Жылдыстар тоозыны менин
Күрөң чачыма төгүлет.

Менин төжимде булуттар...
Унчукпас жылым каскактар.
Ол албатым керегинде санаалар.

Көстөрүмнүн судазы тынгыскып,
Чыткыттарым тирсилдейт.
Балтырларым жулук алынган
Бырчыт кайыңдый тынгыскыйт.

Бир бодозом,
Мен кузуктарга базырткан
Мөш ошкожым.
Эмезе санааркаштын карына
Базырткан тайга ошкожым.
Жардымда кыймык жок туулар,
Олор албатым керегинде
Айдатан сөстөрүм, күүним.

·Олорды көдүрүп чыгарым ба?
·Айса өйлөргө базыртып,
·Ундылып каларым ба?
·Мен өлгөндөр алдында каруулу,
·Мен тирүүлөр алдында каруулу.
·Көксимде күйгөн санаалар
·Өлбөс чындык болуп чыгар ба?
·Айса өрө өспөй, жангырбай
·Жубалга базыртып салар ба?

1964 ж.

ТӨРӨЛИС БАР

Эрке, кару уулчагажым,
Телекейде кайкал бар болбайсын;
Тенгистий ырыс бар болбайсын.
Эрјинедий калалар көрдим,
Экчелишкен талалар көрдим.
Отторго чөнгөн портторго једедим,
Ондоорго күч ороондор өдөдим.
Ырыстың учурын бедреп јүредим,
Ылгап, јүрекле јаражын сезедим.
Ол — төрөлимди ундыбай јүргеним,
Ол — сеге эригип, сүүнгеним.
Туйуксынышты сен учун јенедим,
Түш јеримде сени окшойдым.
Эркем, сен де эр болорың,
Элбек јерлерди өдүп јүрерің.
Эрлү кунукты сен де билерің,
Эрдің сүүнчизин сен де көрөрің!
Бис ырысту улус, уулчагым,
Бисте кырлар, јерис бар.
Алтай јүректій ару
Агарган кар, јажыл өлөнгис бар.
Олор — чактың чакка!
Каныста Алтай кожон,
Арчыныстың јыды —
Чактың чакка!

КОЛХОЗЧЫНЫҢ ӨЛҮМИ

Ол атанып, барып ла жадыры,
Көк сындарга чыгып, ырады.
Көлөткө чилеп, ады мантайт,
Көзи көрбөйт, тыныжы буулат...
Карара берген эрдин жалап,
Катап ла ойто билинип келет.
Көксине түшкен үнин көдүрип,
Көөркий жүк арайдан тынат:
— Балдарымды кичегер, улус,
Үйимди кыйа көрбөгөр, улус!
Мен кожондоп жүре берерим,
Кожоны жокко канайып једерим?..
Тураның ичинде тып ла тымык.
Колхозчы кижии божоп жадыры.
Калганчы сөзин улуска айдып,
Кангырап келбес талага ырады.
Амыр билбес иштеңкей колдоры
Айдары жок тым жадыры...
Коркыган балдар караңуй толықта,
Үйи ыйлайт коркышту тымыкта...
Улус кирет, ойто чыгат,
Улу тынып, иштерине барат...
«Јүрүп калды» — деп, кем де айдала,
Өлгөн кижини јаап салат...
Кем де тышкары межик јазайт,
Оро казарга улус барат.
Колхозчы кижини калганчы јолына
Үйдежип саларга јерлештер јуулат.
Узун түнде от өчүрбей,
Улус јуулып, турада отырат.
Камык иштерди бүдүрип салала,
Колхозчы эмди межикте јадат.
Тоштый соок түндерди малчы
Тоңыл тыттар алдында өткүрген.
Кырдан да уур санаалар сананып,

Кызыл костор үстине энчейген...
Алтай бөркин кептей кийип,
Ак-жарыкты ажаарбай жадыры.
Таныш уулдар межикти көдүрүп,
Ташту кобыга једер деп басты...
Көк чечектү ыраак тайгада
Кожонгынын болзо жаңылгазы арткан.
«Иштегкей, јалакай кижиге» — дежип,
Кожо өскөн улус сананган.
Тегин колхозчы жүрүми учында,
Точка болуп, тобрак карарды.
Кайда да ыраакта, чагкыр сындарда,
Кайран ады киштеп артты.

1964 ј.

АЛТЫН КҮҮК

Алтайыма алтын күүк учуп келеле,
Лажыл туу ийнине отырала,
Ынгырада жайнап кожондозо,
Өлгөндөр дө тирилип келетен,
Өчкөн от то жалбырап күйетен.
Je бүгүн тегин күүк кожондойт,
Кобылар, жажыл кырлар ынгырайт,
Койчы да жанарын токтодып,
Көк чечектер үстиле базып,
Ырысту ла кайкаганду тындалайт.
Көскө өлгөндөр өзүп чыккандый,
Мөнгүн тамчылар тамып тургандый,
Ончо неме тынданып, сүүнип,
Өлгөндөр дө тирилип калгандый.
Агаш аразыла базып браадым,
Канча жастар өткөнин санандым.
Саамайымда кылдар кажайат,
Je жүрегим жииттий каткырат.
Ат бажындый алтын күүк,
Jerиме качан учуп келерин?
Айса бу жүрүмде, алтын күүк,
Качан да учуп келбезин?
Jүрегимде сенин кеберин —
Jаш тужымнын бүдүнчек түштери,
Канадын жайып, учуп келетен
Алтайымнын кайкалду куштары.
Алтын күүкти сакыйтан
Ару бистин жүрегис.
Өлбөс жүрүмге бүдетен
Ырысту бистин күндерис.
Je бу да кичинек боро куш
Аркада ынкылдада кожондоордо,
Jүректер неге де эзелет,
Ого ару санаалар эбелет.
Онын учун эркелү айдадым:

Кожондо, мениң тегин күүгим,
Ак-жарыкта эмди де узак
Сениң үнингди угуп жүрерим.
Үнингди карган ат укканда,
Јерин санап, ачу киштейтен.
Јаан кӱстӱрининг јаштары
Табырап агып келетен.
Кижини оны канайып санабас,
Онын алтын үнин тыңдалап,
Јүрек канайып јайнабас,
Ӧлүмди, жүрүмди сананып.

1964 ј.

Ай алдында толкулар
Айдары јок мызылдайт.
Ай булутка јажынза,
Ай ла карануй арт калат.

Кижининг де јўреги ырыста
Јаражыла кайкадат.
Ырыс таштап, ыраза,
Талай тўбиндий карарат.

1964 ј.

Ыраак өскө талада,
Өскө тегери алдында,
Анданган талай жанында
Ойто ло сени санандым.

Кару төрөл жеримде,
Кар бүркеген кырларда
Кара отту көстөрди
Эске алынып, кунуктым.

Качан кереп кажайып,
Чанкыр талайла жыларда,
Африканын жарады
Ыраакта артып каларда,
Санаамла учуп жүр калдым,
Жер-телкемди от калдым.

Чанкырайган кырларым
Чагылып калган жадыры.
Алмас чылап, жалтырап,
Алтайым мени кайкатты.

Телекей өткөн жолдордо
Сакыган көстөр көрүнөт,
Эзен деген жылу сөс
Эзинле кожо жет келет.

1964 j.

АЛТАЙ ЭСКАДРОН

Бу ўлгерди јада калган жуучылга, гвардия-
нын подполковниги Михаил Сергеевич
Каташевке учурлап турум.

Даурия, Даурия...
Аттар тибирти...
Алтай уулдар
Кайуга атанган.

Кайда да ыраакта,
Амурдын жанында,
Алтай эскадрон
Гранды корыйтан.

Ўлдүлөр күннинг
Чогына жалтырап,
Эскадрон ичкери
Элейтип учатан...

Дауриянын жыжында,
Тыш алынган аалгада
Алтай кожон
Жымырап туратан...

Эмдиктер минип
Ўренген уулдар
Эмди кавалерияда
Неден артатан!

Өштүгө удур
Карангуй гранда
Алтай уулдар
Жалтанбай туратан.

Же калапту согуштарда
Эскадрон чачылган,

Кем Даурияда,
Кем Калхада жыгылган.

Днепрде, Одерде
Уулдар сөөгин салган.
Эскадрондо уулдардан
Эки-жангыс эр арткан...

Жалтанбастар качан да
Луу јалагында калатан.
Магы омордын јүректе,
Мрамордо база артатан.

Је эмди түнгей ле
Ыраак грандарда
Алтай уулдар
Кайуга барат.

Тымык түндерде
Алтай эскадрон
Дауриянын кырларыла
Табыш јок учат...

1965 ј.

АЛТАЙ КЫСТАР

Та кожонгоордон
Тандар адатан,
Та кожондор жогынан
Күн чыкпайтан.
Та кожонгы жокко
Иш бүтпейтен,
Та ижи жокко
Кожон келбейтен.

Мен билбезим, кыстар,
Слер билереер, кыстар.

Түн кирет,
Кырлар уйкуда,
Слердин кожонгоор
Алтай үстиле учат.
Уйку да аразында
Чаңкыр кырлар
Слердин кожонгоорды
Кимиренип турат...

Та мынан улам
Јастар келетен,
Та јастардан улам
Кожондор бүдетен.

Та кожоннон чечек
Јайылып өзөтөн,
Та чечектен кожон
Јайканып келетен.

Мен көрбөдим, кыстар,
Слер көргөнөөр, кыстар.

Јараш чырайаар
Соок салкынга карталган,
Јаңгыс ла көстөрөөр
Јараш бойы артатан.

Алтай кыстар,
Көөркий кыстар.

Кем Даурияда,
Кем Калхада жыгылган.

Днепрде, Одерде
Уулдар сөөгин салган.
Эскадрондо уулдардан
Эки-жангыс эр арткан...

Жалтанбастар качан да
Јуу јалангында калатан.
Магы олордын јүректе,
Мрамордо база артатан.

Је эмди тўнгей ле
Ыраак грандарда
Алтай уулдар
Кайуга барат.

Тымык тўндерде
Алтай эскадрон
Дауриянын кырларыла
Табыш јок учат...

1965 ј.

АЛТАЙ КЫСТАР

Та кожонгоордон
Тандар адатан,
Та кожондор јогынан
Күн чыкпайтан.
Та кожонгы јокко
Иш бүтпейтен,
Та ижи јокко
Кожон келбейтен.

Мен билбезим, кыстар,
Слер билереер, кыстар.

Түн кирет,
Кырлар уйкуда,
Слердин кожонгоор
Алтай үстиле учат.
Уйку да аразында
Чаңкыр кырлар
Слердин кожонгоорды
Кимиренип турат...

Та мынан улам
Јастар келетен,
Та јастардан улам
Кожондор бүдетен.

Та кожонног чечек
Јайылып өзөтөн,
Та чечектен кожон
Јайканып келетен.

Мен көрбөдим, кыстар,
Слер көргөнөөр, кыстар.

Јараш чырайаар
Соок салкынга карталган,
Јаңыс ла көстөрөөр
Јараш бойы артатан.

Алтай кыстар,
Көөркий кыстар.

Та кожоңоордон
Күн жаркынду тийетен,
Та күннинг жаркыныла
Кожоңоор күйетен.
 Та жанараардан
 Сүүш келетен,
 Та сүүштен слердин
 Жанараар бүдетен.
Мен билбезим, кыстар,
Слер билереер, кыстар.

Алтайымнын кыстары,
Алтайымнын жастары.

1965 j.

ТАШ УЛУСТАР

Тыва ыккөриме, поэт Салим Сүрүң-Облгс
учурлан турум

Бис нени үлежерис
Јаңыс калыктын балдары?
Аргымак адыска минерис —
Чактар ундылып, ырады!

Шыкай көргөн көстөрисле
Шыгалап Азиядан көргөнис.
Өкпөөрип жүрген калыгыс,
Өрттий калапту бойлорыс.
Өчөристи билбегенис...

Капчал кырлар ортозында,
Кааза айылдар ыжында
Ундылып, мында артарысты;
Кудай, калак, сеспегенис.
Ак чөлдөрдү таштайла,
Айан өзөктөрдөн ырайла,
Кырлар кыбында арттыбыс,
Таш кырбузынан тудадыс.

Бистин жаңыс ла сүрлерис,
Таштан кескен бүдүмис
Ак-жарыкта артар ба,
Музейлерде турар ба?

Алтай, Тыва кырларында,
Кыпчактардын чөлдөринде;
Днепр ары жанында,
Јебрен калыктар јолында.
Биске тунгей улустар,
Таштан эткен алыптар
Тургандарын көрөдис.

Олор биске сүрекей
Түңей болуп јуралган.
Айдылбаган санаазы
Таш јүзинде тоң калган...

Бүгүн, тыва нөкөрим,
Сениң јеринди кайкадым.
Алтай јоным эрмегин
Сениң тилинде таныдым.

Јылым кайадан тудунган
Бек тазылду мөштий,
Бис кырларысты салбазыс,
Анда јажына јуртаарыс.

Чичке, курч көзисле
Ак-јарыкты көрөрис,
Ичкери барар јолысла
Кайра көрбөй барарыс.

Ас та тоолу калыктар
Ак-јарыкта өлбөгөн.
Очокто күйген одыбыс
Эмди тура өчпөгөн.

Эмди де айдар сөзис бар,
Кайкал эдер күчис бар.
Айдарда, сүүнерис, јүрерис,
Сүүрис, уурды јенерис!

1965 ј.

БИС ТЕ БИЛЕРИС

Бис те тегерини билерис,
Бис те кайкалдар билерис.
Ұстисте планетарий эмес,
Айаң көстү телескоп эмес,
Je күндү, айлу тегерибис!

Оноң көзис албайдыс,
Бийик ле уур ажуларда,
Мөш төзинде оттың жанында
Айдың түндерде
Суу үстине энчейгенисте,
Жылдыстар эжингенин көрөдис,
Суула кожо оорды ичедис.

Аргымак аттарыс
Сулугын кылырада чайнап,
Сууда айды араай чапчып,
Эрдинен соок тамчылар тамып,
Тымык кырларды тындап турар.

Бистин жалбышту жүрегисте
Чедиргенделген жылдыстар,
Каныста салкындар, айандар...

Je канайдар, кезикте
Карлу, жаңмырлу тегерини
Каргап, арбап та турадыс.
Малды кичееп, амырыс ундыйдыс.

Көк тегерибис аясканда,
Аттарысла тайгаларга чыгып,
Алаканысла жылдыстарлу тегерини
Өрө керилип, сыймап турадыс.

Бис чаңкыр тегериле
Куучындажып билерис,

Оныла најылажып та турадыс,
Оныла өштөжип те турадыс.

Бис малчылар —
Тегин улустар,
Je андый ла тегин эмезис,
Айлаткыш тўбин аайлайдыс.

Космодрол дордон
Ыраак та болзобыс,
Городторды билбес те болзобыс,
Бис ойисле тең алтайдыс.

Аттарыстын туйгактары айга тийип,
Лылдыстарлу тўрген сууларды кечип,
Ыраак таңдарга,
Алтын күндерге
Удура барып жадыс.

1965 j.

АТ ЛА ӨЙ

Айдын түнде
Ат соодуда
Ак кыру...
Ак-жазыл кырлар.

Ат энчикпей,
Чакыны эбирип,
Айды кулагыла
Араай жылдырар...

Аттын аяактый
Jaан көзінде
Ак түндердин
Тагдагы чагылар.

Содон айыл,
Айыл жанында ат.
Келер таңдар,
Капшай ат.

Бу өткөн өй —
Аргымак аттар
Соодуга туруп,
Кырутып калгандар.

Аттар өйи
Өткөн дежет.
Жирменчи чак —
Ракета дежет.

Балтырганду тайгаларла
Аттар мантайт,
Баштарыла ойноп,
Кырлар ашкылайт.

Канатту да болзобыс,
Кайып та учсабыс,
Jүрөктеристе
Алтай аттар,
Ай туйгакту,
Торко јалду аттар
Түжелет,
Санаабыста артат.
Күстинг тундеринде
Кулактарыла јылдыс эжип,
Соодуда турат.

А алтай уул,
Озогы баатыр чылап,
Адыла куучындажып,
Эгмек тайгалар ажат.
Јылым туулардын
Јылбыркай јолдорыла
Күн такалу аттар
Барат.

1965 j-

Канайдар, бис бүгүн бурулу,
Бүгүн бис эмеш-эмеш калангы.
Бис аракы ичпес учурлу,
Je чөөчөй чек тармалу...

Бис чечектү жалаңда отырыбыс,
Күндү тенгери алдында каткырадыс.
Жаман айтканы айткай, кайдалык,
Жаңы чөөчөйди, нөкөр, ууртайлык.

Бу жалаң — койлогон жалаңыс,
Бу кырлар — ойногон кырларыс.
Элбек жалаңда экү отырыс,
Эбире турат төрөл кырларыс.

Бис жажыл жай учун ууртадыс,
Жалаңда чечектер учун амзадыс.
Күүктер үндери тунганча тоологон,
Та жажаар жажысты тоологон,
Та ичкен чөөчөйисти чотогон...

1965 ж..

МЕН — КИЖИ

Меге эмди канча јаш?
Мен билбезим.
Меге та мун јаш?
Та миллион јаш?
Мен билбезим...

Мен, јас чылап, јажаргам
Тоозы јок катап,
Мен, кўс чилеп, күрергем
Тоозы јок катап,
Мен, кыш чылап, кажайгам
Тоозы јок катап...

Бу ла көк јалбрак,
Көк өлөң болгом.
Кемнинг де көксинен
Чыгып келгем,
Бу ла күннинг јылузы,
Бу ла кейдинг арузы
Болгом.

Кемнинг де кожогынаң келгем,
Кемнинг де сүүжинен бүткөм.
Мен тайганың јерлик,
Күн ошкош јаркынду
Күн чечеги болгом.

Түндерде күндий күйүп,
Јылдыстарла эзендежип,
Салкынла эрмектежип,
Чалындарла бүркелгем.

Мен оноң ойто ло
Кижиге болгом,
Кемнинг де меезинде,
Кемнинг де канында жүргөм.

Сүүгем,
Сүүнгем,
Өлтүргем,
Өлтүрткем.

Мен каан да болгом,
Мен кул да болгом.
Каабаның чөлинде
Кумакка да бастырткам...

Жегестиген жебреннен келгем,
Жер-тенгери бүдөрдөн ала
Кичинек тыңду тоозыннан
Бүткөм.

Оның учун мунг жылдардын
Жаркыны
Жалкын болуп,
Мениң көзиме чагылган.

Көксиме чактардын
Ойгору жуулган,
Ол ойгор бирде ундылган,
Жылыган,
Бирде ойто ло табылган.

Мен көп катап жаңыргам,
Ундылгам ла чачылгам
Караңуй ла жарыктын
Ортозында,
Өлүмниң ле жүрүмниң
Солыныжында.

Je мен жебрен кижиге,
Өйлөрдиге салкынында
Түзелип, эгелип келгем,
Караңуй түндөрдөн качып,
Коркышту түштерден чочып,
Бу жарыкка тириле-өлө,
Өлө-тириле келгем.

Агару мен деп актанып,
Жуучыл мен деп мактанып,
Бирде базынып,

Бирде бастырып,
Бу ойгө келгем.

Азиянын ташту кырлары —
Элебес кабайым.
Энелердин энези,
Адалардын адазы
Баскан Алтайым.

Өйлөрдү өткүрө
Мен жүрегим түбине
Жакшыны жуугам.
Жарталбасты жартаарга
Мун сурактар
Ўстине энчейип,

Меем тызырап,
Чедиргенделип келгенче:
Санангам.
Көк таңдарды
Көс жумбай уткыгам...

Мен жирменчи чактың,
Адалыктың уулы!
Күн чогы чагылып,
Көзимнен тайкылып,
Телекейди жарыдат.

Түндерде айдың,
Жылдыстардың жаркыны
Көскө тийип, тайкылып,
Көгөлтирим жарыкла
Кырларымды кучактайт.

Мен өйдин ле жүрүмнүн
Талортозында турум.
Меге одус жаш!
Мен чек жаш!

Өй анайда айдат,
Учы жок өй.
Же мен билбезим,

Меге канча јаш?
Та мун јаш,
Та миллион јаш!

Менин јажымда
Адаларымнын јажы,
Келер јылдарымда
Балдарымнын јажы.
Мен — кижы,
Өлбөс, мөңкүлик кижы!

1966 ј.

Бирде бастырып,
Бу ойгө келгем.

Азиянын ташту кырлары —
Элебес кабайым.
Энелердин энези,
Адалардын адазы
Баскан Алтайым.

Ойлорди өткүре
Мен жүрегим түбине
Лакшыны жуугам.
Ларталбасты јартаарга
Мун сурактар
Ўстине энчейип,

Меем тызырап,
Чедиргенделип келгенче
Санангам.
Көк тандарды
Көс јумбай уткыгам...

Мен јирменчи чактыг,
Адалыктыг уулы!
Күн чогы чагылып,
Көзимнен тайкылып,
Телекейди јарыдат.

Түндерде айдыг,
Јылдыстардын јаркыны
Көскө тийип, тайкылып,
Көгөлтирим јарыкла
Кырларымды кучактайт.

Мен ойдин ле жүрүмнинг
Талортозында турум.
Меге одус јаш!
Мен чек јаш!

Ой анайда айдат,
Учы јок ой.
Је мен билбезим,

Меге канча јаш?
Та мун јаш,
Та миллион јаш!

Менин јажымда
Адаларымнын јажы,
Келер јылдарымда
Балдарымнын јажы.
Мен — кижы,
Өлбөс, мөңкүлик кижы!

1966 ј.

УЛУ КӨЧҮШ

Мун жылдарга көчүп жүргенис,
Орчыланды эбирип келгенис.
Төрөлдү де болзо, төрөли жоктой,
Узун жолдордо ундыл калгандый.

Азиядан кыймырап бис чыкканыс,
Алтайыс деп сени адаганыс.
Төө өркөштөри ортодо жайканып,
Куба чөлдөрдү өдүп барганыс...

Жүгүрүк аттар тыныс болгон,
Жүрүмис — жиктер, кырлар болгон.
Же жебрен тууларыста
Түби жок тенгистер адалган,
Учы жок чөлдөр макталган.

Бу та ундылган салымыстан?
Айса улуркаган санаабыстан?
Же жүрегисте чаңкыр кырлар,
Кыштулу, жайлулу төрөл журттар.

Эмдиги бийиктен мен көргөмдө,
Эски жолыстың узунун кайкайдым:
Көрүнбес өскө телекейден
Көчүп келгенистей бодойдым.

Бис унчукпас сокор өйдөн
Бийиркештен, билишпестен
Жаңы ойго көчүп келгенис,
Жайымды некеп, бис өлгөнис!

Тенибер көчкүндөр эмезис,
Телекей айлар көстү бис.
Эмди түңзүйип баспазыс,
Эңилбес седеп башту бис!

Јүрегисте бистин күн чогы!
Көстөресте жарык оттор —
Ол јирменчи чактыг јаркыны,
Азиянын жаңы кожондоры.

Билерим, улу көчүштер болгон:
Материктер, тенгистер ажыра.
Је бистин көчүштий көчүш болбогон
Бу түбектү јерде, бу күн алдында!

1966 ј.

Алтайым деп мен айтсам,
Алтайым дегени — кудайым.
Чанкырлыкты ајыктап,
Чактар үнин тындайдым.

Ак сындарга чык барзам,
Арчын јыдын танийдым.
Кангыл мөштөр шуулажын
Кай күүзиндий угадым.

Мөлтүрешкен көлдөрди
Куулар таштап, јанып јат.
Турна үни шыгырап,
Туман өткүре угулат.

Көксимде јылу санаалар
Көөрөп неге турат не?
Мөш јабынган тайгалар
Мөнгүн түштер көрөт не?

Кандый да јарык илбининг
Олјозына алдырдым.
Кайран јоным, Алтайым,
Кайда ла эске аладым.

Сүрнүгип, мынанг ыразам,
Сүмер туулар — јаркыным.
Ол көгөргөн јаркында
Јылдыстар чогына јарыйдым.

Кандый да күчке туштазам,
Јенерим деп айдадым.
Уч булунду Алтайым —
Өрө көдүрген канадым.

Арчыннынг чанкыр ыжыла
Аластанган тууларым.

Куулгазынду чөрчөктөр
Курчап салган Алтайым...

Алтайым деп мен айтсам,
Алтайым дегени — кудайым.
Онын жараш ойгорын
Оморкоп айткан жангарым!

1967 ж.

Көксимде күйген өрткө чыдашпай,
Көк салкындарга төжим ачадым.
Көбүктү суулар үстине энчейип,
Көчкүн булуттын сомын тудадым.

Алтай аттардый семтек жалду
Ак булуттар кайдаар да учат.
Алтайына келбес уулдарын сананып,
Ак сүмерлер унчукпай кунугат.

Јашта мынан барган эрлер
Јаш ла бойлоры артып калган.
Јажарган мөштөр ары јанында
Јаңарлардын шымырты арткан.

Алтай уулдар јууда да өлзө,
Агару сүүжи мында јүргендий,
Алтайыс кандый јараш дејип,
Ажулар ажып, јанып келгендий.

Адам чайлу айагын артырып,
Адын улаарып, чыга бергендий.
Алты јашту кичинек уулчак
Ак-јарыкты айланып келгендий...

Көп санааларга бажым айланып,
Көк сындарга эрке көрөдим.
«Адалар болгон Алтай тайгалар,
Алкыш слерге, өрөкөндөр», — дейдим.

Ак чечектер чалынын силкип,
Ак сындарла чөйө базадым.
Адалар түшкен одулар јанында
Айдын түнде унчукпай турадым.

«Үйелеп өскөн бу јеристен
Узүлип барганыс бу ба?» — дейдим.
Көк чечектин үстине энчейип,
Көлөткө чилеп, јеримле өдөдим.

Лажыл теректер јаштары
Јаагыма мениң төгүлет.
Ол јаштардын тамчызы
Эрдиме тийип, өртөлөт.

Эрмектежип тургандый
Ўстимде теректер шуулажат,
Алдымда аллея там ырап,
Лажыл эжиктер ачылат.

1967 ј.

Ой, ыраакта чанкырлар,
Санаа јеткен талалар!
Слерге јүрегим не мендейт?
Нени јажына бедрейт?

Көчкөлү энмек сындарда
Көрүнбес тарма турган ба?
Айса, кайда да ыраакта
Кем де сакуп арткан ба?

Көгөрип күйген јылдыстар,
Көксиме илби чачкан ба?
Сүүбеген сүүжимнин
Сүнези тенип барган ба?

Је бу кайкалду чанкырда
Та өлүмим јажынат...
Та мөңкүлик кожоннын...
Күүзи мени кычырат.

Је өлбөс, үргүлји јарашта
Өчөткөн күүним јазылат.
Каралап айткан сөстөрдин
Каргыжы мында ундылат.

1967 ј.

ЫЛАНДУ СУУ

Ыландар сууда танго бийелейтен,
Ылдыстар чылап, мызылдап келгилейтен.
Эмди ол суу трубаларла агат,
Ак ванналарда кайнап, чайбалат.

Ылбырт эдип жыланаш келиндер,
Ыландар чылап, ваннага киргилейт.
Эмдү-томду суула јунунып,
Ээлгир ле эрке јүскүлөп јүргүлейт.

Азыйда ак Качанын аржаны
Айдын түнде јалтырап јадатан.
Ак тумандар үстінде тартылып,
Алтын јыландар сууда јылатан.

Озо чакта ол аржан сууга
Кааннын кызы келген дежет.
Сууга эжинип көөркий киреле,
Ылан боло берген дежет.

Ол кыстын сүнези түндерде
Онон мызылдап чыгып келетен,
Ылан терези уштылып түшкенде,
Јаражай көөркий көрүнип келетен.

Онын јаражына эбире туулар
Көгөлтирим жарыкла јарып туратан.
Ылдыстар, мөлтүрөп, тегери түбинен
Кыстын чачына јабызап түжетен.

Качанын томду суузынын магы
Канча јерге јебренде јайылган.
Кыдаттын кайкалду јебрен кааны
Качанын аржанын ичетем деген.

Алтан төөгө коштогон аржан
Алтын столицага јетпей соолгон.

Мөңкүлик бедреген каан санааркап,
Мөңүн өргөзінде кунугып ыйлаган.

Эмди аржан трубаларла агып,
Радон эм деп магы јайылат.
Эжиктен батпас эјелер мында
Ээлбес белдерин эмдеп тургулайт.

Јыланду суунын тармалу магы
Јылыйып, эмди чактарга ундылат.
Је јыландый јылбыркай келиндер мында
Јыраалар ажыра энгирде каткырат.

Белокуриха, 1967 ј.

ЮЛДОН ИЙГЕН СӨС

Алтайыма келеле,
Ак сүмерден тудайын,
Бөкөйбөс омок бажымды
Чанкырлыкла оройын.

Көк өзөктөр түбинде
Кожончы суулар мантазын,
Арып калган будымды
Ак толкулар сыймазын.

Алтын жалаазы суркурап,
Эртен тура күн чыксын,
Көксиме тийип, жылыдып,
Шыныражып, кайдыксын.

Күн ашкажын — ай чыксын,
Ак толкузы жайылзын.
Көзиме жылдыстар түжеле,
Чедиргентип чайкалзын.

Ак түндердин жаражы
Мөңкүликле бириксин,
Мөңүн кылдар шынырап,
Мөштөн мөшкө тартылзын.

Алтайыма жанадым,
Ак сындарга чыгадым.
Күнге жуук жеримниң
Күүни жараш, барадым.

Агаш айылдар эжигин
Араай ачып кирерим.
«Эзен, кару улус!» — деп,
Эриккен бойым сүүнерим.

1967 j.

ОНОСТО ТУРА

О Алтайым,
Кем сени сүүген,
Сенин магынга жүрүмин берген,
Ненин учун ундылат,
Кара түндөр оны базырат?
Ол сенин күскүн болгон,
Оноң көрүнүп,
Музейлерде кееркейдин.
Сенин кожонунг, тууларынг,
Мөштөрүн
Жүзүн тилдерле
Макталат, билерим,
Сенин тегеринг, сүмеринг,
Чечегин
Јаан залдарда турганын
Көрдөдүм.
Је сени жураган колдор кайда?
О Алтайым,
Сеге көргөн көстөр кайда?..
О Алтайым!
Улу баатырлар өлгөн кийинде,
Корымдар артатан,
Је сенин сөөгинг кайда,
Кем табатан?
Эски тура јантыйып кунугат,
Ичинде тымык.
Татаган банкалар јадат, —
Ундылган будук.
Турада эрикчел, ээн, бозомтык.
Ээзи кайда?
Айса бу сөөк үстинде јангыртык,
Коркымчыл мында?
Ол мында иштенген, сананган
Алтай журукчы.
Јүрүминде көп јастырган

Бедреп, кожончы.
Ас жонымды ырысту талага
Апарарым деген,
Же онын магын мааны эдип,
Оштүлөр көдүрген.
Ырыс ордына Алтайыска
Ый экелген,
Кежегелү кара баштар,
Ой, кезилген!
Онын агару, жараш күүни
Чек тепселген.
Ол чын кинчектү бе, —
Кем билетен?
Же алтайын, жерин сүүген
Жүреги мөңкүлик.
Бис те, најым, жүрүмде
Анайып жүрелик.
Журуктарда алтайымнын магы,
Кинчектү жастыразы.
Жагыс ла жонымнын ак санаазы —
Каралабас жаргызы...
Оностын садтары чечектейт,
Көрөргө жараш!
Кирбигим кенете изийт, —
Та жаш, та жаш.
Мен эски турадан чыгып,
Кадынга барадым.
Сенин журуктарыңды танып,
Унчукпай турдым.
О Алтайым,
Кем сени сүүген,
Жажына ундыба!
О Албатым,
Онын адын
Шымыран тымыкта.
Оноң башка бис —
Угы жок баскын,
Көсти ойо чокыган —
Каргышту кускун.
Ол тушта Алтай да жок,
Садынчак жүрек.
Оскө жондор ортодо
Электү эрмек.

ОНОСТО ТУРА

О Алтайым,
Кем сени сүүген,
Сенин магынга жүрүмин берген,
Ненин учун ундылат,
Кара түндөр оны базырат?
Ол сенин күскүң болгон,
Оноң көрүнип,
Музейлерде кееркейдин.
Сенин кожонуг, тууларын,
Мөштөрүн
Жүзүн тилдерле
Макталат, билерим,
Сенин теңерин, сүмерин,
Чечегин
Жаан залдарда турганын
Көрөдим.
Же сени жураган колдор кайда?
О Алтайым,
Сеге көргөн көстөр кайда?..
О Алтайым!
Улу баатырлар өлгөн кийинде,
Корымдар артатан,
Же сенин сөөгүн кайда,
Кем табатан?
Эски тура жантийып кунугат,
Ичинде тымык.
Татаган банклар жадат, —
Ундылган будук.
Турада эрикчел, ээн, бозомтык.
Ээзи кайда?
Айса бу сөөк үстинде жагыртык,
Коркымчыл мында?
Ол мында иштенген, сананган
Алтай журукчы.
Жүрүминде көп жастырган

Бедреп, кожончы.
Ас јонымды ырысту талага
Апарарым деген,
Је онын магын мааны эдип,
Оштүлер кодүрген.
Ырыс ордына Алтайыска
Ый экелген,
Кејегелү кара баштар,
Ой, кезилген!
Онын агару, јараш күүни
Чек тепселген.
Ол чын кинчектү бе, —
Кем билетен?
Је алтайын, јерин сүүген
Јүреги мөңкүлик.
Бис те, најым, јүрүмде
Анайып јүрелик.
Јуруктарда алтайымнын магы,
Кинчектү јастыразы.
Јагыс ла јонымнын ак санаазы —
Каралабас јаргызы...
Оностын садтары чечектейт,
Көрөргө јараш!
Кирбигим кенете изийт, —
Та јаш, та јаш.
Мен эски турадаг чыгып,
Кадынга барадым.
Сенин јуруктарыңды танып,
Унчукпай турдым.
О Алтайым,
Кем сени сүүген,
Јажына ундыба!
О Албатым,
Онын адын
Шымыран тымыкта.
Оног башка бис —
Угы јок баскын,
Көсти ойо чокыган —
Каргышту кускун.
Ол тушта Алтай да јок,
Садынчак јүрек.
Оскө јондор ортодо
Электү эрмек.

МЕН — МАЙЯ¹

Өрттин кызыл жалбыжында
Алтын пирамидалар көрүнөт,
Оодылып калган тагылдар
Та неге бүгүн түжелет?!

Кечуа, майя улустын
Городторы та кайда?
Айса бу ла жыштардын
Ортозында, тайгада?

Эренгистү жажыттар
Энчейет менин үстиме,
Космический городтор
Көрүнөт менин көзиме.

Жылдыстарлу тундериле,
Жылыган жажытту үндериле,
Майя ойгоры көрүнөт,
Та нени де кимиренет.

Олордын ундылган сөстөрүн
Билетен деп кем айткан?
Жүрегимнин түбинде
Кандый жажыт табылган?

Казыр өштүлөр слерди
Кырган эди килебей!
Жердий жебрен бичиктер
Өртөлгөни чын эмей.

«Чыдалы жок кудайлу!» —
Чыгырышкан абыстар.
Адалар сөөгин казала,
Алтын алган алмыстар.

¹ Майя — Мексиканын жеринде журтаган калк.

Јон билерин јажырып,
Кўйген майя судурчы.
Јер, тегери јажыдын
Ак-јарыктан апарды.

Каргышту кара өштүден,
Кан төгүлген јеринен,
Улу кудайдан болуш јок,
Улус корулаар арга јок!

Кайкамчылу майя калыкты
Кайкап бу јүредим.
Онын кызаланг салымын
Јүрегимле сезедим.

Ненин учун јаантайын
Тўжиге менин киредин?
Аргымак аттар киштежип,
Өртти канайып көрөдин?

Алтайдын алтын сынында
Судурчы майя көрүнөт,
Өрт јалбыжы өткүре
Колын меге не сунат?

Өч, өлүмнен коркыбай,
Өрө көрүп, кем јүрөт?
Ак-јарыкта ундылбай,
Чөрчөк болуп кем келөт?

Је бис сенен ырысту.
Мыны база кем билбес?
Салымысты шигдезег,
Айса не де көрүнбес?

Ак-јарыктан апарар
Айдылбаган јажыт јок!
Бу јүрүмнен ыразаас,
Бурулайтан кижиге јок.

Санг башка тўш көрдим,
Калганчы майя эмтирим.
Телекей билбес јажытты
Јажырып салган јүредим.

Келер өйдин улузы
Келип, мени шиндеди.
«Жагыдын капшай бер биске!»
Жардымнан олоp силкиди.

Апарган менин жагыдымды
Олоp канайып билетен?
Майя чылап, жалбышка
Бу жүрүмде мен күйгем.

1968 ж.

Кунукчалымды үлежип,
Кууларым јан барган.
Кулузын кирбиктү көлдөрим.
Кунукчалду көр калган.

Ээзи јок көл чилеп,
Эрикти менин жүрегим.
Ак куудый ижемји
Артыр салганын сезедим.

Бүгүн санаам карангуй,
Күүним туйук тайгадый.
Карык санааны базарга
Кар өнөтийин јагандый.

Карлар, агаштар, туралар,
Эбире ак ла јенгилчек.
Јаңгыс ла сен келбезинг,
Ундылбас јазым, көк чечек.

Је уур ла изү амаду
Шунгуп чыккан туулардый.
Ак јолдордын учында
Кем де сакып тургандый.

Кунукчалымды үлежип,
Куулар кайра келбестий.
Чанкыр тууларда көк көлдөр.
Сакып көргөн көстөрдий.

1967 ј.

Күүктер үни жаңкылдап,
Көкип келди өйлөрүм.
Күнөт жерден ойто ло
Көрүнүп келди чечегим.

Жылыыйп калган ижемји,
Жылдыс чылап, жарыды.
Жыгырап өткөн жылдардын
Учуры ойто табылды.

Айдылбаган сөстөрдин
Апту жаны танылат.
Тушташпаган жолдордын
Туманы серип, жарталат.

Жажарган төрөл туулардан
Жаш уулчак ырады.
Жалаңда жүзүн чечектер
«Жанып кел!» — деп жайнашты.

1967 ж.

Улуркаган бу улустан
Ундылып, жагыскан жүрейн.
Жылдыстар, туулар, агаштар
Тымыгына жедейин.

Чанкырлыкка жеделе,
Чактар үнин тындайын.
Келер солун тангдардын
Кеберин, нөкөр, танийын.

Күүктер үнин тындазам,
Күннен түшкен тамчыдый.
Жүрегинге тамала,
Шыгыражып калгандый.

Ак сүмердинг бажында
Ай каткырып тургандый.
Араай, тымык толкузы
Алтайыма толгондый.

Энчейишкен тайгалар:
«Эрикпе» — деп айткандый.
Эркеледип агаштар
Эбире тургулап алгандый.

Мен тууларга тайанып,
Узак сананып турадым.
Чын кожоннын жолы күч.
Жыгыла, жыгыла барадым.

1969 ж.

МЕН — ДОН-КИХОТ

Мен — Дон-Кихот Ламанчский,
Кунукчыл кебердинг алып-баатыры.
Чын учун јажына јуулашкан
Чылабас ўлдўўм кынында јадыры.

Олў јўректўни өрө көдўрип,
Өкпөөрип, ичкери мен мантаткам.
Теерменле јуулашкан чылап,
Тегин јерге јылдар јылыйткам.

Каткыла уткыган казыр улуска
Калас изў сөстөрим айткам.
Оштоп базынар јаңды билбей,
Өкпөөрип, јараш јўрўмге кычыргам.

Дон-Кихот кезер чилеп,
Токпок то јизем, ичкери барадым.
Јалакай кўүндў улус бар деп,
Јардак ўнимле јарлап турадым.

Кул кылыкту ачап кускундар
Куркулдап, мениң ўстимде айланат.
Кара јерге бадай базарга
Кал немелер чырмайып турат.

Је Дон-Кихот өлбөс, мөнкўлик —
Кунукчыл кебердинг алып-баатыры.
Кара кўүндўлерди кыра чабатан,
Алмас ўлдўўм кынында јадыры.

1968 ј.

КАЙЧЫ

Көк туманду тайгалар таңкылап,
Карлар алдында үргүлөп сананган.
Агаш турада көс жок кайчы
Кайыштар уужап, кожондоп отырган.

Печкеде одын сүүнчилү жалбырап,
Көзнөктө кырулар жалбышту агарган.
Ончо телекей караңгуй тымыкта,
Jүректе күн, жылдыстар жарыган.

Эки кылду алтай топшуур
Энгир келерин сакып туратан.
«Тере де уужаза, курсак табылар» —
Карган энчейип, жангыскан айдатан.

Караңгуй кирерде, колхозчы улустар
Кичинек турага жуулгылап келетен.
«Карда-жутта арыган биске
Чөрчөк айдып берзеер» — дежетен.

«Акыр, акыр, балдарым, — дейле,
Агару топшуурын өрөкөн алатан, —
Карган Улагаш¹ тирүү жүргенде,
Топшуур карыгып турбас» — дейтен.

Соок туманду ыраак талада
Телекей кайкаар кожондор чыгатан.
Өчүп калган алтайлар магы
Өйлөрди өдүп, өңдөйип чалыйтан.

Алып-Манаш, Көзүйке, Байан
Алтайыла катап ла баратан.
Ишке арыган улустын чырайын
Алтын таңдар жарыдып чалыйтан.

1968 j.

¹Николай Улагашевич Улагашев — аттуу-чууду
алтай кайчы

КҮСКИДЕ

Туйук санаа сананып,
Туманду тууга не чыктым?
Ак булутка ородып,
Алтайымда не астым?

Мөңкүлик чечек бедреп,
Мөш аралай не бардым?
Ол жангыс ла түжимде,
Оны канайып табарым?

Алтын бүрлер төгүлет,
Алтай туулар жес, куулы.
Туруна үндү өзөктөр
Тумантып неге кунукты?

Айса койчылар жайлудан
Көчүп жүре берген бе?
Жатыра түшкен тайгалар
Жагыскандык арткан ба?

Көксимде алыс кунук бар,
Айрылып кайдаар барарым?
Чөрчөк чагкыр жеримнен
Чөккөп кайдаар жанарым?

Эбиреде тып-тымык,
Тымыктаң кулагым шыгырайт.
Кырдын түрген суучагы
Нени де меге куучындайт.

Өлбөс жүрүм беретен
Кутук суучак кайда не?
Айса бу ла суучакта
Андый ийде бар ине?

Күс! Менин сүүген ойим.
Көөрөп бүрлер шымыражат.

Мөңүн башту тайгалар,
Шаңдар чылап, күүлежет.

Ак тумандар арчылып,
Арыскан туулар улуркайт.
Алтын жалбрак жардыма
Айланып түжеле, жажыркайт.

Тош мөңкүлөр төжине
Тондолот кылдар жайнузы.
Ай жарыкту соната
Жарыдат карык санаамды.

Туман, туман сериди,
Же туйук санаа чечилбейт...
Ченелтелү жүрүмнөн
Чынды жүрегим бедрейт.

1969 ж.

КИЧИНЕК ЈУРУКЧЫ

Уулчагым та нени де жураган,
Мен де ондобойдым.
Ракеталар кайдаар да учкан...
Ол уйкуда — ойгоспойдым...

Карандаштарын бек ууштанган,
Ол жылу тынат.
Чолмонду бөркин, автомадын
Јанында салган јадат.

«Ура» — деп, балам улаарып,
Түнде унчугат.
Адышка кызыган автомадын
Колында бек тудат.

Оштүлер жыгылат, жыгылат,
А бойы өлбөс — герой.
Өлүмди јаш көөркий билбес,
Ончозы ойын ла болбой.

Кичинек кижии кижиликтин
Јүрүмин өткөнөт.
Ұлдүлери күнге мызылдап,
Эскадрондор өдөт.

Бүгүн уулчагым түжиле
Космодромдор жураган.
Јарты јок аэродромдордын
Сомдоры тартылган.

Мында күн, жылдыстар,
Мында кызыл чолмон.
Је түжен, түжен, уулым,
Көрөлө, ойгон.

Сеге, байла, ыраак
Космодромдор түжелет.

Јалбыштары чөйилип,
Ракеталар учат.

Сенин јуруктарын кайкалду,
Јарты јок ло суракту.
Сендий оло ару,
Сендий оло улу.

Кичинек кижичегим,
Көөрөңкөй эркечегим.
Орой тунде үстинге
Эрке энчейедим.

Јаркынду тандарга удур
Јүрүмим улалат,
Јүрбеген јүрүмим
Ырысла сенде улаарат.

1968 ј.

КИЧИНЕК АЭРОПОРТ

Табыжы јок тымык аэропорт —
Ташту јеримнинг кичинек јемтиги.
Таркырап учкан эски самолет
Таштап сени, уча ла берди...

Кичинек аэропорт јабыста,
Килеп меге, артып ла калды.
Канаттар алдында чаңкыр кырлар
Карузып, кийнимненг көрүп ырады.

Та ненинг де учун кенете јүрегим
Тату сыстап, јайнулу кунугат.
Ташту јеримде кичинек аэропорт
Тармалап мени, кайра кычырат.

Көскө көрүнбес кылдар эмди
Көгөргөн јеримле тудуш немедий,
Көксимде озор араай шыңгырап,
Көк тымыкта үзүлип тургандый...

Јаантайын андый — атанар алдында
Јажыркап, јеримди көрүп калатам.
Јаан телекейге ырап та барзам,
Јажу сананып, јаныксап туратам.

Отторы чагылган улу порттор
Ойто ло мени күркүреп уткыйтан,
Карагайлар ортодо кичинек аэропорт
Карузып, кийнимненг көрүп калатан.

Јаан јүрүмге јилбиркеп те чуразам,
Јаантайын сени эске алатам.
Алтыннаг баалу алкыш кеберлү,
Тенгери чаңкыр јерим дейтем.

Табыжы јок кичинек аэропорт,
Та качан ойто сеге келерим?

Јаан телекей күүниле сүүнип,
Јажы јеткен самолеттон тўжерим?

Је кандый да јерде јўрзем,
Кару Алтайымды эске аладым,
Энезин сананган эрке баладый,
Эбирип ойто ло мендеп јанадым.

Төмөн жабыста тымык аэропорт —
Төрөл јеримнинг кичинек јемтиги.
Элбек телекейге мени учурткан
Эне-јеримде эригип сакыган...

1970 ј.

ЈАШ ТУЖЫМДЫ БЕДРЕП...

Мен јаш тужымды бедрейдим:
Туулардан, јаланнан, агаштардан,
Ыраак-ыраак вокзалдардан,
Москваның эски оромдорынан.

Кичү Бронныйдан, Арбаттан —
Мен јаш тужымды бедрейдим.
Ол эрке сүүнчилү өйлөргө
Эбирip ойто ло мендейдим,
Ойто айдылбас сөстөргө
Сүүнедим, күнүркейдим.

Меге ончозы кайкамчыл,
Телекей јажытту бичиктий.
Мен оны келип кычырып,
Ондоорым сакып јаткандый.

Бойымды бойым ондобой,
Јендиргем, јенгем, јыгылгам.
Кайран јүрүм. Јаш тужым,
Каргап сени айтпагам.

Ыраак чанкыр ынаарларда
Поездтер күүлөп брааткан.
Вокзалдардын шакпыртында
Кем де үйдешкен, сакыган.

Кызыл площадьла таң эрте
Кыстар, уулдар баратан.
Алтын шаңдарга күн тийип,
Мавзолейге јаркын чачатан.

Вальста куйундый айланып,
Көстөр ырысла јарыйтан.
Ачыныш, күнүркеш ундылып,
Ойто ло телекей јангыратан.

Мен јаш тужымды бедрейдим,
Агаштаң, тайгалардан,
Күзүреген аэропорттордон,
Кайра келбейтен јолдордон
Мен јаш тужымды бедрейдим,
Санаамда ого јолыгадым...
Ырысту түштерди түжейдим.

Көгөргөн ыраак талада,
Кайкалду алтын јаратта,
Солоңы ойногон кырларда
Јаш тужым јүргенин көрөдим.

1970. ј.

Бажымды өрө омок көдүрип,
Базынган неменин жанынан өдөрим.
Көксимде күйгөн өчти өчүрип,
Көзине онын жалынбай көрөрим.

Кадай көргөн көзине онын
Каткырала, өдө берерим.
Өчөп айткан сөзине ачынбай,
Өй келерин сананып жүрерим.

Көлөткө чилеп, тымык жүрбей,
Көчкө чилеп, күзүрөп барарым.
Јааш чылап, тымырап тамбай,
Јалкын чылап, жызырап каларым.

Багынбас бажымды өрө көдүрип,
Баратан јолымла ичкери барарым.
Албатым керегинде айдар сөзимди
Аланзып сананбай, чике айдарым.

Орто жүрүмде чебер жүрбей,
Омок жүрүмге ичкери жүрерим.
Јамандап айткан сөстөрдү укпай,
Јаскы күндий јангырып келерим.

Эзендик болзын, јараш жүрүм!
Эмди де алдымда ырысту јылдар.
Көзим јажында, эрке каткымда
Кайкалду күндөр эжиги ачылар.

Көк ынаарлу јеримнин үстінде
Көзінде јылдысту поэзия турар.
Бийик ажуга јетпей, јыгылзам,
Орой бүрлер базырып салар.

Менин барган бу јолымла
Эмди де көп поэттер барар.
Алтай Парнастын алтын бажына
Мен чыкпазам, озор чыгар...

1970 ј.

ТУРНАЛАРЫМ

Мен чөкөбөзим, турналарым,
Слер тўнгей ле ойто келереер.
Көс жетпес ыраак талада
Көк көлдөрди эзеп ийереер.

Слер мында балдар чыдадып,
Алтайды алкап, жанатан эдигер.
Алтай кижии кайдаар да барза,
Слер чилеп, эбирип келер...

Кажы бирўбис јерин ундып,
Алтайынаг јўре де берер.
Јылдан јылга оног ырап,
Оскө јерде сўўнип јўрер.

Кан-Алтайдын кайкал јаражын
Катап ойто тўнгей ле эзеер.
Коркырап аккан мөнгүн суулардан
Кожондоп туруп, ичерге кўўнзеер.

Лок, бис кайра јанарыс,
Кандый да ыраак талага барзаас.
Карый берзеес, ыйлажарыс —
Кайран јерис санаадан чыкпас.

Төрөл улустын ўнин угуп,
Төрт таладан једип келерис.
Ак јаланга эбире отырып,
Алтын чөөчөйди көдўрерис.

1970—1973 јј.

ЛЕНИНГЕ

Күрен гранит күскүдий килен,
Күрен Мавзолей тымык ла улу.
Күн алдында бу алаканча јер
Күүниске күндий јарык ла јылу.

Эжик алдына бажысты энчейтип,
Ээчий-деечий үзүги јок келедис.
Ак-јарыкта ончо јолдорды
Слерге јолыгарга ончобыс өдөдис.

Кажыбыс ла слерге јолыгып,
Кайра көрүп, салымын ајыктайт.
Канча өткөн јолын сананып,
Кару чырайдан көзин албайт.

Кайран Ильич, слердин јүрегеер
Канча јондорго күндий јарыган.
Гранит Мавзолейдин бу түбинде
Тымып калды деп, кем айдатан?

Слердин јүректе өчпөс јалбыш
Бистин јүрегиске камылып күйген.
От-јалбышты кандый ийде,
Кандый түбек өчүрип ченейтен?

Гранит тепкиштерди төмөн алтап,
Кыска јүрүмим эске аладым.
Ленин, Революция эмес болзо,
Јүрүмнен ырысты канай табарым?

Јокту койчынын бу уулын
Јондор ортодо јүрер эткенеер.
Албатызы керегинде сөс айтсын —
Акту үнди слер бергенеер.

Ол берилген эрјине салымды
Ондоп турум, Владимир Ильич.

Уур ла чынды улуска айдарга
Ийде беригер, Владимир Ильич...

Тепкиштер мында жылдардый узун,
Ончо жүрүминди сананып өдөрин.
Тепкиштер мында минуттый кыска,
Өйдинг өткөнин сеспей де каларың.

Гранит бозогодо базыттар шылырты,
Мунг жүректер изү шымырты.
Бастыра телекей бажын энчейтип,
Агару Мавзолей јанына келди.

Өйди кемјип, куранттар шыңгырайт.
Күрен Мавзолейге улустар чубажат,
Јалтыраган гранит стenedенг тайкылып,
Чачымда јенгилчек карлар јапшынат.

1970—1972 јј.

ПАРТИЙНЫЙ БИЛЕТ

Эски партийный билет,
Эзен болзын, нөкөр...
Јүректин, колдын јылузын
Сенин листтерин билер.

Сенин кадарында — тер,
Эрке сабарлар изи,
Сенде — јенүлү иштер,
Өйистин өчпөс јүзи.

Сенде — ару санаа,
Ленин берген күүн,
Канча јылдар ажыра
Јарык күйген күн.

Је колдо јаңы билет,
Кызыл мааны өңи.
Алакан изий берет:
Анда Ленин сүри.

Райкомго коммунисттер
Сүүнип, ырысту келет.
Качы олордын колына
Јаңы билет берет.

Мында јарлу малчы,
Тракторист ле поэт.
Бөс согоочы ла аңчы
Манзаарып кыпка кирет.

Јүрекке јылу толуп,
Јарын омок түзелет,
Ленин кереги, кебери
Јажына мөңкүлик јүрет...

Эски билетти табыштырып,
Јүрегин чым ла эдер,

Улу ой лө жүрүм
Оныла тудуш көрүнер.

Эски билеттер сейфте
Эмди нени сананат?
От-калапту жууларды
Олор эске алынат.

Улу стройкалар табыжы,
Улустың үни угулат.
Ээлеринин жаң-кылыгы,
Эткен кереги јарталат.

Парткомдордын кыптары,
Колхозтордын стандары,
Артадышта блиндаж,
Кем карган, кем јаш —
Ончозы мында айдылат.

Јүрүмнен тын баалалып,
Чеберлелген партбилет.
Јаңы билетте жүрүминг
Улалып эмди жүре берт...

Амыр качан да некебей,
Ак-јарыкта жүрген эт.
Эмди де улу иштерге
Ичкери ол мендейт!

Сенин революцияң, јаркының,
Телекеј жарыткан јалбыжың
Кызыл маанының өңинде,
Ленин сүрлү билетте.

Јүректер өчпös изүзи,
Јүрүмнинг өлбös кереези
Оныла барар чактарга,
Кайкалду јараш јылдарга.

1973 ј.

СМОЛЬНЫЙДЫҢ ОТТОРЫ

Революциянын штабы. Смольныйда оттор
Ялдарды, тундерди откоре куйгенче,
Ол оттор жарыгында телекейди айладып,
Ленин эмдиге сананганча, иштегенче.

Африканын жыштарыла, Чилинин кырларыла
Революция эмдиге калаптанып жуулашканча,
Албатынын ырызы учун Лениннин солдаттары
Ак-жарыкта эмдиге жана болбой тартышканча.

Уйку дегени ол не? Амыр дегени ол не?
Революция качан да андый состор билбейтен!
Бис онын элчизи, бис онын ишчизи,
Онын жаркыны биске тыш бербейтен.

Калапту кундердин токинал билбес кууни
Бисти эмдиге ичкери омок кычырганча.
Город уйкуда, је парткомнын отторы,
Смольныйда чылап, туниле жарыганча.

Лениннин штабтары тунитужу иштегенче,
Кижиликтин ырызы учун олор тартышканча,
Ичкерлеген табаруда ок бажынан жыгылып,
Дофарда, Анголада патриоттор жуулашканча.

Суумжи, кородош бистин журектерисле
Кукуртту жалкынды оду барганча.
Эн жакшы уулдар инфарктан жыгылып,
Ялдыстардын жажыдын ачканча, кайкаганча.

Парткомдор отторы тунитужу куйгенче,
Телекейде калапту тартыжу откончо.
Лениннин маанызы ак-жарык устинде
Кижиликти жайымга, ырыска кычырганча.

Озолоп ол оттор Смольныйда куйген,
Кижиге эн ле кару, эн ле жылу от.

Өштүгө ол күннен курч, өткүн —
Көзи кылбыгып, удура көрүп болбойт...

Ол от парткомдор көзнөктөрүндө
Түниле өчпөй, там жаркынду күйет,
Лениннин пландарын жүрүмдө бүдүрүп,
Онын жуучылдары амыр билбей иштейт.

Мынан жакарулар, Смольныйдан чылап,
Стройкаларга, заводторго, жалаңдарга учат.
Революция токтобой, там ла көндүгүп,
Жүрүмисте, ижисте жеңүлү ичкери барат.

1973 ж.

НАЈЫЛЫК

О улус, улус!
Најылыктан артык не бар?
Ичкери сунган колдын
Јылузынан артык не бар?

Удурa көргөн көстин
Јалакайынан јараш не бар?
Карузып айткан сөстин
Шымыртынан эрке не бар?

Танктардын ичинде
Күйүп өлбөгөн најылык,
Талай, текис түбине
Чөнгүп артпаган најылык.

Өлүми јок ол кандый
Кайкамчылу најылык?
Өчөмиктеп өч калбас
Сан башка јаркындык?

Каандардын түрмези
Тумалап болбогон најылык.
Кадеттердин окторы
Өлтүрүп болбогон најылык.

Фашисттердин танктары
Базып болбогон најылык,
Освенцимнин одында
Күйүп калбаган најылык.

Оны изүү јүрегинен
Ильич биске сыйлаган,
Эн ле улу ийде деп,
Эртеледе айт салган.

Ол бистин јаркыныс,
Ол бистин ырызыс,

Ол бистин агару
Эн ле кеен мааныбыс.

Јүзүн укту улустар
Јүрек ару, салым бир:
Јууда, иште, јыргалда
Ченелтени өдүптир.

Ийин ийинге тийижип,
Ийде там көптөп јат.
Ичкери барган јолыста
Најылык күндий јарыдат!

1973 ј.

КАЙРАН ЈҮРҮМ

Кару најылар, слердин одуга
Катап ла мен ойто келерим.
Јаш тужынын јараш јаратка
Јанатан јолды мен билерим.

Је өйлөр өдөт, јүрүм өскөрөт,
Салымдар јолы саң ла башка.
Өскөрип танылбай кем де көрөт,
Өлүм де болды өткөн јолыста.

Тушташтарыс там астайт,
Кемнинг де чырайы ундылат...
Кемнинг де јаражы саналат,
Јастырыш болгоны јарталат...

...Өскөрзөөс тө, өйлөр дө өтсө,
Өзөгисте өчпөгөн ару амаду,
Јиит тужыстын најылык оды
Эмдиге күйет, күйет јаркынду.

Кару најылар, ол одуга
Качан да болзо слер јуулыгар.
Көгөргөн ынаарлу ол јаратка
Једип келерим, слер сакыгар.

Ол бистин јиит өйлөрис —
Оңбос јаркынду кайран јүрүм,
Карыкпайтан кару күндерис.
Ого эбирет јаантайын күүним.

Сананзам, слер ол ло јерде,
Ол ло јаш, јараш бойыгар.
Чанкыр энирде, отты эбире
Ол ло кожонды чөйип јадыгар.

Слер эзенде — мен ырысту,
Слердин ырызаар јүрегим јылыдат.
Көк ынаарлу ол јаратка
Эмдиги күннен амадуум барат.

УУЛЫМ АРЖАНГА

Тегерик көстү үкүчегим
Телекейди кайкап ажарадың,
Айлаткышта камык планета —
Аттарын та канай табадың?

Кем ол? Галилео Галилей?
Галактикада канча жылдыстар?
Африканың ыраак жыжында
Аайы жок жоон агаш бар...

Айланайын, кару уулчагым,
Алдыңда жажытту кайкалдар.
Жаңыс ла сен ачатан
Кандый бир база жажыт бар...

Урокторын белетеп
Уулым отырат эгирде.
Онын табатан жылдызы
Ондо күйет, бийикте.

Арык колында бичиктер
Араай шылырап ачылат,
Жаркынду, жаан телекей
Жүрегине онын толуп жат.

Көзимниң оды — уулчагым,
Көрүп ле жүрзем — ырызым.
Оморкожым мениң, амадуум,
Ойто эбирген жаш тужым.

Келер ой та нени экелер?
Кереестеп бүгүн айтпазым!
Уч, күй, жаркындал,
Уулчагым, мениң жылдызым...

1973 ж.

КУШТАРЫМ

Ак мөңкүлөр үстиле
Айланып учты куштарым,
Көк тенери түбиле
Көрүнбей калды куштарым..

Учуп ырады куштарым
Ыраак, ыраак талага,
Учы жок көк талайга
Учуп барды куштарым.

Канаттары талымзырап,
Калак, олор кыйгырат.
Ак толкулар үстине
Ачу үнденип жыгылат!

Айса куштар бу эмес,
Арыган менин жүрегим.
Түн ортодо ойгонып,
Көзнөгиме көрөдим.

Же учкар, учкар, куштарым,
Канаттараар тыңызын.
Кажы ла канат жаңышта
Кайкалду өйлөр жууктазын..

Куштый жайым улустар
Учсын, сүүнзин, кайызын.
Кижиге кижиге карындаш,
Килеп, ого болушсын.

1973 ж.

ТӨРӨЛ УЛУС

Төрөл улус! Карузыш жүрүгөр!
Алдыста эмди де бийик ажулар!
Албаты деген адыс бар эмес пе?
Бийик санаала жүректи жарыткар!
Бир салымнын учугына тизилип,
Уурлү куулардый көккө учалык,
Агару жеристин үстиле айланып,
Алтын салымды аспай табалык...
Төрөл улус! Ажарынкай болыгар —
Алдыста эмди де алыс ажулар!

1973 j.

ЫЖЫ СУУНЫҢ ЖАНЫНДА

Жирме жылды
Туура таштап ийеле,
Жиргилжин ойиме
Мен ойто ло келгем.

Табылбай калган ол
Тату сүүмжилү сысты
Такып жүрегимле мен
Ойто ло сескем.

Та кем де мени
Каралап саларда,
Тарма күчле кем де
Тиргизип алгандый.

Жанымда ак чечеги
Жайылган жодра
Куулгазын арчуулын
Жайган агару кыстый.

Шылырап аккан
Соок кара суучак,
Мен тынду суу деп,
Шымыранып тургандый.

Ат бажынды
Алтын күүк үни серибей,
Мөңкүлик жүрүмди
Чөрчөктөн алып келгендий.

Сыным жеңил,
Санаам түштий жарык.
Жажыл жайым мени
Курчап, кучактай алат.

Ооруумды, сызымды,
Ончо түбекти

Ару жанмыр јунуп,
Агызып, алып барат.

Ыжы суу жаказында
Јодралар ортозында
Тоорчыктар ўни серибей
Ол кўн кожондогон.

Ак ай тымык суунын
Тўбинде јайканып,
Тоорчыктын ўнин тындап,
Кўлўмзиренип јаткан.

Меге бўгўн
Эки катап јирме јаш.
Экинчи јирме јажым
Ундыл калган.

Јаратта агаштарды
Чек ле јынғырадып,
Тоорчыктар торт ло
Билинбей кожондошкон.

Тала бокалга нокорим
Аракы урган,
Тап эттире экў
Ууртап ичкенис.

Ай јарыгына
Јалтыраган сууда
Араай эжинип,
Јаш туштадый сўўнгенис..

Эмди де алдымда —
Коп ырысту јылдар.
Кандый да иште
Мен иштеерим, јурерим.

Нокорим јыгылза,
Орo кодўрип,
Буудакты оныла
Кожo одорим!

Кызаланда кижини
Жыстабазым, кара сананып,
Түбектен айрыларга
Болужарым, тартыжып.

Ол учун кемге де
Күйүнүп, тарынып,
Ачынбазым, кандый да
Кайрал оноң сурап.

Жаңыс ла бу мындый
Тымык жылу энгирде
Ыжынын жарадында
Жайым, омок отырайын.

Тоорчыктардын үйелү
Кеен кожондорын тындап,
Жүрегиме сүүмжи батпай,
Араай каткырайын.

Ачулу күндерди
Туура таштап ийеле,
Ак-жарыктын
Арузына курчадайын.

Жиргилјиндү жирме жажыма
Бу тушта
Жолыгайын, оның ырызына
Ойто ло жаңырайын!

1974 ж.

АЛТАЙЫМ

Ыраакта жүреле, сананзам, Алтайым,
Сен телекейдин алаканында жаткан
Көгөлтирим эрјине таштый көрүнедин,
Күн алдына чагыладың, жарыйдың,
Кожонның күүзиле жүрегиме толодың.

База бир сананзам, Алтайым,
Мун будактарлу мөштиј турадың.
Бажын жылдыстарга түртүп,
Алтай топшуур үниле кайлайдың.
Изү талада серүүннің эзейдим,
Соок талада жылуунды сезедим.
Төрөл улузыңды санап, эригедим,
Кайда да жүрзем, сеге мендейдим.

Көгөргөн сындарыңа жүткийдим,
Көк көлдөрин үстине эңчейедим,
Ошкы таңдый чечектеринге курчададым,
Алтайымды, алтын јеримди кучактайдым,
Ырызым бадырбай, ыйлайдым, каткырадым,
Алтайым учун ак-јарыкты алкайдым!...

1975 ј.

АРГОНАВТТАР ЧЫЛАП

Алтын бедреген аргонавттар¹ чылап
Алтайыстанг бис кайдаар барадыс?
Алтайдын туулары, алтын чылап,
Чагылып калганын көрбөй каладыс.

Ак байканы салкынла толуп,
Ак керебис кайдаар шуңыды?
Көк толкунунг үстиле учуп,
Көрбөгөн кандый талага ырады?

Чөрчөктө айдылган ол жерлерди
Чөкөбөй, бис түженип турадыс.
Картада јуралган кайкалду тала
Кайда ол? Таппай каладыс.

Јажына јай жерлерди бедреп,
Јаан ороонысты эбирип келедис.
Јажыл мөштинг бүринде конгон
Јайды кезикте сеспей өдөдис.

Көзинде јылдысту түн ойногон
Көөркий кысты ајарбай барадыс.
Өскө јердег та нени бедреп,
Өкпөорип бис жүрүп, ырайдыс?

Је тенгис те кечире ырап калзабыс,
Јенгес јытанган тууларыс түжелет.
Алтынды тапкан аргонавт чылап,
Алтайга јүрегис ойто ло мендейт.

Јеристин јаражы, элистин јакшызы
Ыраактанг биске там иле көрүнет.

¹ Јебрег гректердинг кеп куучыны аайынча, бир канча јалтанбас улус «Арго» деп керепле Кара талайды кечип, Кавказтынг јеринен, Колхлидадаг, алтын түктү койлор бедреген.

Сүүгеним деген сөстин бийиги
Сүмер тууларга тен билдирет.

Оошкы жалбыштый чейне чечектин
Онбос өнгин эмди ле биледис.
Орчыланда бис ас та болзобус,
Одырган одыбыс барына сүүнедис.

Ак байканга амаду салкыны
Айланып, ойто ло экпиндү согот.
Көгөргөн ыраак, көстө сакылта,
Көөрөгөн күүнди ойто ло ойгозот.

Алтын бедреген аргонавттар чылап,
Алтайыстан бис ырап барадыс,
Алтын јериске эбирип келеле,
Агару јаражын кайкап турадыс,

Көскө көрүнбес талай јаказында
Көк толкуда керебис јайканат.
Кайкалду талага учуп барарга
Канатту байкан белен турат.

1975 ј.

КАРАГАЙ

Тегин ле турган карагай агаш
Тенгериге бүгүн та нени айдат?
Оскө телекей, жылдыстар үнин
Орө көрүп, унчукпай угат.

Араай, араай жажытту шуулап,
Айткан сөстөри көксиме томылат.
Чагана жытанган жажыл бүүри
Чачыма тийип, нени де шулурат.

Нени айдадың, кайран агажым?
Нени белгелейт сенин жүрегин?
Ак-жарыкта канча жылга
Сүүнип, эригип, мен жүрерим?

Жажыл бүүринди эрке сыймап,
Жараш жүрүмди кайкап турадым.
Агаштар тирүде, бис те тирү,
Алкышту сөзим слерге айдадым.

Кару да улустың кезиги меге,
Карагай чылап, жылузын бербеген,
Узун жолдо эригип сакызам,
Удура меге базып келбеген.

Карагай менин сөзимди ондоп,
Бажын энгилтип, жобош үшкүрет.
Улус, улус, килежип жүрүгөр,
Жүрүмге сүүнигер дегендий билдирет.

Тенгери чанкыры, күннин жаркыны,
Күлүмжи чилеп, күүним жарыдат.
Карагай күски салкынга жайканып,
Кайкалду түштерин түженип турат.

1975 ж.

ҮЧ МУШКЕТЁР

Үргүлжиге өлбөйтөн
Үч мушкетер кайда не?
Үзүлбес нак бирлигин
Үзер ченелте келди не?

Канду, каралу керекти
Калапту эрлер женди не?
Ак-жарыктын үстинде
Агару чынды тапты не?

Көкип, ойноп, жаңарлап,
Көпти омор билген бе?
Түбекте жүрген нажызын
Түңгей аргадап алган ба?

Чертү берген кылыштар
Айса татап калган ба?
Ийде-күчтен жалтанып,
Истери кадып барган ба?

Үч мушкетер кайда не?
Үндери чек угулбайт.
Үзенилер шыгырап,
Үлдүлери чагылбайт...

Азыйда үч нөкөрдү
Мушкетерлор дежетен.
Карыкпас, неден де жалтанбас,
Калапту ла жүретен..

Жаңыс аяктан аш ичип,
Жарандажып туратан.
Түбекке бирүзи түшкежин,
Түңгей ле корып алатан.

Арамис — жалакай Эркемен,
Адын кайда арыды?

КАРАГАЙ

Тегин ле турган карагай агаш
Тенгериге бүгүн та нени айдат?
Оскө телекей, жылдыстар үнин
Өрө көрүп, унчукпай угат.

Араай, араай жажытту шуулап,
Айткан сөстөри көксиме томылат.
Чагана жытанган жажыл бүри
Чачыма тийип, нени де шулурат.

Нени айдадың, кайран агажым?
Нени белгелейт сенин жүрегин?
Ак-жарыкта канча жылга
Сүүнип, эригип, мен жүрерим?

Жажыл бүринди эрке сыймап,
Жараш жүрүмди кайкап турадым.
Агаштар тирүде, бис те тирү,
Алкышту сөзим слерге айдадым.

Кару да улустың кезиги меге,
Карагай чылап, жылузын бербеген,
Узун жолдо эригип сакызам,
Удура меге базып келбеген.

Карагай менин сөзимди оңдоп,
Бажын энгилтип, јобош үшкүрет.
Улус, улус, килежип жүрүгер,
Жүрүмге сүүнигер дегендий билдирет.

Тенгери чанкыры, күннинг жаркыны,
Күлүмји чилеп, күүним жарыдат.
Карагай күски салкынга јайканып,
Кайкалду түштерин түженип турат.

ҮЧ МУШКЕТЁР

Үргүлжиге өлбөйтөн
Үч мушкетер кайда не?
Үзүлбес нак бирлигин
Үзер ченелте келди не?

Канду, каралу керекти
Калапту эрлер јенди не?
Ак-јарыктын үстинде
Агару чынды тапты не?

Көкип, ойноп, жаңарлап,
Көпти олор билген бе?
Түбекте јүрген најызын
Түңгей аргадап алган ба?

Чертү берген кылыштар
Айса татап калган ба?
Ийде-күчтен јалтанып,
Истери кадып барган ба?

Үч мушкетер кайда не?
Үндери чек угулбайт.
Үзенилер шыңырап,
Үлдүлери чагылбайт...

Азыйда үч нөкөрдү
Мушкетерлор дежетен.
Карыкпас, неден де јалтанбас,
Калапту ла јүретен..

Јаңыс аяктан аш ичип,
Јарјандажып туратан.
Түбекке бирүзи түшкежин,
Түңгей ле корып алатан.

Арамис — јалакай Эркемен,
Адын кайда арыды?

Кандый шибее-замокто
Кару наҗылар ундылды?

Артаньян ошкош Лазарь,
Англияга бардын ба?
Айса, Москва жуугында
Марияны таптын ба?

Мушкетер җамын таштайла,
Музыкант болуп калдын ба?
До-ре-мини кожондоп,
Тондошкада жүрүн бе?..

Ўргүлҗиге ырашпас
Ўч мушкетер эм кайда?
Качаланга туттурбас
Кайран уулдар эм кайда?

Аттарыстын тибирти
Торгылган эди кырларга.
Айткан бистин сөзибис
Јарайтан эди кыстарга.

Јалама эмес, чачактар
Јайылган эди бир тушта.
Салкын бийеге айланып,
Салган эдис јыргалда.

Кара санаалу неменин
Каткырган эдис јүзине.
Ачу да болзо, жүрүмнин
Көргөн эдис көзине.

Эмди бис кайтканыс?
Эй, уксагар, наҗылар!
Јамыга эмес, салымга
Сүүнип жүреек, улустар!

Аттарысты ээртейле,
Ак-јарыкла баралы.
Түбектен айрып алзын деп,
Кем де бисти сакыды.

Артаньян, кару Арамис,
Аттарга түрген минигер,

Ару, омок жүрүмис
Жагыдан керек, билигер!..

Жүсүлдыктар өткүрө
Жүгүрүк аттар мантазын.
Нажылыктын жолынан
Кем де туура барбазын!

Үргүлжиге ырашпас
Үч мушкетер жүргөй ле,
Ак-жарыктын үстінде
Ады олордын арткай ла.

Мындый эрлер жүрген деп,
Улус, байла, айдыжар.
Кем де сүүнөр, каткырар,
Кем де сананып, карыгар.

1975 ж.

ЖАНГАНЫ КЕРЕГИНДЕ САНАА

Ызыраган, күүлеген городтордон
Ымжак, тымык жериме келдим.
Карга бүүркеткен кичинек оромго
Карузып, маңзарып мен көрдим.

Эбире тууларым ару ла тымык,
Эликтер анда басканы сезилет.
Айры мүүстерилене булут эжип,
Аңдар анда жүргени көрүнөт.

Ылдысту теңериге бажыла сүзүп,
Ылым сүмерлер нени сананат?
Ару карла баскан базыдым,
Айса, ологго бүгүн жаңылат.

Төрөл жерим! Төрөл ыштар
Жабыс туралар үстинде жайылат.
Жаан телекей жаказы да болзо,
Жаңы жүрүмдө жерим тынат.

Алтын түктү койлор кабырган
Ат-нерелү улузым мында,
Жебрен корым-ташту жеримде
Жеңүлү онын ижи макта.

Же түңей ле ыраак жерлер,
Узун жолдор бисти кычырат.
Кызыл площадь, гранит Мавзолей,
Кайран Москва жүректе сакылат.

Кара талай, Кавказтын туулары,
Карлу Якутия санаадан чыкпайт.
Табыштан түргөн жорыкту ойлөрдө
Таныш талалар там ла жууктайт.

Күзүреген аэропорт, күүлеген вокзал
Күүниске бистин түңей ле кару.

Сыргалжын сынганын элик угатан
Тымык биске улу ла баалу.

Озочыл элдердин өткөн жолын
Оройтыш жогынан бис те өдөрис.
Жаңы ачылган кайкалдын жүзине
Жалтаныш жоктон бис те көрөрис.

Кижилик өткөн элкем жолдордо
Бистин изибис база артар.
Араай үндү, же бийик күүндү
Албатым кебери журалып калар.

Күүниме тымыктын шыгырты толуп,
Күүлеген город ыраагын сезедим.
Көгөргөн кырларлу төрөл жеримди
Көзим жашталып, сүүнип көрөдим.

1975 ж.

ЈАНГАНЫ КЕРЕГИНДЕ САНАА

Лызыраган, күүлеген городтордон
Лымжак, тымык жериме келдим.
Карга бүркеткен кичинек оромго
Карузып, маңзарып мен көрдим.

Эбире тууларым ару ла тымык,
Эликтер анда басканы сезилет.
Айры мүүстериле булут эжип,
Андар анда жүргени көрүнөт.

Лылдысту тегериге бажыла сүзүп,
Лылым сүмерлер нени сананат?
Ару карла баскан базыдым,
Айса, ологго бүгүн жаңылат.

Төрөл жерим! Төрөл ыштар
Лыбыс туралар үстинде жайылат.
Лан телекей жаказы да болзо,
Лангы жүрүмле жерим тынат.

Алтын түктү койлор кабырган
Ат-нерелү улузым мында,
Лебрен корым-ташту жеримде
Ленүлү онын ижи макта.

Ле түгей ле ыраак жерлер,
Узун жолдор бисти кычырат.
Кызыл площадь, гранит Мавзолей,
Кайран Москва жүректе сакылат.

Кара талай, Кавказтын туулары,
Карлу Якутия санаадан чыкпайт.
Табыштан түрген жорыкту өйлөрдө
Таныш талалар там ла жууктайт.

Күзүреген аэропорт, күүлеген вокзал
Күүниске бистин түгей ле кару.

Сыргалжын сынганын элик угатан
Тымык биске улу ла баалу.

Озочыл элдердин өткөн жолын
Оройтыш жогынан бис те өдөрис.
Жаңы ачылган кайкалдын жүзине
Жалтаныш жоктон бис те көрөрис.

Кижилик өткөн элкем жолдордо
Бистинг изибис база артар.
Араай үндү, же бийик күүндү
Албатым кебери журалып калар.

Күүниме тымыктын шыгырты толуп,
Күүлеген город ыраагын сезедим.
Көгөргөн кырларлу төрөл жеримди
Көзим жашталып, сүүнип көрөдим.

1975 ж.

ЈҮРЕК КАНАДЫ

Канадым чылады, учурбай барды,
Је качан бирде ого ийде кирер.
Јаңыс ла јүректің каны сообозо,
Јүрүм түңгей ле учуш берер.

Канатту јүректү болуп бүтсе,
Качан да кижі энмектеп јүрбес.
Төрөлин сүүген ару санаазы
Төмөн түжүп, ол мүргүбес!

Јүрегисте канат јок болзо,
Јүреги канатту улус бар.
Тен јүрүмде, најылык ырыска
Олордын канады јөмөп учурар.

Јүрегисте канат јок болзо,
Јүрүмге ичкери канай барганыс?
Кызыл мааныны өрө көдүрип,
Кышкы өргөни канай алганыс?

Канатту јүрек эмес болзо,
Каан түрмезин канай оотконыс?
Космосты эбирип, јылдыска учатан
Космонавттарды канай тапканыс?

Јүректе канатты үзе тартпай,
Јүткип учкар, кайран улузым!
Јүрүмде келетен јүс јылдарды
Бүгүн эезин бийик салымым!

Јүрүмде канадаар чылай да берзе,
Јүректе канадаар ийделү болзын...
Карыкчал санаага ол бастырбай,
Кайкалду јүрүмге слерди апарзын.

Јүректің каны собойтон болзо,
Јүрүмде түңгей ле учуш берер...
Канадым чылады ыраак учуштаң,
Канайып та болзо, ийде кирер!

Өрткө күйген агаштар кубалын
Өрө көдүрип, салкын учурат,
Олор кейде жеңил айланып,
Жерге түшпей, жүрегиме урулат.

Je өрткө күйген агаштар ордынан
Өзүп, агаштар түнгей ле жажарар.
Өзөтөн үйеге артырган үним,
Өлүп те калзам, байла, угулар.

1975 j.

ТЫТ ЫГЫЛЗА

Түш јеринде карган тыт
Уур онтоп, күзүреп јыгылза,
Јаан јашту кижии өлөр деп,
Айдыжатан бистин јуртта.

Јаш агаш јыгылган болзо,
Јаш кижии божоор дежетен.
Агаш ла кижинин салымы
Бир деп, албатым бүдетен.

Кару агаштар, амыр туругар,
Түш те јеримде јыгылбагар.
Кабайдан ала карыырга јетире
Ўстибисте омок шуулагар.

Слерле кожо бис өзөдис,
Слерле кожо бис өлөдис.
Кабайыс, карыкчал межигис
Слерден эдилет, бис билерис.

Слерде кожоңыстын шыңырты,
Слерде сүүжистин шымырты,
Аттарыстын түрген мангы,
Сүүген жүрек кайкалду шаңгы.

Јылдарыс слерди аралай өдөт,
Бүрлер өткүре өйлөр көрөт.
Тайагыс, кудайыс болгон
Агаштарыс өрөлөп өзөт.

Ундылган ол ыраак турлуда
Карган тыттар ол ло бойы,
Олор араай эмди шуулажат.
Бала тужым мында јажынат.

Төрөл улус, агаштар, агаштар,
Јыгылбай узак, узак туругар.

Чын да жүрүмде, түш те жеримде
Шуулажыгар, жанарлагар.

Алтайымда агаштар унчугат,
Бис тирүү деп, озор айдыжат.
Айдын түнде тымык аркада
Төнгөштөр унчукпай турат.

1975 ж.

АДЫҢ СЕНИҢ УНДЫЛБАС, НӨКӨРИМ

Лазарь Кокышевтин өлгөнине

Јаштан ала баскан јеристен
Јажыл өлөнгис өзүп ле келди.
Көк тамандар көстөри көгөрип,
Көрүп, бүгүн нени сананды?

Көп јылдарга јүрүгер ле деп,
Көкип күүк ойто ло кожондойт,
Көк өлөнгө баспазынды
Көөркий бүгүн чек ондобойт.

Өлөңдө не болзын, өзүп ле келер,
Өкпөөрип ого көрбөйтөн турун.
Кайран јерибис ойто ло чечектеер,
Каткырып, оны сүүбейтен турун.

Азыйда сени сүүнип уткыган
Алтай айылда ый угулат.
Капчалдын үстине ай чыгала,
Карангуй булутла оронып, кунугат.

Сөзинге мактаган көк өлөңдөр
Сөөгиннен эмди өсти, нөкөрим.
Кайда да болзо сени эзедип,
Каткырып турганын мен сезедим.

Олор меге сенин үнинге
Ойгор үлгерди катап ла айдат.
Олор, сен чилеп, күнге сүүнип,
Јүрүмге сүүнип, оны мактайт.

Бийик ажуларда карган мөштөр
Сени эзеп, эрикчел үшкүрет,
Көк чечектер чалынга мөлтүрөп,
Сенин јорткон јолында энилет.

Сенин кожонун турна үниле
Туманду тууларда эм шыгырайт.

Качан да бурылбас ыраак талага
Сени үйдежип, ол там ла ырайт.

Сен јокто кандый карыкчал!
Кокырыг сенин, каткыг угулбайт...
Кару улузыг сени, поэт,
Кайда да болзо качан да ундыбайт..

Кереестеп айткан алтын үлгерин
Келер өйлөргө јоныгды апарар.
Өрө өзөргө, уурларды өдөргө
Јолын јарыдар, јүрегин јылыдар.

Оскө чырайлу улус та ортодо
Олбөй артар јалбышту сөстөринг,
Алтай албатыг эзен јүргенде,
Адыг сениг ундылбас, нөкөрим!

Јүрегис омок, санаабыс ару
Јүрүмди бис омок јүргенис,
Акту бойыска мак некебей,
Албаты учун иш эткенис.

Элистин бийик јараш күүнинен
Эрјине-поэзия тапкан эдис.
Элкем телекейди эбирип јүреле,
Эне-јеристи ундыбайтан эдис.

Төрөлис биске неден де баалу —
Төжисте јүрегис ого согулган!
Кайда да болзо кайран улустар
Карузып, бисти сүүнип уткыйтан.

Кожонло ашкан бийик кырларды.
Јангыскан бүгүн мен ажадым,
Каткы јиилеген алтай айылда
Кару улустыг үнин угадым.

Је эртен күн ойто ло тийер,
Элбек телекейди сүүнип јарыдар.
Јарык класстарга балдар јуулып,
Јаркынду сениг үлгеринг кычырар.

Кайда да болзо бичигинди
Карузып, улус сүре ле ачар.
Лоныңа айткан ойгор сөстөринг
Логолып калбас, мөңкүлик артар.

Алтай поэзия тегеризинде сен
Агару жылдыс болуп күйеринг.
Кыска жүрүмине ыйлаба, нөкөр.
Уйелер жүрүминде сен жүреринг.

Je ойноп баскан төрөл јерибис
Ойто ло чечектеп, јаранат, нөкөр.
Кара јерден баштарын чыгарып,
Кандык, чейнелер өзөт лө, нөкөр.

Јаңыс ла сен олордын јаражын
Јапсып эмди көрбөйтөн турун.
Өштүни, најыны үргүлјиге ундып,
Өскө талага ырап калдын.

Алтын кереес тургуспадыс сеге,
Ачынба, адын түңгей ле ундылбас.
Албаты жүрегинде артырган кереести
Кем де јемирбес, өйлөр арчыбас.

Јалбышту сүүген чаңкыр тууларын
Јажына сеге кереестий турар.
Алтай муза шыркалу бажыңа
Алтын венукты түңгей ле салар.

1975 ј.

УУЛЧАГЫМА АЙТКАН СӨЗИМ

Ончо уур аланзыштан,
Jүрегимде сыстардан
Јаңыс ла сен јазатан,
Кутус менингу уулчагым,

Карлагажым, шонкорым,
Оморкожым, ырызым,
Сүүмјилү талага
Учуратан канадым!

Сенин эрке үнингнен,
Јажыркаган күүнингнен
Көк тоштор кайылат,
Көчкөлөнип јайылат.

Көксимде ойто ло јай,
Көгөргөн бийик ажулар.
Кандый ла күчти јенетен
Карыкчал јок санаалар.

Школыннан јан келзен,
Үйде күн тийгендий,
Ыраактагы јаш тужым
Ойто келгендий.

Хоккей качан болор деп,
Энчикпестү сакыйдын,
Урокторын үренип,
Унчукпай сен тымыйдын.

Кайкамчылу телекей
Алдын да, байла, ачылат.
Ыраак јерлер, тенгистер
Көөрөдип сени кычырат.

Өс, сүүн, уулчагым,
Jүрүмин сенингу ырысту.

Кайран сениң Төрөлин
Жаркынду, улу салымду.

Төрөлиме сүүжимди,
Ару, бийик күүнимди
Сеге бередим, уулчагым,
Эркем, чындык канадым..

Жааназан, кем болорың,
Жартап канай айдарым?
Же Төрөлинди корыырың,
Чындык мениң солдадым..

Кызаланду ой келзе
Уулым, коштой турарыс.
Төрөлисти корулап,
Төжисти төгөй тударыс,

Мен де сеге, нөкөрим,
Коручыл, куйак болорым..
Карыкчалга туттурзан,
Буудактарга туштазан,
Женерге ийде берерим.

Жүрегимле карыбай
Жүрүмүң көрүп жүрейин.
Карыкчал сени курчаза,
Канатту ийде берейин.

...Жыгылатан жеринге
Женес болуп жадарым.
Жаан сууны кечерге
Кайыгың да болорым.
Ичкери барар жолымда
Иженчилү жылдызым,
Санааркаштан, түбектен
Аргалайтан баатырым,
Кутус мениң уулчагым, —
Кудайым ла жаргычым!

1976 ж..

КУЗИНЗЕ ОДЫ

Темир согор уска, кару акама —
Кула Адаровко учурлап турум.

Темир-терсле тўжине уружып,
Терлеген, арыган, акам жанат.
Арыган колдорын столго салала,
Ачу тагкызын тартып, сананат.

Темирдинг узы. Јенгил эмес иш,
Деремнеде ол кемге ле керек.
Айга ракета уча да берзе,
Атка така тўнгей ле керек.

Узанар турачак, ышту јабынчы...
Кижилик јолы мынаг башталган.
Улу заводтор јебрен таадазы,
Улус сеге мўргўп те туратан.

Ишмекчи кижии энгилбес кўўнин
Оттонг, темирденг алган эмес пе?
Келер ойдөги революция сөстөрин
Маскалар ого айткан эмес пе?

Ончо улусты ырысту эдерге
Отты Прометей тапкан эмес пе?
Ол оттын агару јалбыжы
Поэт јўрегине камылган эмес пе?

Бийик, салкындак бу јеримде
Кўзинзе оды јаркындал кўйет.
Оны көргөмдө, јылу санаалар
Көксиме толуп, кожондый изидет.

Бис энгирде кичинек турада,
Куучын тымыкта табылу улалат.
Тагкынын ыжы кейде айланып,
Көзнөккө салкын ўргүлү табарат.

1976 ј.

ЈОНЫМА АЙТКАН СӨЗИМ

Телекейге үним јетпес те болзо,
Тегин јоныма јетсин ле дейдим.
Ак-јарыкта билгеним айдарга,
Албатым, сеге сөстү келедим.

Билееркейт деп ол айтпагар,
Билерим менин ас ла эмей.
Ак-јарыкта јүрүмис керегинде
Айдар сөсти јоным ла бергей.

Өскө телекейден келбеген эдим,
Өзөгөөрдөн чыккам, өзүп чыдагам.
Өтөккө дө уймалып, өргөгө дө кирип,
Өскүрген јоныма быйаным айткам.

Эмдиги јүрүмис ырысту да болзо,
Эртенги күндер түймедет, улустар,
Адалык јеристе кинибис үспеске
Ару күүнисти кичеектер, улустар.

Орооныс берген јаркынду јүрүмди
Ондоп јүрүп болбозыс па бис?!!
Ойгор бичикти кайра ачала,
Озочыл јондорго не јетпезис?

Јаман бис деп, кезигис јарбынат,
Јакшы болбо деп, кем ого айткан?
Ичкери барар јаркынду јолында
Ийденди чыгарып, кем каргаган?

Јаан-јашты ондошпозобыс,
Јакшы улус деп, кем айдар?
Кабакка күүнис чөнгүп калза,
Калык уулы деп, кем мактаар?

Јамандап мен кемди де айтпайдым,
Јагыс ла јүрегим кезикте карыгат:

Лакшы, жалакай, билер нөкөрим
Жаан жолында канайып тайкылат!

Өрө өзөргө санаан да једер,
Өчөп, өштөп, кем де базынбас.
Жаан, жараш салымду бойынды
Жаман санаа токтодып албас.

Атомнын кыймыгын билетен
Алтай уулдар бисте де бар.
Төрөлиске јеткер келзе,
Төжиле олор корый алар.

Орооныс биске ончозын берди,
Ойгор билишти, улу бичикти.
Ырысту јуртагар, иштегер деди
Ыйлу јүрүмненг келген бисти.

Телекейге үним јетпес те болзо,
Тегин јоным уксын ла дейдим,
Ару санаамды айдып берерге,
Албатым, сеге сөстү келедим.

Ўредип эмес, јөптөп айдадым,
Ўлгерде күүнимди тындап угугар:
Ак-јарыкта, алтай улустар,
Албаты адын бийик тудугар.

1976 ј.

КЫЗЫЧАГЫМА АЙТКАН СӨЗИМ

Эмди сен эненнен узун,
Эненнен коо ло жараш.
Эрке кызычагым, балам,
Сеге он алты жаш.

Сен учарга үренип турган
Турна балазына тунгей,
Жүрүм сеге, эркем,
Сүүнчилү учуш бергей.

Тегери чаңкыры, элкеми
Жүрегине, балам, толзын,
Оңдо жажына, жажына
Күннинг чогы ойнозын!

Күскүдөгү сен көрүнип,
Нени сананадың, балам?
Энеге бойыңды тундеп,
Сүүнединг, байла, балам?

Бичиктең нени кычырып,
Тымып сананадың, эркем?
Кайкамчылу жараш жүрүм
Барына мен бүткөм!

Жаңгарла, сүүн, каткыр,
Туруйначагым, кызычагым!
Жүрегимнен өскөн чечегим!
Оморкожым, чочыжым,
ырызым!

1976 ж.

СОК ЈАҢЫС ТӨРӨЛ

Менде сок жаңыс Төрөл бар.
Менде сок жаңыс сүүш бар.
Өзөтөн дө болзом — јеримде,
Өлөтөн дө болзом — јеримде,

Онын ырызыла, ыйыла,
Онын бийигиле, магыла
Биригип калгам јажына,
Бичилип калгам тажына.

Менде экинчи Төрөл јок,
Менде экинчи сүүш јок.
Каргадып јүрзем — јеримде.
Мақтадып јүрзем — јеримде.

Түбекти оныла көрөйин,
Сүүнчизиле онын сүүнейин,
Онын эркезин сезейин,
Өчпөс јылдызыма бүдейин!

Мызылдашкан мөңкүлерингле,
Көс јетпес улу чөлингле,
Шылырашкан көк өлөнгингле
Базайын, сүүйин, өзөйин.

Сениң улу салымыңа,
Оңбос мөңкүлик магыңа,
Өштү тыгынбас куйагыңа,
Оңзире агару күүниңе
Чындык черттү артайын!

Менде сок жаңыс Төрөл бар
Менде сок жаңыс сүүш бар.
Олор мениң јүрегимде,
Ұргүлјиниң үч үйеге
Ұним, сызым бол калган.

Менин эки канаттарым —
Сүүжим ле агару Төрөлим.
Олордын ийдезиле учадым,
Олордын алкыжыла жүредим.
Айланайын, сок жаңыс
Төрөлим!

1980 ж.

РОССИЯ

Россия деген сөстөн
Сүүнчи дегени угулат.
Революция ла космос,
База оноң башталат.

Төрөл бистинг тилисте
Бу төрөөнзип жаңылат.
Жүрүм, телекей жолдоры
База мынанг ачылат.

Орус тилди, кожонды
Революция экелген,
Жаңы Россия көзиле
Ленин көрүп килеген.

Ол көрүш, кару килемжи
Бисти жарыткан, жылыткан.
Өрө өскүрип, жаңыртып,
Ичкери бисти апарган.

Гений дегени ол кем? —
Ленин энг бийик темдеги.
Россия жаражын билетем:
Ол Пушкиннинг өлбөс үлгери.

Бис те эмди бийикти
Ленин кемжүзиле кемжийдис.
Жакшы-жаманның жаргызын —
Өйди оныла биледис.

Россия — наҗылык кабайы,
Онын бузулбас шибеези,
Кижининг ады, жайымы,
Мөңкүликке барар нерези.

Бис ас. Россия корулаар,
Өчөбөс, көмө ол баспас.

«Онон башка жылдыстар,
Ырыс качан да жарыбас!

Бис Россиянын балдары.
Өй эне эмес — энебис ол.
Ак-жарыкка, жүрүмгө
Онын көзиле көргөн жол.

Көзис чичке, же жүрегис
Жарык, ойгор, жалакай.
Лениннин айлаткыш күүниле
Ол жажына жарыгай.

Орус эмезис, же Россия
Алтай тилле куучындайт.
Орус тилле албатым
Телекейди айладат.

Орус эмезис, же Россия
Поэзиязы биске төрөлдий.
Орус жаңардын күүзиле
Күүнис биригип калгандый.

Орус эмезис, же Россияда
Бис онын кичинек бөлүги.
Биске түнгөй ле агару
Онын мөңкүлик кереги!

Орус та эмес болзобыс,
Россия учун карууда!
Жүрегис, жүрүмис оныла
Биригип калды жажына.

1981, апрель

КУУНИМ

Јүректен жалбыш күйдүрүп,
Жарыдайын төрөл тууларды.
Жалакай күүндөр өскүрүп,
Көрөйүн чындык жаркынды.

Јүрүм салкынына типилдеп,
Ол жалбыш жарызын Алтайда.
Онын жылузын бедреп,
Калыгым жуулзын кырларда.

Кажы ла кижичи көзинен
Карузыганы эмди көрүңгей.
Анда кандый санаалар —
Јүрегиме сезилгей.

Кажы ла кижичи колынан
Карузып мен туткайым.
Колдор жылузы өткүрө
Јүректөр үнин уккайым.

Кажы ла кижинин эрмеги
Кайкаганду тыңдалар!
Ол эрмекте шымырттан
Элим күүни танылар...

Күүнин онын бил алзам,
Күүнзеп нени айдарым?
Коркышту түбек саказына,
Корый канай аларым?

Јүректен жалбыш күйдүрүп,
Јүрүмди жарыт көрүңгер.
Онын жаражын, жаманын
Озолодо, улус, билигер.

1980 ж.

ТАЙГАДА САНАА

Тенгери караңгуй, көк-чаңкыр,
Изү эрдинге ого тийерин.
Ай дезе мөңүн аяактый,
Кайкап оны көрөрин.

Үйлдыстарлу ол чаңкырдан
Чедиргентидип ичерин.
Үүрекке, көскө үйлдыстан
Үүрик күйгенин билерин!

Алтайдын кеен чечектери
Көк тенгериге көр турар,
Олордон үүашты алынып,
Тагла мызылдап чагылар!

Караңгуй үүажыл тайгалар
Алдында мызылду кайкадар.
Капчал өзөккө көлөткө
Чөйиле үүжүп, карарар.

Кандый үүараш! Кан-Алтай.
Мөңкүлик дегени бу, байла?
Көзиме караган кару ай
Сананат, үүерди тындайла...

Ол туку көгөргөн үүйлдыска
Үүедерис пе, улус? Аланзу...
Чечектер, чаңкыр тенгери
Кандый да үүйлдыстан баалу!

Үүе кижилик күүни бир эмес,
Там ла тыңгыт өштөжү.
Эки телекей бөлинип,
Кезедү, өлүмдү ченежү...

Арай ла эрте атомнын
Үүажыды кижиге ачылган,

Ойгор, ученый улустар,
Билбезим, нени сананган.

Коркышту бу ийдени
Тузаланар ба кижилик?
Айса ончозы јалбырап,
Планета артар јемирик?

Бу ла көк тенери
Бузулып, айса, оодылар?
Улустар, чечектер күйеле,
Кубал болуп уч калар?

Өлүм жүктенген ракета
Белен турат учарга.
Је кижиликке не керек
Јайым, ырысту јадарга?

Алтайдын бийик сынында
Јангыскан мен отырдым.
Балдарымды не сакыйт, —
Јүрегим сыстап, санандым.

Ол сысты јазарга
Тенери чанкырын ичедим.
Јылдыстар көксиме тололо,
Шыңгырашканын сезедим.

Айланайын, Кан-Алтай!
Улус, јерим јарангай.
Өлүмге јайаган ракета
Өрө учпай, өл калгай!..

Агаштар јажыл бүрине,
Чечектер, өлөңдөр үстине
Мызылдап түжет чалындар.
Ўргүлји амыр... Таң адар!

1981 ј.

СУУЖИМЛЕ ТОЛО

Сүүжимле Алтайым толо,
Көк ынаарла тууларым толо,
Сүүжимле сууларым толо,
Јагарын чөйөт мениле кожо...

Сүүжимле тегерим толо,
Мызылдашкан жылдыстар
болзо,
Сүүжим берген кайкал-чоло,
Үргүлјиге өчүп онбо...

Сүүжимле чечектер толо,
Јагарлаган агаштар толо,
Анда илби-тарма толо,
Өлбөс сүүжим андый болзо!

Ыраакта јүрзен, јерин кару,
Ырысла толо күүнин ару.
Јаныксаарын, јаныксаарын!
Карузып, алкап сананарын!

Јериннин боро тажы да болзо,
Јендиртпейтен сүүжинле толо.
Онын үстине эрке энчейзен,
Изү эрдингле ого тийзен,
Эненин сүдиле јытанар,
Элиннин сүүжи танылар!

Агаштардын шуулаганынан,
Чечектердин шылыртынан
Көөркийиннин үни угулар,
Көөрөм санаа күйүп чыгар...

Сүүжимле ак-јарык толо,
Ол јажына мөңкүлик болзо,
Јүрерим мен! Јаңыраарым!
Төрөлим мактап, аластаарым!

1980, ноябрь

МЕН БУЛУТ ЧЫЛАП

Алтайымнын үстиле
Учуп мен баратсам,
Мөнгүлери мызылдап,
Мөш агажы элбиреп,
Чечектери мөлтүрөп,
Чедиргентип чагылып,
Төрөлим мени кайкадат!

Кажы ла бийик бойына,
Кажы ла ажу бойына,
Кажы ла суу жаратка,
Мөштөр серүүн жанына,
Мөт чечеги жайканып,
Жажыл өлөң жайылып,
Мени эрке кычырат!

Айса бир сананзан,
Аттарынын ээрлерин
Алып улус салгандый,
Айан боочы бажына,
Байдастанып алала,
Мык отырып алгандый.

Кезер-баатыр улустын
Кејегелери болгожын
Јер-јенисле биригип,
Тазылданып баргандый.

Айса улу тармачы
Алтайымнын калыгын
Мөштөр эдип кубултып,
Мөнгүлерди эдектей
Тургус салган болор бо?

Эңмектердин алдына
Кол колынан тудужып,

Ийиндери тийижип,
Кезерлерис туру ба?

Мөштөн эткен топшуурда
Алтай јоным ўни,
Араай јобош эрмеги,
Айлаткышту санаазы,
Алтын ошкош јўреги,
Ару чындык кўўни
Артып калган болор бо?

Эмил сайлу агашты
Эмди бўртей кезерде,
Ыйым келет кайдайын,
Кыйгым келет кайдайын,
Јўрегим менин кандалат,
Јўрўмим дезе кыскарат!

Мен, ак булут чылап,
Ўни јок туман чылап,
Кўўлеген салкын чылап,
Чанкыр Алтай ўстиле
Шунгуп учуп барадым,
Мөш агаштын бўрлерин
Јылу колымда тудадым.

ЫРЫС БАР

Төрөл туум Туукайа —
Чечектери жайкангай,
Кажуларды кериде
Бассам, санаам жарыгай.

Көөрөм майдын чечеги
Көс алдында жайылат.
Жүрүм барда, сүүн дежип,
Жүс үндерле айдыжат.

Чалындары мөлтүрөп,
Күн чогына чагылат.
Сүрнүкпей сүү дежип,
Суркуражып каткырат.

«Тегин де жүрүм кыска» — деп,
Көктаман чечек кунугат.
Таштан өскөн танталай
Тандакты кайкап, тым турат.

Күнчечек менин алдыма
Күндий бажын эңилтет.
«Кандый да күч жүрүмде
Карыкпа» — деп үнденет.

Чечектел, кайран Туукайа,
Көгөрөт төрөл теңерим.
Ак булут учат кайдаар да,
Кийнинен узак көрөдим.

Алтай туулар баштары
Айландыра өңдөйөт,
Кайран жерим, төрөлим,
Көстө жаш. Не өйкөйт?

Јүр. Тартыш. Јангарла.
Чечектер тындап јайканар!
Јүректерде, тууларда,
Айса, жаңылга арт калар?

Алтай барда, ырыс бар.
Чечек барда, кожон бар.
Туукайа — улу бийигим,
Сүүрим, жүрерим, јенгерим!

1981 ј.

КЫЗЫЛ ЖАЛДУ АТТАР

Кызыл жалду аттардын
Мантаган жери бу.
Гвардеец уулдардын
Кырылган жери бу!
Кайыр алтай түбинде
Кан төгүлген ай.
Кайкамчылу күндерге
Жол ачылган ой.
Уулдардын жолы кыска —
Түркестанга жетпеген,
Же амадунун жолы
Мөңкүликке жүрөргөн.
Кызыл жалду аттар
Кыр ажыра барып жат,
Гвардеец уулдар
Жүрегисте жүрүп жат.
Түнгүрдиг кайыр кырларын:
Сухов көрөт, айкайт.
Таш эринде кыймык жок,
Та нени де сананат.
Кайуга барган уулдарын
Командири сакыйт па?
Түркестаннын чөлдөри
Түжине онын кирет пе?
Жуучыл амыргы ол үнин
Жүрегиле тындайт па?
«Революция жегер!» — деп,
Иженип герой айдат па?
Күрөң таштын үстине
Күн тийеле, тайкылат,
Алтайдын чаңкыр чечеги
Айландыра жайканат.
Улус бери келеле,
Унчугышпай сананат.
Геройлордын жүрүми
Кереес болуп артып жат.

КАЛЫК КАЧАН ДА УЙУКТАБАС

Кайчы уйуктаза, калык уйуктаар деп,
Кандый ойгорчы сеге айтты, поэт?
Уткалап айткан бу сөсти көрөлик,
Учур оноң канайып табылатан эт?

Канча чактар карануй түбинен
Кайчынын үни угулбайтан бет?
Макка садынбай, мааныдый элбиреп,
Чын поэттер жүрүмле өдөтөн эт!

А калык? Качан уйуктайтан эди?
Өлүп те калза, ол тирү не, поэт!
Шың корымдарды тыгдап көрзөң,
Шымырт үни биске угулып келет.

Кайкамчылу кай, кеен чөрчөк сөзисти
Канча чактар түбинен кем экелген?
Кайчы-поэт уйуктап калган болзо,
Канайып оны жоныс бүгүн билетен?

Кайа ташта бичилген күүнибисти
Кайчы бичибесте, кем бичиген?
Орхон суу жанында ойлу сөзибисти
Ойгор чүмдебесте, кем чүмдеген?

Жалбрак үстине жалбрак тылырап,
Жапсып, нөкөр, нени ол айткан?
Телекейде уйку жок, жаңыс ла амыр
Кар карычакты эрке кучактай алган!

Жоныстың тапкан эрјине кожондоры
Эмдиге јетире жаңырап јат не, поэт!
Үлгерчилер деп адалбаган да болзо,
Чын үлгерчилер болгон эмес бет?

Уйку ол не? Бистинг кабайыс үстине
Энелерис энчейип кожондогон не, поэт!

Айдуулда жүрүп, Пушкин карлу тундерде
Агару күүнин Россияга ийген ок эт...

Айдарда, жажына алка, жанарла, жанылан,
Уйку деп бис билбезис, поэт!
Кем ундылатан, мөнгүликке артатан —
Улу жаргычы — ой ончозын билетен эт.

Калыктын жүреги — ол таш эмес,
Анда жанылга узак артар, поэт.
Жараш күүн, жалбышту чын сөс
Уйку деп неме качан да билбейтен эт.

Айдарда, жастыра ойгортты ойгорын,
Жарлап оны не айдар бүгүн, поэт?
Ады жарлу поэт бар ба, жок по,
Албаты уйуктабас, онызы төгүн бет?

1981 ж.

АЛТАЙ УУЛДАРГА

Алтай уулдар! Омок большгар
Аракыдан эмес, ару санаадан.
Албаты адын бийик тудугар
Агару жүректинг өчпөс одынан!

Келер ой слердин колоордо эмей,
Кемдер болорыс — слерден камаанду!
Очокто одыс жаркынду күйгей,
Онызы база слерден быйанду...

Чуркурап өскөн јаш үйени
Чуктай јууп, слер башкарбай,
Төрөлис дегени ол не эди?
Төзиненг ала слер јартабай.

Элдер ортодо элекке түшпей,
Эрјине таштый жаркынду күйүгер.
Калыктар ортодо калганчы жүрбей,
Калапту элдинг адың көдүрген.

Төп большгар, је төгүнди билигер.
Төрөлис блаажып кем ле келер!
Алтай күүнис ачык та болзо,
Албын-јилбинге бөктөп ийигер.

Јаан жүрүмнинг тенгизине киреле,
Јаңыстанг барзабыс, чөңүп каларыс.
Јаан салдын агаштары чылап,
Јаба тангылзаас, эжинип чыгарыс.

Эне-јеристи эрјинедий кичееп,
Элистинг күүнин бирлик тудугар.
Озодо төзөлгөн ойгор јуртыстынг
Одын өчүрбей, көнжидип јуртагар.

Өчөш болбогор, өмөлөжип жүрүгер,
Өзөр салымыс јаңыс ла мында.

Јаңыс аданын уулындый болыгар —
Јаркынду салымыс јаңыс ла анда!

Телекей эбирип, тенип барбагар,
Төрөлдөн артык төрөл табылбас.
Јоноорды јамандап, јожып баспагар,
Јолдордо слерди кем де мактабас.

Алтай уулдар! Ак-јарыкта
Ару күүнисти бийик тудугар!
Ийиндеригерди бириге тудуп,
Ичкери барар јүрүмди санангар.

1980 ј.

Алексей Калкинге

Көгөргөн туулар үстиле
Күүлеп салкын сокты ба?
Агаштар неге шуулашты?
Чечектер неден жайканды?

Айса, сенин кайыгнаг
Күнчечектер жайканган?
Жалбыш оттый жапылдап,
Жаркындалып тындаган?

Аргымак аттар тыныжы,
Алыптардын кожоңы
Алтайыска тол келген,
Олорды кем экелген?

Жорыктарда өткөмдө,
Жол жанында агаштар
Араай кайлап тургандый.
Ээлү топшуур ол үни
Туудан тууга тондолып,
Чактар өдүп баргандый.

Кайлап тынган тыныштан
Коңыр, сары чечектер
Энгилеп неге бажырган?
Каныл тыттар бүрлери
Мөңкүлик жүрүм белгелеп,
Өлүм жок деп шуулашкан.

А кайран жай ундылбас,
Кан-Алтайыс кайыңды
Тындап турар, сананар.
Жүректен кожоң ырабас.
Жүс жылдарды өткүрө
Жаңы үйелер апарар,
Кайкал болуп арт калар.

Агаштарды шуулаштыра,
Чечектерди жайкандыра,
Жүректерди кайкаштыра
Кайлап берген кайыңды
Уйкузы жок түндерде
Сананып мен каларым.

Јабаганның боочызы —
Јажыл кеен Алтай!
Кангыл тыттар аразы.
Кан Алтайдың сынында
Јаңырап арткан кай!

1978 ј.

«Өткөн ойго калмылтыктаг
атсаг, келер ой удур уй-
мылтыктаг адар»

Р. Гамзатов

Өткөн ойди мылтыктаг эмес,
«Катюшадан» адар эдим,
Өлтүрөөчини кем билбес?
Мен жаргы некейдим!

Албатымды кыйнап өлтүрген
Актаарым ба мен оморды?
Бурузы жок кан төгүлген
Ундыырым ба чактарды?

Каанды, жандармды, жайзаңды
Канайып мен эмди атпайтам?
Жаңгы ойдинг агару жаргызын
Жарлап мен канай айтпайтам?

Манчжурдын канду черүлерин,
Кортестин тонокчыл керептерин,
Каандардын кыйынду түрмелерин —
Оодо адар эдим ончолорын.

Кижн кыйнаган немени,
Башчыны, тегин өлтүрөөчини,
Калжу фашистти, расистти —
Жок эдер эдим ончозын.

Пушкинди өлтүрген шилемирди,
Ленинди отыргыскан түрмени
Канайып мен эмди байлайтам?
Уймылтыктаг неге атпайтам?

Өткөн ойдо шырамды,
Өлтүртип төгүлген канымды
Мен бүгүн канайып ундыйтам?
Кыйынды канай атпайтам?

Je өткөн өйгө шыказан,
Бурузы жокко огын тийбезин!
Кол до мылтыктан атсан,
Өштүгө тийзин, жоголтсын.

Өткөн өйгө бүгүн атсабыс,
Революция огыла адарыс.
Өткөн өйгө шиндей көрзөбис,
Лениннин көзиле көрөрис.

Өткөн өйгө килеп болбозым,
Кыйыны эмдиге кыйнап жат,
Каандарга кырдырган албатым
Чындыктан жаргы сурап жат!

Өткөн өй кайра келбезин,
Өлүмди, кыйынды жыргадып.
Келер өй жайымды экелзин,
Чындыкты тургуссын жарыдып.

Улунун да уткалап айтканын,
Улус, жарадып болбозым.
Мылтыктан эмес, пушкадан
Өткөн өйгө бүгүн адарым!

1981 ж.

АС БОЛГОНЫС ШЫРАЗЫ

Кайда ла искусство өзүп јат!
Кайкайдым, сүүнедим, ыйлайдым...
Казах опера кожондоп јат,
Курмангазыны тындайдым.

Азыйда олордо не болгон?
Јүк ле эки кылду домбра!
А бүгүн калыкты кайкаткан
Ансамбль, опера, јынғыра.

Бийези де јок калыктар
Билинбей бүгүн бийелейт,
Јакшы јүрүм, кару Төрөлим,
Бүгүн айтсаң, нени этпейт?!

Сүүнедим. Је бир кезекте
Јүрегим ачу чым эдет...
История бисти кыйынга
Артырып салганы билдирет.

Опера, балетти бойыстың
Оморкоп бистер көрбөзис,
Искусство улу бийигине
Истежип канай једерис?

Эки кылду топшуурыс
Эрикчел ыйлап, ундылар?
Өрө өспөй, бу бойыс
Өчөмиктип, өчүп, јылыяр!

Кем бурулу? Кем де эмес,
Калыгыс ас. Күчибис јок.
Бийик, јараш күүнибис,
Је өрө учар канат јок.

Калың калык — канат бар,
Уйанды да өрө учуарар.

Улу кижі ас калыкта
Учуп болбой, ундылар.

Је кичинек калык уулына
Јаан јүрек не берилет?
Качан да јетпес јүрүмге
Карыгып көөркий эгилет!

Андый ла болуп барадыры...
Айса мен бүгүн јастырдым?
Је ас калыктын поэди
Болорго кўчин ондойдым,

Андый да болзо, өчөжип
Иштеерим, сүүрим, јүрерим!
Ас та болзо, калыгым
Быйанду меге, билерим!

Јүс те кижі кычырза,
Јүрегиме сүүмји јайылар.
Бис те барына оморкоп,
Билип, улус сананар!

Улу калыктар уулдары!
Удура мөрөйгө чыгыгар.
Јалбышту сөсти, билгирди,
Јайалтаны бескеге салыгар.

Бис те кудайдан темдектү,
Бис те јоныстанг быйанду.
Калыгыс ас, канайдар?
Је алтай поэзия кайкадар.

Оморкоп то турзам, најылар,
Јүрегим тўней ле чым этти!
Алтай јоным ак-јарыкта
Ас болуп, кудай, не бўтти?

1981 ј.

ПОЭЗИЯ СЫЙНЫ

Сен барда,
Ылдыстар чокту күйет,
Сен барда,
Күлүмжи бойы келет.
Сен барда,
Јүрегим сүре ле сүүнет.
Јерим чечектейт,
Бүрлер үшкүрет.
Сен барда,
Карыкчал да јок,
Сен барда,
Өлүм де јок.
Сен барда,
Ончозы кайкалды,
Кожонло
Курчап салгандый:
Јынгырап турар,
Јарып турар,
Кычырып турар!
Јүрүм дезе
Мөңкүлик немедий,
Үргүлјиге
Кемедий.
Сен барда,
Карыкчал эжигим ачпас,
Најылар өштөп сатпас.
Јеримниң кеен чечеги,
Чечекте јажына!
Сен, кайкал, јаркындал,
Јаңарла,
Јаңыс ла ыйлаба!
Сениң көстөринде
Күнниң чогы јүрзин,
Айдын тармазы јүрзин!
Соок, кату јеримниң

Чечеги —
Алтай кыс —
Јүрегис жылыткан жылдыс..
Ыраак, ыраак
Ажу бажынан
Сени көрүп турум,
Мениң поэзиямның
Чындык сыйны:
Мен бажымнан
Тегенек венукты алып,
Чанкыр тагылга саладым...
Сен јок болзон,
Поэзия да болбос деп
Сананадым.
Шырамла, ырызымла
Сеге келедим,
Поэзиямның чындык сыйны —
Алтайымның кызы...

1980 ј.

БИС. АЛБАТЫ. АЛТАЙ

Күүлейтен ле көкийтен,
Аракыдан, жүрүмнен калаңы —
Канайып оны сүүбейтен?
Жүрүм — ырыстың жалаңы!

Алтын, күмүш тамчылар
Күүктер үнинен тамылат.
Бүрлер тармалу шылырап,
Сүүш керегинде айдыжат.

Бастыра алтай койчылар,
Малчыларыс сакып жат.
Кангыл мөштөр төзинде
Чечектен ширдек салынат.

Солоны чечектер ортодо
Бис бойларыс чечектий.
Күнге, айга, жылдыска
Баштарыс тийип жүргендий.

А бис не? Јаш, јиит, омок!
Каткы, кокыр төгүлген.
Тан атканча уйку јок,
Кожоннон туулар күүлеген.

Улу сындар! Бийик јер.
Улустың күүни база андый.
Јылдыстар кайкал јеринде
Јажына јуртап калгандый.

Жүрүмниң жүзүн учурын
Кандый кемјүле кемјийтен?
Амыр иш, ак санаа —
Мынан бийикти билбейтем.

Је өйлөр өдөт, кейистен
Жүрүм бисти сергидет!

Көгөргөн ажулар аржанга
Јаш жылдарыс жүре берет.

Салым керегинде сананып,
Алтай жүрегин тындайдым.
Алтай јоным не улус? —
Јер-јенгистен сурайдым.

Не улус? Алтай калыгым,
Ырысту каткым, калагым,
Оморкожым, ыйлу уйдадым!
Уймалган кирим, канадым...

Алтай улус! Слер јалакай.
Мыны кем билбейтен?
Је ойинен өткүре бүдүмкей —
Бу ойдо канай жүретен?

Күүнинг күндий бийикте,
Јүрүминг иште, јүткүүлде.
Санан, шырала, арутал,
Кижиги — кижиги, мал — ол мал.

Ас та болзо, бис мундар,
Өргөбис — мөнгү тайгалар.
Нөкөрим, коштой отыраак,
Чечектер кызыл, карлар ак.

Келер чактар бистерди
Та кайдаар апарар?
А бис не? Кижилик
Јүрер, та күй калар.

Је кейленген, сүүген
Шибеем, ширеем — Алтайым!
Мынанг бийик салымды
Телекейден канай табарым?

Јаш тушта сүүнип, билинбей
Јорткон јолдор, ажулар.
Эжигин энчейип ачатан
Койчылар јуртаган айылдар.

Эмди де слерге кирерим,
Темей шакпырттанг айрылып,

Ачынып та, алкап та жүрерим,
Жүрүмис, салымыс сананып.

Кызыл чечектер жайканган
Кырлан бажында отырым,
Тегин кижидий, кудайдый
Бойымды мында бододым.

Ак сүт урган бу аяк
Ай ошкош ак ла тегерик,
Татуны ла ачуны
Жаантайын үлежип жүрелик.

Күүлеген, көкиген, иженген,
Жаш үйе келер жаңарлап.
Бистин сүүген Алтайды
Көр турар терең сананып.

Баш бол! Жары, жаркындал,
Бажырган улу тагылым.
Жүрегимде канча жакшы бар —
Ол слерден, албатым, Алтайым!

1981 ж.

Алтын сынду Алтайды таштап,
Ак-жарыкла бис не тенийдис?
Өскөн јеристен ырап барала,
Өскүс немедий не јүредис?!

Кайкалду јараш бу јериске
Кандый ла улус јуртап калар.
Алтайын таштап барган кижини
Ару күүндү деп, кем айдар?

Арчынла јытанган көк тайгалар
Аластап бисти бойына кычырат.
Чаңкыр корымда јаткан таадалар
Чактар түбинен кимирт унчугат!

Чечектий Алтайыс күнге чагылып,
Айлаткыш түбиле үн алыжат,
Алтай јоныс, таштабаар бисти —
Агару үни јүрекке томылат.

Элдер ортодо эжикте јүргенче,
Эрјине јеристе салымыс артсын,
Өскө јерде өргөдө јатканча,
Өскөн јеристе јүрүмис калзын!

Эли јокты электеп айдатан,
Эмди мыны билбезеер бе, улус?
Калыгы башкага сен јапсызан,
Кару болбозын, ундыбагар, улус!

Ууртап ичер курсакка болуп
Угы-төзигер сатпагар, улус!
Јаан телекейге тенип барала,
Јаркынду салым таппазаар, улус!

Соок, ташту, агашту төрөлис
Солонгы таладан түнгей ле кару.
Алтайда турган агаш айлыбыс
Ак өргөдөн түнгей ле баалу!

Паслей Самыкка

Јүрүм ойын эмес. Билеринг.
Уур иш. Ылыйту, јенүлер.
Јаман. Јакшыны ас көрөринг,
Шырада табылат үлгерлер...

Јайалталу, је ойногондый,
Нөкөрим, јүрүмди јүрединг.
Телекеј чечектү јалаңдый,
Кокырла, ойынла өдөдинг.

Эрјине сөс. Ойгор шүүлте.
Олор кайда чачылып јылыйган?
Јинји чилеп, бириге тизилип,
Качан кайкадып, јарыйтан?

Поэзия шыра јогынан
Јүрүмде јаранып чыкпайтан.
«Јыгылганча иштен» — деп,
Кудайдый Пушкин не айткан?

Некрасов өлүп јадала,
Музаны айса не јайнаган?
Јенгил сөс учун јаманымды
Ташта деп не сураган?

Поэзия ойын болордо,
Шевченко неге кыйнаткан?
Лермонтов Машуктың јанында
Кандалып не јыгылган?

Јүрүминг бер. Айса тийишпе,
Өртөп ийер поэзия јалбыжы.
Сөс учун төлө канынгла,
Угулбазын өйдин каргыжы.

Бис бойысты да, өйди де
Мекелеп болбозыс, нөкөрим!

Јаш бис деп көкип жүреле,
Карыганысты көрөдим.

Сен билерин — мен иште,
Терлеп, сандырап жүредим.
Поэзияга жаңыс ла тўжимде
Јолыгып, сўўнип турадым.

Ак чаазын. Амыр тўн.
Айдылат ондо санаалар.
Рифма — менин солдадым,
Јўректерге јолды табыгар!

Јўрўм кемге көп берген
Онон көпти некейтен.
Јайымын керек? Сўўмјин
Такылтага сал дейтен!..

Поэзияла бай жүрегин
Кайкадар, чагылып јарыдар.
Санан. Байла, бир тушта
Менин де учурым јарталар...

Меге кызалан ой тушта
Ару кўўнингди таныгам.
А эмди не? Табыштар.
Айрылу шымыртты кайкагам.

Биске алтын керек јок.
Јамы? Кайдалык, тайылзын!
Айса биске не баалу?
Куру сөс? Кей салкын?

Сени Парнастын бийиги
Сақыган эмес пе, нөкөрим?
А мен не? Ыраактан, јабыстан
Мактын бийигине көрөдим.

1981 ј.

НОКӨРИМДИ УЙДЕШКЕНИМ

Внуково. Жагмыр... Ұлуш кар.
Карыкчал калганчы үйдежү.
Мантап келген автокар
Оны апарды мендештү.

Онон самолет күзүрөп,
Карангуй тегериге шунгыды.
Кызыл отторы мелтирөп,
Көрүнбей калды. Ырады.

Салондо эмес, трюмда
Саймыч бүгүн жанып жат.
Белегирденг эткен межикте
Үргүлжиге уйуктап калт.

Кандый да болзо, Алтайда
Алтын сөөги тыштангай.
Карагайлар шуулажын,
Кайындарын ук жаткай.

Санааркашты бу жүрүмде
Саймыч чек сүүбейтен.
Кандый ла кижиге карузып,
Каткырып, удур келетен.

Ойгор ученый эдим деп,
Ол качан да айтпайтан.
Иштейтен, сүүйтен, ичетен,
Жүрүмди сүүнип алкайтан.

Калыктын кайкалду чөрчөги —
Канча томдор жазалган.
Кеен сөстөр, бичиктер
Кереес болуп арт калган...

Бу ла жуукта жолыгып,
Сүүнген эдис бойыска,

Ыраак Алтайыс сананып,
Мендегенис јажыл јайыска.

Москва. Оны корулап,
Саймыч мында јуулашкан,
Каны төгүлип, шыркалу
Москва алдында јыгылган.

Эмди калганчы учушта
Саймыч јерине ырады.
Тенгери јарыткан отторлу
Москва күүлеп арт калды.

Сананзам, јылдыстар аралай
Саймыч эмди барып јат.
«Карыкпагар, улустар!» —
Каткызы, ўни угулат.

Јүрегим оорыйт. Кыйгырат.
Бу бис кандый салымду?
Эң јакшыбыс ол калат,
Кудайдан не каргышту?!.

Је јакшызы јүрүмин
Ўзе беринип, өлүп јат.
Јылдыс чылап, јарыдат,
Јаркынду күйүп, өчүп јат.

1980—1981 јј.

ЈАС ЭКЕЛГЕН САНАА

Көөрөдип эмес, көпти эзедип,
Көгөргөн жазым жүрегиме карады,
Ыраак-ыраак жылдарды бурылтып,
«Ырысту ба сен?» — салым сурады.

Мен ырысту ба? Айтсаң, ойим.
Неге бүткөм, кемди мен сүүгөм?
Меге не агару? Мак? Эткен ижим?
Чынга айтса, жастыра жүткигөм?

Чанкыр чечектин жылдыс көзиле,
Жазым, көрөдиг жылдарды өткүрө!
Чечектер бажына буттары тийбей,
Уулчак жүгүрди ойлорди кечире.

Ол уулчак чын ла ырысту болгон,
Аштап та жүрзе, ыртык та жүрзе.
Күнле, тегериле, кырларла ойногон,
Кожонло уткыйтан, яс жет келзе...

А оноң? Үредү, жеңил эмес ой,
Же сүүш ле ырыс жергелей баскан.
Ой мынайып ла өдүп калар деп,
Ол тушта, кудаы, кем сананган?

Билбезим. Бу чын, та жастыра.
Кандый ла ишти бүдүргөн эдим!
Кезигин түзөткөм, болужып бичигем,
Быйанду ба? Жок, жаманын билгем...

Поэзия. Искусство. Жагыс бойында,
Оскөзи учун тегин жерге күйбе!
Күйеринг, жарыырынг, оноң учында
Нени де сакып, иженип жүрбе...

Ол өзүп чыгар. А сен ундыларың.
Ол до улус сени эске албас.

Je күүнiнг јалакай, оны канайдарынг?
Бойынынг бийиги. Алкыш сурабас!

Јүрүм тенек. Сокор күчүк ошкош.
Агаруны да, јыдуны да ылгаштырбас.
Сен нени сакуган? Билбезинг бе?
Мак чылап, ак-чек садынбас...

Je тўней ле! Албатым! Төрөлим!
Олор учун тер де, кан да төгүлген.
Керек болзо, мак, неме сурабай,
Мендий ле уулдар јүрүмин берген.

Эткен ижимди эмди де эдерим,
Байла, салымым андый болгон туру.
Күчи јокко болужып, јөмөжөрим,
Астам да, быйан да сурабай јүрүм.

Мен ырысту ба? Байла, андый...
Je карык санаа не де көптөйт!
Не де ачу, неге де килейдим,
Не де анайда тегин, байла, өтпөйт...

Канча јастарды эске алдыртып,
Каткырганча јазым једип ле келди.
Бис — јүрүмнинг мөнгүлик элчизи,
Јажыл бүүрлер јаагыма тийди.

1981 ј.

ЈЕР-ТЕЛЕКЕЙ

Кандый жараш бу јер-телекей!
Каткызыла, ырызыла, жаңарыла...
Керек дезе ыйыла, шыразыла.
Көк тенгери, булуттар, ару кей.

Гагарин кайкаган эди сени
Карангуй жылдысту космостонг,
Тенгистеринг, континенттеринг
Алакандадый көрүнген оног.

Сени не сакуп јат, кижилик?
Атомног чыккан от, өлүм?
Айса Галактика өткөн мөңкүлик,
Кайкамчылу жараш јүрүм?

Ракеталар шунуп учарга белен,
Бомбалар күзүрөп түжерже белен.
Ак-јарык бүдүн турар, та јок,
Айса планета күл, кара кок?

Јүрегим сыстайт, шимирейт,
Кейде өлүмнинг кудайы бийелейт.
Ол кара каргыштын јайазы,
Кан эмген алтын балазы!

Бу көк тенгери, көгөргөн чечек,
Көбөлөктік кызычак јенгилчек.
Канайып кенете јок болотон?!
Өлүмдү коронло телекей толотон?

Бу јүрүм! Јенгил эмес те болзо,
Једикпестү, уур да болзо.
Түнгей ле кайкамчыл, сүүмји,
Санаабыс, күүнис үргүлји.

Кудай болзом, көк телекейди
Кучактай алып, корыыр эдим.

Куулгазын болзом, өлүмниг устарын
Кинчектү керектен ырадар эдим.

Je мен кижн. Амыр беригер!
Иштейин, сүүйин, жүрейин.
Аш өскүрип, агаштар тарып,
Күнге, жылдыска сүүнип көрөйин.

1981 j.

СҮҮНЧИЛҮ ТУШТАШ

Москва. Переделкино. Март.
Кар шүлүрөп, жас өнгөлөйт.
Тенгери көгөрүп, табынча
Булуттар кайылат, өрөлөйт.

Кудайдын кандый да байрамы —
Церкве шандары шыгырайт,
Космостон совет уулдары
Планетаны шиндейт, ајыктайт.

А бис сенин айлыңда
Көөрөп та неге сүүнгенис?
Поэзия, Алтай, Гималай.
Јүрүм, сени сүүнгенис!

Галактика. Јылдысту айлаткыш.
Гагариннинг кайкаган көстөри.
Телекейди шиндеп, бескелеп,
Лениннинг айткан сөстөри.

Таши-лама. Јебрен үредү.
Та кайда ол Шамбала?
Ойгортылу бир сөс айткан,
Качан жүрген кам бала?

Айылдын ээзи Байару
Топшуур ойнойт, сананат.
Алтай келиннинг јаражы
Сенен, көөркий, танылат.

Көзинде кандый да амаду
Көрөт ыраактан, ыраактан —
Та јебрен түрк јериен,
Күл-Тегиннинг айлынан.

Тодош сөөктү Боронтой
Тоньукуктан чыкты ба?

Озогы судурды ачала,
Ойгортып, айдып туру ба?

А күндү-күреени не дейзинг,
Табакта француз такаалар.
Та кандый ороонног —
Алтын бөктү аракылар.

Јүрекке кару, кандый да
Јалакай төрөлсү Москва,
Санаан јайым јенилер
Бу кайкалду талада.

А куучын койлөп өдүп јат,
Чечен сөстөр, каткылар.
Чек ле Алтайда немедий,
Сүүнгер, сүүгер, најылар!..

Элес эдип, таг адат,
Электричка јынгыр огырат.
Бисти көөрөм амаду
Телекей эбиртет, учуртат.

Москва. Курант шандары
Өйди кемјип, темдектейт.
Кандый да чочыду, ырысты
Топшуур јынгылдап, белгелейт.

1980—1981 јј.

АГАШТАР КЕЗИЛГЕНИНЕНҮ УЛАМ САНАА

Төрөлимнинг агажын кезип те салза,
Төнгөжи онын түнгей ле артар...
Тазылыла кожо кодорып апарза,
Ташту тууларым түнгей ле турар!

Куштар, көрүктер јажырган үреннен
Койылып агаштарым өзүп келер,
Јажарып шуулаган јерин алкап,
Јаш үйелер түнгей ле јүрер.

Албатыны да чек кырып саларда,
Ас-мастан өзүп келетен ле эмей.
Қүн алдында јүрүмге сүүнип,
Күмүш Алтайда јуртай ла бербей.

Алтайлар јоголор деп, кем айтты?
Ак-јарык турза, албатым јүрер!
Јүрүмде кандый кинчек эткенис?
Јүрбеске кемзи каргап түкүрер?

Јобош күүндүлер јогол то калза,
Јоткон күүндүлер түнгей ле чыгар!
Кортык, коомойы садын та ийзе,
Кожонду јүректер түнгей ле артар.

Бис јайым, јайалталу калык,
Алтын тагылда одыс та күйген.
Мун баатырлар јыңыртту кожоңы
Јүрегисте эмдиге не јүрген?

Төмөн көрбөгөр, кару улус!
Төрөлис барда, бис мөңкүлик.
Өзүп баратан јангы үйелер
Өчүп калбас, ойис јүрүмдик.

Агашты кезип апаргай, канайдар?
Албаты эзенде, агаш өс келбей.
Ак-жарык бүткүл бойы турза,
Алтын чечектер эзендү энилбей!

Кара көзінде каткы мөлтүрөп,
Карузып поэзия ойто ло келер.
Эне тилистен эрјине сөстөрдү
Элдер кайкадып түйгөй ле тизер...

Агаш шуулажар, кожон жагыраар,
Алтайым ол ло кеен бойы турар.
Камык калыктар, карындаштар чылап,
Канча чактарга журтап ла калар.

1981 ж.

Кайран јонимнын камыскан оды
Катап ла ойто көнжип күйгей,
Кара көстөрис бу ак-жарыкты
Кайкап ла сүүнип көрүп ле жүргей.

Төрөл очогынын јылузын сезип,
Төрт таладан калыгым јуулгай.
Ас та болзо, албаты бис дежип,
Алтайында ырысту јуртагай.

АК-ЧЕК КАЖЫ ЛА АЛБАТЫ

Базарда кызыл алмалар,
Узбектер мында садыжат.
Баазын онын не айдар?
Каргаган сөстөр угулат.

Жимекчи кандый улус бу?
Мен де кородоп санандым.
Улу Алишер Навои
Былардан ба? — деп кайкадым.

Je акыр, акыр, сананзанг,
Өкпөөрип жаман айтпазанг.
Миллион тонна көбөнгди
Кем өскүрген, жуунаткан?
Бу ла кийген чамчангды
Кем эткен, неден жазаган?

Кара тери төгүлип,
Виноградты кем тарыган?
Кайкамчыл бийе, жанарды
Узбек айтпаста, кем айткан?

Алишер Навои, Улугбек
Бу калыкты алкаган!
А базарда турган немелер
Башка күүндү — јарталган...

Москва. Кыш. Чечектер.
Грузиндер табышту садыжат.
Кажы ла чечек эки сом¹,
Je унчугышпай алып јат!

Кандый јеек улус бу?
Кайкап, кўрўмди каргадым.

¹ Сом — салковой.

Бар терези кийимдү
Баатыр кайда? — деп санандым.

Je акыр, акыр, сананзан,
Өрүмдей көрүп, айлатсан.

Мундар тонна болотты
Айса кемдер кайылткан?
Бу ла өткөн «Колхиданы»
Кем жазаган, жайаган?

Ташты оодып, жемирип,
Садтарды кем өскүрген?
Найызы келзе, күндүлөп,
Чөөчөйди кем көдүрген?

Таризельдин кезер уулдары,
Нестаннын² кеен кыстары.
А чечектер саткан жимектер —
Калыктын сарты, жемтиги!..

Янымнан өткөн бир орус
Жаман сөстөрлө талады,
Ах, элбистин калыгы!
Кородоп, мен ачындым.

Je акыр, айлатсан,
Алды-кийнин жарытсан!
Эмеш санан турала,
Колым жагып каткырдым.
Улу Пушкин үлгерин
Эске алып, кычырдым.

Кижиликке жаңы жолдорды
Орустар ачпаста, кем ачкан?
Калыктар учун кан төгүп,
Казырла кем тартышкан?

Космический керепти
Кем жылдыска учурткан?
Революциянын алтамы
Россиядан угулган!

² Таризель, Нестан — Шота Руставелинин «Бар терези кийимдү кезер» деп туу жызынын геройлору.

Городыма јан келзем,
Алтайлар эзирик барады.
«Алкаштардын калыгы!» —
Күүним өчти, карыкты.

А акыр, акыр, сананзан,
Карыгып, каргап айтпазан.

Мундар тоолу койлорды
Айса кемдер кабырган?
Бу ла кийген костюмын
Кандый түктен јазалган?

Кара тери төгүлип,
Канча ишти кем эткен?
Этти, сүтти, алтынды
Кемнин колдоры экелген?

Јастыра санаадан уйалып,
Јүрүмди шүүп айлаттым.
Таштанчыны көрзөг дө,
Талдамазын бил дедим.

Бис кезикте сананбай,
Јастыра шүүлте эдедис.
Андый-мындыйды көрөлө,
Албаты андый дежедис.

Ол јастыра. Сананзан —
Ак-чек кажы ла албаты
Күүни бийик. Танышсан —
Јарыдып турар јаркыны.

1981 ј.

УЧИНЧИ КӨС

История! Сенин изинди
Шингезем де, чокым билбезим.
Кереги жок! Чынды, мекени
Эки көзимле көрбөзим.

Бырхан, айдыжат, үч көстү,
Өйлөрдү өткүрө көрүп жат.
Не болгон, не болорын,
Айладып үзе бил салат.

Je эрмек айтпас темдектү,
Илби күлүмжилү отырат.
Кинчектү, арулу, каралу
Кижилик жүрүми өдүп жат!

Айса агару чындыкты
Кудай айтпаза, кем айдар?
Кандый да ойгор бичикчи
Неден де, кайда да жастыرار.

Чын болгон ончо немени,
Байла, күн ле ай билер.
Ырысты, жегүни, түбекти
Эске алынат кара жер.

Кижилик кыска санаазы —
Албатылар да ады ундылган,
Бу да жуукта керектер
Булгала бичилген, жарталган.

Революция улу керегинде
Чын баштап ла бичилген.
Je ол до чынды кезикте
Оштү өскөртө эптеген.

Кызыл мен деп аданып,
Өлтүрөөчилер де көп жүрген.

Кызыл мааныла жабынып,
Бурузы жок кан төккөн.

Je онон не? Чындыкты,
Жаргыны бүгүн таппазың.
Керечи жок. Кем айткан?
Карууга бойың турарың.

Je кижилик жаан жүрүмин
Чын да чийген улус бар.
Алтайдын да тажында
Jeбрен сөстөр учураар.

Тенкейишкен корымдар
Кимирт эдип унчугар.
Мунг жылдардын аржанан
Өлгөн дө улус куучындаар.

История! Сенин сөзине
Бүтпейдим. Жалбышту бүдедим!
Мен де жүрүмди бичийдим,
Айса мекелеп жүредим?

Чынды да чийерге жүткизем,
Кезикте меке угулар.
Je мында менин буруум жок,
Кудай эмезим, канайдар!

Бырхан үчинчи көс берзе,
Көрөриненг мен коркорым.
Жүрүмниң жажыды жарталза,
Эртенге канай барарым?

Кижиликтинг кинчегин
Көрөлө, чыдаш болорым ба?
Айса ончозын каргайла,
Неге де бүтпей барарым ба?

Кудайдынг эмес, кижининг
Көзиле жүрүмди көргөйим.
История канайда бичилген,
Серенип те болзо, билгейим.

1981 j.

ҮЧИНЧИ КӨС

История! Сениң изинди
Шингдезем де, чокым билбезим.
Кереги јок! Чынды, мекени
Эки көзимле көрбөзим.

Бырхан, айдыжат, үч көстү,
Өйлөрдү өткүре көрүп јат.
Не болгон, не болорын,
Айладып үзе бил салат.

Је эрмек айтпас темдектү,
Илби күлүмжилү отырат.
Кинчектү, арулу, каралу
Кижилик жүрүми өдүп јат!

Айса агару чындыкты
Кудай айтпаза, кем айдар?
Кандый да ойгор бичикчи
Неден де, кайда да јастырап.

Чын болгон ончо немени,
Байла, күн ле ай билер.
Ырысты, јенүни, түбекти
Эске алынат кара јер.

Кижилик кыска санаазы —
Албатылар да ады ундылган,
Бу да јуукта керектер
Булгала бичилген, јарталган.

Революция улу керегинде
Чын баштап ла бичилген.
Је ол до чынды кезикте
Өштү өскөртө эптеген.

Кызыл мен деп аданып,
Өлтүреечилер де көп жүрген.

Кызыл мааныла жабынып,
Бурузы јок кан төккөн.

Је оног не? Чындыкты,
Јаргыны бүгүн таппазың.
Керечи јок. Кем айткан?
Карууга бойың турарың.

Је кижилик јаан јүрүмин
Чын да чийген улус бар.
Алтайдың да тажында
Јебрен сөстөр учураар.

Теңкейишкен корымдар
Кимирт эдип унчугар.
Мун јылдардың арјанан
Өлгөн дө улус куучындаар.

История! Сениң сөзине
Бүтпейдим. Јалбышту бүдедим!
Мен де јүрүмди бичийдим,
Айса мекелеп јүредим?

Чынды да чийерге јүткизем,
Кезикте меке угулар.
Је мында мениң буруум јок,
Кудай эмезим, канайдар!

Бырхан үчинчи көс берзе,
Көрөринен мен коркорым.
Јүрүмнің јажыды јарталза,
Эртенге канай барарым?

Кижиликтин кинчегин
Көрөлө, чыдаш болорым ба?
Айса ончозын каргайла,
Неге де бүтпей барарым ба?

Кудайдың эмес, кижининг
Көзиле јүрүмди көргөйим.
История канайда бичилген,
Серенип те болзо, билгейим.

1981 ј.

КАНАДЫМ

Агаш город, туралар
Жаскы жанмырга јундурган,
Кажы ла оромдо, толыкта
Јодро чечегиле јытанган.

Тротуарга кўн тийип,
Чедиргенделип чачылган,
Ак булут кۆк тенгериде
Кайдаар да учуп бараткан.

Агаштар база элбиреп,
Учарга тургандый талбынган,
Јажарган телекей мелиреп,
Јаш тужым кайдаар ууланган?

Кайдаар да мендеп турарың,
Јўрегинг учушта куш ошкош.
Ак-јарыкты да айланзан,
Айлаткыш тапчы кеме ошкош.

Кандый да иш не де эмес,
Ончозын алып чыгарың.
Је јўрўм өдөр билдирбес,
Учында кайкап турарың.

Ару сениг амадуун
Јабызаар, тўжер, оодылар.
Јўрўмге былча бастырып,
Канады сынып, карыгар.

Ўй сени јўрўмге ўредер,
Ўштөөр, тепсеер, көдүрер.
Куркунуң сениг кыскартып,
Кудайлу тенгериден тўжүрер.

Јерде јўр, јерде иште!
Терле, сўўн, калакта...

Једейин деген амадуунг —
Качан да јетпес талада.

Је андый да болзо, түней ле
Амаду олбөй жүрүп јат,
Онын учун жүрүмис
Ичкери өзүп, барып јат!

Јагмыр јунган городым,
Јас ла келзе, түжелет.
Јараш, омок јаш тужым
Каткырып, удур келедет.

Эх, тенегежим, көөркийим,
Јүрегим чымылдап карыгат.
Шыраны, јаманды көрөринг,
Сүүнбе! — деп кыйгырат.

Бери келбе, анда арт!
Је јер-планета айланат,
Канадын јайып, ырысту
Уул удур келип јат...

Бүгүн менде канат јок,
Је мен јыландый ойгорлу,
Јүрүмнин салган тузагын
Өдө берер тармалу.

Канадым кайда? Јүрегим!
Ыраактан, ыраактан унчугат.
Канадын менде, карыкпа,
Учушка ойто ло апарат...

Кандый жымжак жеңил кар!
Базыттар табыжы угулбас...
Ак тымыкта агаштар
Амырап турар, унчукпас.
Алдында бүткүл телекей
Ап-апагаш, jep-jeңил,
Айлаткыштын түбиле
Учуп брааткан керептий.
Кирбигинде карычак
Мөлтүрөп, араай кайылат.
Карычак болуп кубулып,
Эрдине тийзем, о кайдат!

БОЙЫМ БИЛЕРИМ

Канайда жүргем,
Анайда жүрерим,
Кайран жүрүмди
Каргап айтпазым.
Жакшыны да эткем,
Жастырып та ийерим,
Жайалталу мен деп,
Төжиме сокпозым.
Көп-көп жылдар
Өдүп калды, нөкөр,
Көктаман чечектер
Өзүп ле келет, көр.
Канайып та карыксаң,
Кайкап көр ого,
Кайкамчылу телекей.
Карузып ла једет.
Көзине јараган
Көөркийек туштаза,
Көп нени сананар?
Јүрек бойы билгей!
Јашта айдылбаган
Јараш күүн-санаа
Јарып күйзе, нөкөр,
Ырыс ла эмей.
Ойноп өскөн ол
Интернат-тураны
Ончозы таштап,
Кайдаар ырады?
Онкойып калган
Көндөй көзнөктөр
Өскө өйлөрдөн
Карыгып карады!
Јаш үүрелер
Јаңарлап туратан
Јарык кыптар

Бүгүн ээн ле тымык...
Көөркийим сакыйтан
Ол туку кыпка
Көрүп, эригет
Тегерик ай-ыйлык.
Ээлери таштаган
Эски керептий,
Энгирлерде карарат
Эки кат тура.
Jүрүмди jүүлгенче
Сүүген jүректер
Эм кайда?
Чечектер өс келер
Карлар алдынаг,
Слер келбезеер,
Jылдарым, жылдарым,
Jылдыстар күйер,
Ойто ло күн тийер.
Келбезинг тушташка,
Сүүгеним, жастарым.
Je андый да болзо,
Нажым, бери ук,
Күндер там баалу,
Мыны ундыба...
Ченеген чилеп,
Сүүш ойто туштаза,
Удура көр, коркыба.
Ару күүн — ол ару,
Ол ло бойы артар,
Айдын түн, жылдыстар,
Чечектер шылырты.
Көстөр карузып,
Сеге көр турар,
Jүреkte сакылтаныг,
Ырыстыг шымырты.
Ол жаста чылап,
Чечектер жытанар,
Ол жаста чылап,
Бүрлер шуулажар.
Жаныс ла көлөткө
Көлөткөлө туштажар,
Олор ойто ло
Сүүжер, таныжар...

Түнде куштар учат түлүрөп,
Жүрегим согулат түпүлдөп,
Бүрлөр элбирейт тилереп,
Тенгери унчугат күркүрөп.

Агын суу неге улаарат?
Адым нени тым сананат?
Чоокыр булуттарды аралай
Чочыгандый ай мантап жат.

Одуда жаңыскан отырым.
Ол күн нени сананарым?
Аркылган жебрен тайгалар
Айткан сөзүн тыңдайдым.

Таштый бек бол деп айдыжат,
Талайдый бол деп жакарат,
Караңуудан сен коркыба,
Кайыр жолдордон жалтанба.

Тенгеридий болзын күүнүң,
Темирдий бек болзын сөзүң.
Жонунга кару болзын жүрегин,
Чындык болзын сеге сүүгениң,

Оноң эзин араай шуулады,
Бүрлөр үстимде шылырашты.
Алтайымнын агару күүнү
Көксиме толуп, чагылды.

Түнде куштар учат түлүрөп,
Ай көзиме көрөт типилдеп,
Жүрүм кандый жараш деп,
Жүрегим сүүнет мелирөп.

НАЈЫМА

Эркемен Палкинге

Јаш тушта баскан јеристен
Јаш агаштар өскөн дежет.
А түрген суучак кожоңысты
Эмдиге јетире чөйгөн дежет.

Уктын ба, најым?

Тууларыс бисти сақып эригет,
Агаштарыс бисти санап үшкүрет!
Бисти сақып, чечектер элбирейт,
Бийиктен эңилип, јолго көргүлейт.

Уктын ба, најым?

Мөңкү жылдыстар бисти бедреп,
Көк тенгериде типилдеп мелтирейт.
Чанкыр тууларда јайым салкындар
Адысты адап, күүлөп өткүлейт.

Уктын ба, најым?

Јашта баскан јажыл тууларыс,
Јарыжып кечкен түрген сууларыс
Бисти бүгүн эске алынат,
Күүктер үниле бойына кычырат.

Уктын ба, најым?

Агарган чачту кайран энелер,
Ак мөңкүлү ыйык сүмерлер
Бисти эмдиге сақып јат,
Јолдон көстөрүн албай јат.

Уктын ба, најым?

Алтайыска ойто баралык,
Алтын сындарга чыгалык!
Јүткийле, бис нени тапканыс?
Јүрегис шыркалу артканыс!

Уктын ба, најым?

Тууларыс бисти кучактагай,
Агаштар уткып, шуулашкай,

Лаш тушта чылап, энелер
Эжикте унчукпай уткыгай.
Уктын ба, најым?

Күүктер үни ойто ло јынгкылдап,
Бисти тагла эртелеп ойгозор.
Турналар үни тармалу шынгырап,
Ыраак јолдорго алыс кычырап.
Уктын ба, најым?

Кутук суудан экү ичеле,
Кубуларыс деп, мен айтпазым.
Је төрөл јерис агару тыныжы
Сыныбыс сергидер, билерим.
Уктын ба, најым?

1977 ј.

Тегин, калас неме айтканча,
Темирдий унчукпас болойын.
Тенектен сӧс блаашканча,
Тес кайадый тым турайын.

Ак-јарыктан ырап калзам,
Айдар да кижн чыгар эмей!
Ӧткӧн јолымнан кара бедреп,
Ӧштӧӧр дӧ улус бар ла эмей.

1980 ј.

ЈҮРҮМ БАРДА

Јүрүм барда, жүрер ле керек,
Јүрексип бүгүн не кунугар?
Јүс те жарашты сүүр ле керек,
Јүдексип јолдо не јыгылар?

Катап ла јазым једип ле келди,
Калак ла дезен, бажым айланат,
Кара көстү кандый көөркийек?
Карана чечеги көжөгөлөй алат!

Је сүүп, сүүнип бис жүрелик
Јүрегис үниле айтканыла.
Кайкамчылу јаратка једелик
Каткырғанча айса ыйлаганча.

Уүрлү куштар түштүктен јанза,
Ургүлји жүрүм барына бүделик.
Кайран куштар јанып келзе,
Кару јастын эзенин сезелик.

Карыкчыл санааны туура таштап,
Каткыр ийзебис, тун јарый берер.
Уйазына учуп келген куштый
Сүүмји жүрегиске келип конор.

Тенери булудын салкын учурып,
Түмен јылдыс үстисте күйер.
Мындый јараш кайкалду жүрүмде
Улус неге кунугып жүрер?

Јүрүм барда, жүрер ле керек,
Јүрегис бистин сүүрге јайалган.
Анан башка Алтай јеристе
Алтын чечектер не јайылган?

1977 ј.

СУУШТИҢ САЛКЫНЫ

Агаштар шуулажат
Жайым салкында.
Кучактай алыжат
Эрке жайканышта!
Бүрлер бүрлерге
Кару жапшынат,
Агаштар баштары
Бириге бажырат.
Кайран салкын!
Сүүштин салкыны!
Телекей үстине
Жайым соксын.
Кайран улустын
Жүрегине табарып,
Карузыш жайзын,
Сүүш жайзын.
Жүректер дезе,
Бүрлер чилеп,
Элбиреп турзын,
Кожондоп турзын.
Сүүштең чөкөп,
Тымыган да жүректер
Бу салкында
Сүүнип согулзын.
Агаштар чылап,
Карузышкар, улус!
Колдон тудужып,
Сүүнигер, улус.
Агаштар биске
Тем көргүзет,
Найылар болуп
Жүрүгөр дежет.
Агаштар табарта,
Жүректер табарта
Эрчимдү соксын

Сүүштин салкыны.
Кижиге киленкей
Кару санааны
Телекейге јайзын
Сүүштин салкыны.

1977 ј.

Сабдин Салдабайга

Көп ачулар баскан да болзо,
Көңкөрө көрбөгөр, Салдабай-ака,
Жалбак жарынды түзедип ийеле,
Жажыкпай жүрүгөр ак-жарыкта!

Калапту жууда слер согужып,
Кандый ла өлүм көргөн эдигер.
Канга кызарган жерле базып,
Каргышту өштүни жетген эдигер.

Төрөл жеристинг жайымы учун
Төккөн каныгар тегин эмес.
Элдин жүректе кереес санаа
Элеп калбас, өйлөр жемирбес.

Же амыр өйдөги ачу түбекти
Аданын жүреги бойы ачуда жетер!
Айлана базар уулдын уулы,
Ак-жарыкта түнгей ле өзөр!

Жаан жүрүмнинг жарадына келип,
Жалтанбай, оны эрлү кечер.
Буурыл чачту таадазын көрүп,
Буурзап ого, удур базар.

Көпти билетен карган жуучыл —
Көөрөбөй, бек ле омок турар.
Ченелте ийген жүрүмди каргабай,
Чечектеп келген үйеге каткыар.

Көрө айткан кеен кайыгар
Көксимде менин артып калды.
Кујурлу алтайдын түрген суузы
Куулгазын жаңарын айткандый
болды.

Туулар ажыра ийген эзеним
Туманга оролбой, слерге ле жетсин,
Карузыган сөзим, карлагаш чылап,
Канады жайылып, учуп ла барзын.

ОЙМОН ЖЕРИС

Орчыланды блаажып,
Ончозы ээлегей,
Оны кайдарыс,
Кереги жок биске!
Оймон деп јерибис
Быйанын бергей,
Оноң артык
Не керек биске?
Кин Алтайысты
Таштап барарыста,
Килеп биске
Кем көргөн, улус?
Килеген киж
Јаңыс ла Ленин,
Кижилик јүрүмин
Ондогон ойгорыс!
Эбире чаңкыр
Тайгалар курчаган
Эрјине јеримди
Кайкап турадым.
Аргымак аттарыс
Мантаган јаландар,
Ат беригер,
Учуртып барадым!
Телекей збирген
Рерих мында
Тегиндү эмес
Токтогон эмей.
История ийдениң
Күчиле бичилген,
Ийде ок болгоныс —
Кинчегис эмей.
Өткөн өйдөң
Нени сураарың?
Өңи жок оның,

Күүни база кара...
Өрө көрөлө,
Ырызын табарын,
Обькөлөрүн жеринде,
Ионым, журта.
Алтай тилибис
Ундылбазын мында,
Алтай жагарыс
Тымыбазын мында.
Үч-Сүмердин бу алдында
Үзүлбей, алтай
Ионым, кыймыра.
Нажылык оды
Өчпөзүн качан да,
Өткөн күндөрдөн
Жаргы сураба.
Же кара керек
Эткен улуска
Каргыжы жетсин
Кара бойына.
Үргүлжи жүрүмдө
Не ле болор.
Өчпөй, күйзүн
Одыбыс жажына,
Алтай жеримди
Айланып жүреле,
Ал Оймонды
Жангыдан көрдим!
Ак туманды
Көксине салала,
Алтайым нени
Сананат дейдим...

Оймон. 1980

ЈАСТЫРАМДЫ, МЕКЕМДИ

Буруум неде? Јастырам
Јажыдын бойым билерим,
Чынды кыйып, кезикте
Јаскан эди бу тилим!

Јүрүм кубулчанг, билеринг,
Јүс чырайлу учураар.
Сүүбегенди сүүдим деп,
Сүмелеп сени айттырар.

Канайдар? Билбей, өштүүңди
Најым деп айдып каларың.
Качан да бүтпеген кудайга
Бажырып ийген турарың.

Биле-тура каа-јаада
Өскөни айдып ийеринг,
Өзөк-буурың кородоп,
Карыксып калган жүреринг.

Је улу да поэт уйады
Ару ба? Мен билбезим.
Макка амадаган жүреги
Мекелейт кезикте, сезедим.

Је ондо меге не керек,
Ондо бойының астамы!
Ару уйадым алдына
Јангыс бойым каруулу.

Нени санангам, сакыгам,
Кемге де мен айтпазым.
Поэзия, сененг, кудайданг,
Килемји сурап турбазым.

А улус? Олордың јаргызы
Јастыра да болотон.

Чын да айткан сөзинди
Кезикте тескери ондойтон.

Төрөл жериме бажырып,
Ларгыны онон сураарым.
Өлгөн, тирүү улуска
Өштөбөгөр деп айдарым.

Айга сүскен сүмерге
Араай шымырап саларым.
Сүмерлер соок унчукпас,
Лажыдым корыыр Алтайым.

1981 ж.

КЕРЕЕС

Бис, куштар чылап,
Ургүлжик эмес уялуу.
Чечектерлү жалаңда,
Түрген суунун жакада,
Кангыл мөштин жанында
Содойгон агаш айылду.

Көк тегери бийигин,
Ылдыстардын күйүжин,
Тос кабайга жайкалып,
Түнүк өткүрө көргөнис.

Айлаткыштын жажыдын,
Алтайыстын жаражын,
Жүрүмнун ойгор кайкалын
Жүрегисле сескенис.

Тууларда, чөлдөрдө
Ак куу куштардый
Айылдарыс туратан,
Жайда, жаста, күскиде
Уўрлежип учатан.

Кастар чылап, чуркурап,
Канаттары жайылып,
Көгөргөн ыраак талага,
Кайра келбес жылдарга
Айылдарыс уча берди,
Конгон жери билдирбеди.

Бир-бирүбис нерези
Ак-жарыкка жайылза,
Бойы десе жүрүмнун
Ургүлжиге ыраза,
Кереес темдек эдерге,

Бу айылда чыккан деп,
Бу турада өскөн деп
Бичип саларга сананза,
Ээн јерге учураар,
Чанкыр өзөк тым турар.

Кайран бистин үйеге,
Калапту јараш ойиске
Ак мөнкүлү тууларыс,
Шынгырап барган шындарыс,
Кожондошкон сууларыс,
Күнчечектү јаландар,
Күүктер эткен аркалар,
Айдын туннинг тымыгы,
Алтайыстын шымырты
Кереес болуп арт калгай.

Сүксүре турган кайалар,
Суркурашкан јылдыстар,
Суна баскан тайгалар
Бисти эзеп санангай!

Бис бойыс куштардый
Шунгуп учуп каларыс.,
Энгир кызыл таңдагында
Канаттарыс талбырап,
Айланбаска ыраарыс.

1977 ј.

СӨСТӨР

Сөстөр там ла уурлайт.
Олор алтындый, туулардый,
Чыгара белен айдылбайт,
Чек кажылып калгандый.
Азыйда олор јенгил болгон,
Адарудый, көбөлөктий
Күүлеп, јиилеп учатан.
Јенгил ле уур санаалу
Јылдар јылыжып өдөт.
Суй айдылбас бескелү
Сөзимнинг учуры өзөт.
Айдардан озо сананадыс.
Сөсти тундеп турадыс.
Бу меранг¹ чылап, бурылып,
Бойысты шыркалап ийгей!
Јазылбас шырка арттырып,
Јажына кинчек эткей.
Сөсти бис курчыдып,
Сүмелү оны мокодып,
Сүрин таан айдадыс.
Канайып та билбей калала,
Кижини шыркалап ийбеске,
А өштүни өлтүрө айдарга,
Кичинек те килебеске.
Јенгил, јайым сөстөрис
Кушкаштардый уча берди,
Бүрлердий шуулай берди.
Олордын кийнинен көрөдис.
Јылдар өткөнин сезедис!
Көөркийим деп айтпай,
Јангыс ла эрке көрөдис.
Нөкөрим деп јартабай,

¹ Б у м е р а н г — мергөдезе, кайра учуп келер сүмелү жазаган коркок агаш.

Колдон бек тудадыс.
Je тўнгей ле, тўнгей ле
Сөстөр там ла уурлайт,
Олорго өткөн жылдардын
Ойгоры, учуры толот.
Эмди көп немени
Сөс јогынан биледис,
Эрлер болуп өскөнисти
Эт-јүректен сезедис.

1977 ј.

Уйкум келбейт, сананып јадырым,
Карангуй көзнөк качан жарыгай?
Сан ла башка немелер санандым,
Салымыс бисти та неге апаргай?..

Кыжыран үнигерди эске аладым,
Кылыштый сөстөр жүректи кескилейт.
Өмө-жөмөни чек таппай турадым,
Өштөшкон күүндер нени белгелейт?

Килежип билбес бис кайткан улус,
Кинчегис бистинг качан чечилер?
Килеп те жүрзег, кийнингненг ары
Килеген кижинг түкүрип те ийер!

Түн карангуй. Түмен санаалар
Түймөп келеле, жүрегим базырат.
Чечектий ару күүнибис кайда?
Ченеп оны кеминг жажырат?

Ле көзнөк жарыыр, күн тийер.
Ижемжим менинг өчпөй күйет.
Јаш үйелер өзүп ле келер,
Олордын күүни, жаркыны сезилет.

Алкап турум. Келер јаш үйе,
Алтайдын ээзи слер болыгар.
Албаты болгон адыгар ундыбай,
Ак-јарыкла омок базыгар.

А бүгүн ол најылыктын
Төзөлгөзин быжулап саладыс,
Кыйыкташла тартыжып,
Курчыган бойыс бириге турадыс.

Кырлар бажынан күн чалып,
Јажыл теректерди јалбыштый алат,

Онын кыскылтым-алтын чогында
Бүрлер тынду ла нак шуулажат.

Тан жаркынду күн чыгар жүректе,
Таныш эмес үйе келер жүрүмде.
Менин карыкчал үлгерим кычырып,
Сананып, энчейер онын үстине.

1981 ж.

НАЈЫЛЫК КОЛДОР
ЈЫЛУЗЫ

КАРА ТАЛАЙ ЖАНЫНДА САНАА

Эзен бе, талай, талай!
Эрке үнингди сүүнип тыгдайдым.
Чагкыр толкудан көзим албай,
Чактарга айткан жагарың угадым.

Сениң жаныңда улу кожончы
Сергелен турган өйди эзейдим.
Агарып ыраган парус кийнинен
Амадап көргөн күүнин биледим.

Өскө жаратка, жайым жаратка
Өкпөөрип сен жүткүген эдинг.
Талай ошкош улу да болзон,
Таш шибееңи канайып өдөдүң?

Ак көбүңги анданган талай,
Сениң ыраагың сүре ле кычырту!
Өскө жарат, өскө тала
Тартып турар илбизин тармалу.

Сениң толкууна јобош бажырып,
Кайыр јарадыңла унчукпай базадым.
Үйеленип келген толкулар ошкош
Үлгердин сөстөрүн кычырып
турадым.

Сени көргөмдө, поэтиң кебери
Мениң санаама чокум эбелет.
Анданып келген ак толкулар
Алдына оның јыгылып, үшкүрет.

Поэт дезе бу каскак јараттан
Талайла куучындажып туратан.
«Эзен болзын, талай, талай!
Ундыбазым, сени!» — дейтен.

Улу поэт, колыңды берзең.
Өйлөр ортобыста буудак беди?
Таныш эмес үйе де дезең
Талантыңа бажырган јиит келди!

Кайкалду өйдиң келерин билип,
Караңгуй өткүре јарыткан эдинг.
Казыр өйдө најылыкты мактап,
Килемкейге кычырган эдинг.

Сүүген кожончы, колыңды берзең,
Чактар биске буудак беди?
Јүрегимде кожондор өскүрген!
Јүрүмин сениң үзүлбеген эди!

О, талай, унчукпа, улу талай,
Толкуунды јобожыт, арай күүле!
Амаду ошкош агарган керепле
Јүре берейин өскө јүрүмге!

1962 ј.

КАИРДЕ ТҮН

Уйкулу тенгери, пальма сомы,
Кыймыгы жок ай жарыгы,
Нил суунын мөңгүн толкузы,
Араб кыстын омок каткызы.
Бу куулгазын болор бо?

Бүдүн кайадан кезип эткен
Фараондордын сүрлери,
Бүрүнкүй түнде теңкейишкен
Пирамидалар сомдоры,

Кызыл тагдакка күй турган
Кызыл кумакту чөлдөри,
Куйундый бийелеп айланган
Египтянканын көстөри
Бу жиргилжин болор бо?

Бу түндеги клубта
Бир де кижиге жоктой,
Улу фараон алдына
Жаражай бийелеп тургандый.
Музыка силкий тартарда,
Бийечи селес эт калат.
Кажы ла балтыры бийелеп,
Жалкын чылап, күй турат.

Бастыра бойы кычырту,
Бастыра бойы жайнулу,
Колы, буды кожонду,
Салкында жалбышты экпиндү.
Ак-жарыктын үстинде
Артык ырыс жоктой.
Ол көөркийге жууктаза,
Жалбырап күйүп калгадый.

Же алтын кийимдү фараон
Араайын колын көдүрди.

Ончозы мында куулгазын —
Ой кенете «тур» деди.
Ундылып калган бичиктен,
Уйкузы жок тундерден,
Көрү эткен илбиден
Келген түштер болор бо?

Клубтан мендеп мен чыктым.
Айдын, ару жылу тун.
Каирдин оромыла брааттым,
Кайкамчылу тымык тун.
Мында коо пальмалар,
Сексек башту пальмалар
Кыймыгы жок турлары.
Бу кайкалду тымыкты,
Булуттары жок аясты
Кайкап көрүп турадым...
Карлу жеримди санадым.

1964 ж.

ӨСКӨ ЖЕРЛЕР

Түш жеримдий
Босфорды өдүп,
Түштүк талала
Jүзүп браадым.
Ыдадый коо
Минареттер бажынан
Jыгырап чөйилген
Үндерди угадым.

Истанбул үстинде
Чагкыр илбизин,
Jарым айдын
Коркок тагмазы.
Талайдын элбек
Jолдорына чыккан
Керептин чөнгөк,
Омок кыйгызы.

Истанбул чоокыр,
Истанбул кыйгылу.
Рекламаларга
Көстөринг кылбыгар.
Истамбул кайкамчылу,
Jүзүн куучынду.
Кулагыга алтай
Сөстөр дө угулар.

Мында талайла,
Балыкла jытанат,
Эски базар
Кыйгыларга торгулат...
Энгирде Босфордын
Jымжак тымыгында
Jаранып будыган
Келиндер туштажат.

Чагылган отторлу
Ресторандар кычырат.
Түштүктин күүзин
Өчүрө базып,
Тунгак үндү
Джазтар кыйгырат.

Истанбул жуучыл
Черү ошкош,
Минареттер жыдалардый,
Тенериге кадалат.
Черүнинг кезиги
Босфорды кечип,
Ичкери болорго
Белен турат...

1964 ж.

ОВИДИЙ

Констанцада кўлер
 Овидий туру,
Лебрен Римнинг
 магын сананып,
Айдуулга барган
 жылдарын сананып,
Бажы бөкөйгөн
 Овидий улу.
Музейлерде болгом,
Чўмеркек байлар
 сўрлерин көргөм.
Олор мөңкүлик артарга
 санаган болгодый.
Кеберин кереестеп
 артырган болгодый.
Je бу жүк ле таш,
Тыны жок, соок таш,
Римнинг оодыгы,
 историянын сўреези...
Империялар жоголды,
 калыктар да кайылды.
Je поэт тирў,
Je кожон изў.
Талай Овидий керегинде
 куучындайт,
Толкулар
 жаратка табарат...
Кара талайдын ыраак
 чанкырынан
Ак парустар
 көрүнгедий билдирет.
Кўлер Овидий
 кўлүмжизин жажырып,
Олорго удур
 алтагадый көрүнөт.

АКРОПОЛЬДЫҢ ЈАНЫНДА

Гректерде талайлар бар,
Оливковый агаштар бар.
Элладанын јеринде јүрүм,
Кайкал јерин мен көрдим.

Күүлеген городтор өткүре,
Күзүреген порттор ажыра
Куулгазынду јебрен өйлөр,
Кумактан чыккан кудайлар
Көзиме менин көрүнөт.

Оливкалар шуулажынан,
Эгей талай элгүзинен
Орфейдин илбилү кожонгы,
Јеткерди јенген јанары
Кулагыма угулат,
Курчап, олјолоп апарат.
Акропольдын јажыл төгинде
Алтайымды санандым.
Туукайанын бажында
Турум ба деп бододым.

Алдымда Афины городтын
Отторы талайдый јайылат.
Ак өргө — Парфенон
От тенгисле јүзүп јат.

Кайра келбес јылдардан
Јүзүп келген керептий.
Чөрчөктөрдү чын эдип,
Керелеп турган немедий.
Элладанын эрке тегеризинде
Самолеттор күүлежет.
Јанки мында, ээ чилеп,
Јарјандажып јүргүлейт.

Түн. Түштүктинг чибилери
Акропольды корулайт,
Jörgömöш тагмалу мааныны
Глезос антарганы ундылбайт.
Элладанын жебрен кайкалы
Мында ла тонгуп калгандый,
Бу агаштарданг, мрамордог
Куулгазын сөстөр чыккандый.

Талайдын серүүн салкыны
Такып нени куучындайт?
Зевстин¹ саалындый быыраш
Булуттар кайдан жылыжат?
Коркышту ойлөр кийнисте,
Баштарданг тонгдор чогулган.
Ол коркышту ойлөргө
Jолды ойто кем ачкан?

Өчүп калган көстөрдөнг
Өлөнг, баргаа жайканар.
Атом түшкен жаландар
Өлүп калган тым ядар.
Ончо телекей Освенцим
Болуп калбазын кем билер?
Амыр эмес санаалар
Jүректи түниле кемирер...

Кайкалду кеен храмдар
Тонолып калган жадыры,
Кайран төрөл жеристи
Кандый салым сакиды?
Акропольдын соок тажына
Алаканымла тийедим.
Киле, ой, карамда
Кижиликти деп үшкүрдим.

1964 j

¹ Зевс — грек кудай, күкүртчи.

САНААРКАШ ТЕРЕНИ

Санааркаш дегени не болотон?
Сары бұрлер төгүлгени болор бо?
Сала берген нөкөрдиг кийнинен
Сананып көргөн көстөр болор бо?
Өскө ороонго тенип барала,
Өскүзиреген көлөткө болор бо?
Энем деген эрке тилиле
Эрмек айтпас жүрүм болор бо?
Санааркаш дегени не болотон?

Кайкамчылу өскө талада жүрзег,
Карыкчал ырап барбайтан эмтир.
Эрке көстү жаражай да сөзине
Эрикчил эрип, жоголбос эмтир.
Кайкал жок каскак жеринг,
Карлу кырларынг көзине көрүнер.
Изү күнге бажынг оорыза,
Кыруга кажайган мөштөр эзелер.

Босфордын жанында бозом энирде:
Төрөли жок кижиге жолыккам.
«Россияда эмди кар»... дейле,
Улу тынганын тыгдап тургам.
Кара талайдын элкемдеринен
Согуп турган серүүн салкындар,
Байла, Россия жыдын экелетен,
Энем деген сости эседетен...

Je мен ого кайкап көргөм,
«Россияга жол ачык» — дегем.
Ол дезе чөкөгөндү көргөн,
«Меге бөктү» — деп үшкүрген.

Ол кем? Ак офицер болды ба?
Айла садынган эдү-баскын ба?
Билбезим. Улустын салымы

Јаңыс калыпка урулган эмес.
Је Төрөлине јолы јок болгондо,
Байла, бурузы ас эмес...
Ол бажыла араай кекийле,
Босфорды јакалай база берди.

Россиянын карын сананып,
Карган орус јуре берди.
Санааркаш дегени не болотон?
Босфордын јанында санандым.
Ыраакта Төрөлим барына.
Көөрөдим, јуткидим, каткырдым.
Билерим, оок санааркаштар бар,
Олор келер, ойто јуре берер.
Је түби јок карангуй санааркаш
Төрөлин таштаганга једижер.
...Сала бергеннин кийнинен көрдим,
Санааркаштын теренгин билдим...

1964 ј.

КУДАЙЛАР

Кудай ла дезенг, бу не тала?
Сени бери кем экелди, айт.
Африканын тегеризи алдыла
Јүрегим нени бедреп таппайт?

Јер түбине бисти түжүрип,
Тынчу гробницалар көргүзет.
Тыны јок кудайлар алдында
Јарты јок бичиктер кычырат.

Амон-Ра — Күннинг кудайы,
Озирис — өлгөндөр кудайы.
Кудайлар, ийт башту улустар,
Таштар, туруп калган чактар.

Мен болзом, таштарга эмес,
Чанкыр Нилдин толкузына,
Бу Күнге мўргүүр эдим,
Пальмага мўргүүр эдим.

Је меге төрөлим эзелет,
Серүүн салкынду кырларым.
Бис храмдар тутпадыс.
Уйан ба бис? — деп сананадым.

Чындап та, кандый улус?
Кандый кудайга бүткенис?
Агашка јаламадан буулайла,
Алтайыска мўргүп јүргенис.

Кудайларыс таштар эмес,
Чанкыр кей, јер, илбизин.
Олор сөстөрдө, јүрүмде.
Оштүлер оны билбезин.

Кудайга бүтпес бу бойым
Алтайыма мен мўргүйдим.

Аржан суузынаг ичкемде,
Алдына бөрким уштыйдым.

Карлу сүмерлср јанында
Кандый санаага бастырадым?
Алтайымды өргө деп,
Алкайдым мен, байлайдым.

Албатым өргөлөр тутпагай,
Түңгей ле ойгор деп айдадым...
Акропольды да кайказам,
Алтайым таштап барбайдым.

Алебастрдан эткен межикте
Алтындалган фараон јадыры,
Канча јондорды кайкадып,
Кара көстөриле карады.

Бийик пирамида тутса да,
Бистен онын нези башка?
Алтын ла оронып алза да,
Өлүп калды чек јашта...

Кайдаар ла барзанг, кудайлар,
Улу кайкалдар ачылат.
Андый да болзо, Алтайым
Ажулары бойына кычырат.

Мында өлгөннинг чырайы,
Јеримде јүрүмнинг чырайы!
Мында таш кудайлар,
Алтайымда кудайлар — улустар.

1964 ј.

ТЫМЫКТА БОМБАЛАР

Городто тымык,
Квартирада тымык.
Je жүректе јоткон,
Күкүрт соккон.

Ыраак широталарга
Санаам барат.
Айлаткыш дезе
Айланат, айланат....

Кем де јыргап јат,
Кем де өлүп јат,
Өртөлгөн Вьетнам...
Оч аларга барзам!

Газетте јурук —
Өлтүрткен бала,
Менин кызычагыма
Сүрекей түнгей бала...

Мен эжиктен чыктым,
Түнде унчукпай турдым.
Јаагымды не де өртөйт,
Јолымды грандар бөктөйт.

А турада танго
Јажык үниле ойнойт.
Кайда да бомбалар
Күзүрөп түжет.

1966 ј.

ЈУРУКЧЫ ЛА РЕВОЛЮЦИЯ

Мексикада кўн чек кўннег башка:
Алтын-тонгус куштын јуғынды тала.
Ол бирде кызыл, бирде јажыл ла сары,
Јайалтанын, өзүмнин јажытту јазы.

Ол кўнди кичинек мексиканец сүүген,
Диегито деп уулчак ак-јарыкта јүрген.
Оны кандый кайкалдар сакиды?
Төрөли кандый күүлер сыйлады?

Паровозтор кыйгызыла ол туратан,
Пальмалар аразыла јүгүрип баратан.
Ошкы кўн онын көстөрине табарып,
Оодылып, солоңыдый чагылып калатан.

Карнавал, коррида-сүүнчилү байрамдар!
Олордо кандый будук јок деп айдар?
Республика учун јуулашкан геройлор,
Генерал Сапата! Јалкындый кылыштар!

Ривера-коммунист, јурукчы ла јуучыл,
Колында будуктар, јалмажында наган,
Стенелер Диегого-јуунын јаландары:
Мексиканын өлүми, јөрүми јуралган.

Революцияны кезиктери саткан, бууган,
Генералды генерал антарган ла аткан,
Је революция келер ойгө алтаган.
Мексиканын каткызы, кожоңы угулган.

Мексика — илбилү, тармалу кожоң,
Өлүмнин алдына јалтанбас болзон,
Кара көстү синьора каткырганча келер,
Је кайда да карабин јырс ла эдер...

А Диегонын санаазында јаңыс ла јуруктар.
Көрүп јурайтаны — кару јараш кыс.

Ол жаңы Мексика, крестьянка-мадонна.
Онын јаражы — кей эмес, ырыс.

А тунде тегери кандый да сур-чанкыр,
Кактустар ийнезине кадалат жылдыстар.
Атлантиканын кобукту кок толкузы
Мексиканын изу јарадына согулар.

Аламеданын¹ садында фонарьлар очомик,
Је жагыс ла ай тунгурдий јаан ла ак.
Јебрен улустын чырайлары кийик,
Туш јердезиндий, јарты јок ло ыраак.

Ривера сананарга садтарга келетен,
Аллеяларды эбирип, араайын одотон.
Ацтектин² кудайынын алчак козине
Ай јарыгында унчукпай коротон...

А эртен — ойто ло тартыжу, согуш:
Јуруктар, будуктар, кожондор ажыра.
Колында карабиндү пеон³, ишмекчи
Кызыл маанылу баррикада јанында,

Ишмекчилер ортодо — Карл Маркс,
Ленин башчыбыс индеечке тунгей.
Јагыс ла Мексикада пролетарий ас,
Је шыркалу революция туруп ла келбей.

Стенеде журуктарды оштүлер оодотон,
Ривераны истеп, коптоп шоодотон.
Је Ривера ойто ло стенелерге чыгатан,
Революциязы ол ойто ло журайтан.

Олор эмдиге келер ойго кычырганча.
Ишмекчилер эмдиге ырыс учун тартышканча,
Генерал Сапата кылыжын кодүрип,
Крестьян улусты јайымга апарганча.

Јарты јок шымыртту јебрен Мексика,
Јузун онгдордон сомдоры жагырайт.

¹ Мехико городто Аламеда деп парк.

² Ацтек — јебренде Мексикада јуртаган албаты.

³ Пеон — крестьянин.

Алтай кижиге бүдүштеш мексиканец —
Революция элчизи — ичкери магтадат.

Лебрен майялар жүреги кубалынан
Яңы калыктын жүрүми башталат.
Эки континенттин эркезин курчанып,
Ээлгир, омок мадонна туштажат.

Келер өйлөрдүн салымын сананып,
Ривера сүлтери Аламедала базат.
Өлгөн жуучылдын сөөгинин үстине
Күрөң чырайлу мексиканка жыгылат.

А Мексиканын үстінде фазандый күн —
Жүзүн жүндары мызылдап жарыдат,
Мехиконун оромдорунда студент жийттер
Полицейлер окторынан көңкөрө жыгылат.

Олорды өрө тургар деп кычырып,
Герой Сапата стенеден кыйгырат.
Площадьта жыгылган жийт геройлор
Өрө өңдөйгилеп, ойто ло жыгылат.

1969 жыл, ноябрь ай — 1970 жыл, май ай.

АМАДУУМ — ЖЕРЛИК АРГЫМАК

(Кокырлу үлгөр)

Аттан бийик өлөң,
Айландыра — кызу чөл.
Кыпчактардын кааны
Курчап келди — өл!

Кайал суунунг жанында
Канча баатыр жыгылган.
Князь Игорь олјодо,
Ярославна ыйлаган.

Же баатыр баатырды
Базынбайтан јанду.
Орус князь мында
Айылчыдый — улу.

Жендирткен де болзо,
Женүчининг төринде.
Ярославнаны сананза,
Кунукчыл көстө...

Кайал эмди — Кальмус.
Кайкал илби, өс.
Татар нөкөр тилинде —
Тату алтай сөс.

Бис мында — айылчы.
Үлгерлерис, јынғыра.
Шевченконынг төрөли,
Алтайларды тында.

Кайран жүрүм — ырысту,
Канатту сөстөр туттурбас.
Амадуум — жерлик аргымак
Оозын чек ле тарттырбас...

Кыпчактардын кааны
Кончак эмес, мен.
Кызыл жеерен адыма,
Князь Игорь, мин.

Ярославна эжинге
Јана берзен сен.
Көк чөлдөрдиг түбине
Јылыжайын мен.

Ак кемирчек өргөмди
Абрага салайын,
Орой јанган куштардый,
Шыгырап, мынаг ырайын...

Је јанымда кенете —
Јааным болгон Эркемен.
Кайран Украина јерине,
Калак, мени экелген.

Күзүреген домналар —
Күн оодылып чачылган.
Ак отторлу залдарда
Албаты бисти тыгдаган!..

...Улгерлерди кычырып,
Уйелер јүрүмин санандым.
Кайал суунын јанында
«Каан» болорго јастадым.

Донбасс, 1972 ј.

МОНГОЛ ЈЕРИНЕ ИЙГЕН ЭЗЕН

Байан-Улегей аймакта журтаган
казах поэт Имашханга

Ак кийис айылдарыс эмдиге
Ак-жарыкта коштой туру.
Ажуда, чөлдө күйген одыбыс
Алтын жылдыс ошкош чокту!

Чөл — теңери, айылдарыс — куштар.
Куулардый агарып, учатан.
Чаңкыр суулар жакалай отырып,
Жажыл жайда ырысту тымыган.

Чур-чуманакла чөлди ойгозып,
Чубажып көчкөн изис кайда?
Таш кезердинг жебрен чырайы
Та нени айдат бу талада?

Беш-Богдо агару туулардын
Бери жанына не келгенис?
Ырап барган ол жылдардын
Ыйлу үнин канайып сескенис?

Түн базырған карануй көзиске,
Түнийе¹ жарыгын Ленин берген.
Угы башканы карындаш эдип,
Улу ойгө бисти экелген.

Сениң ойгор улузын билерим,
Калың журтыңа катап келерим!
Жаңыс ла ак айылдарың түжелет,
Астыккан кастар үнин экелет.

Кыш. Айылдар тууларга жапшынып,
Чаңкыр ыжы чоргып, уктайтан.

¹ Түнийе — телекей.

Жай ла келзе, көгөргөн чөлдөрлө
Ўўрлў куулардый айылдар учатан.

Алаканча чаазынга нени бичиirim?
Аман-эзенимди турналар јетиргей.
Олор айлыгнын ўстиле учуп,
Канаттар эзининде эзеним экелгей.

1973 ј.

ОРУС АЛБАТЫГА

Мен кару сөстөр айдарым,
Бийик күүндү ойгор албаты!
Салымнын жолун кайкаарым,
Кем берди бу өчпөс жарыкты?

Сенин тилин менин тилимдй,
Күүнунг күүниме та не жараган?
Эки элдинг, эки эненин
Кебери жүрегимде журалган.

Агаш айлымнын эжигин ачып,
Агару үлгерле Пушкин кирген.
Эмдиги бу ырысту күндерди
Элибис сүүген Ленин экелген!

Орус калык! Кайкаганду албаты!
Улу учурынды жүрегимле биледим.
Найылыктын өлбөс мөңкү жаркынын
Сенин ачык чырайыгнан көрөдим!

Сенле бис найылажып, таныжып,
Сенин ойгорыгнан ойгор алдыбыс.
Салымыс алдында бийик ажуга
Санааркаш жогынан омок чыктыбыс.

Төрөлим, ончо калыктарыга чылап,
Ару быйанын, күүнунг бердинг.
Онон жоксырабай, там ла байып,
Жалакайдын темин көргүстинг.

Кайкамчылу уулдарын, кыстарын
Карангуй жүрүмди күндий жарыткан,
Качан да көрбөгөн улус учун
Жүрүмин берип, өлүп тартышкан.

Олор бистен сый сурабаган,
Кандый да күндү некебеген.

Јаңыс ла жүзүн тилдерде
Олор керегинде кожон арткан.

Революция сенин тилиңге айткан,
Ленин оныла декреттер бичиген,
О орус албаты, үргүлји албаты!
Сен экелдинг кижиликке јасты.

Сенде орус эненин кебери
Качан да јалакай, кару көрүнөт,
Нак биленин бажында туруп,
Бийик күүн, бирлигин кичеейт.

Јаан столды бүгүн эбире
Јүзүн чырайлу балдары отырат.
Олорды күндүлөп, араай сүүнип,
Бойы отыарын ундып салат.

Сен албатылардын төрөл энези!
Олордон мак та, сый да сурабайдың.
Онын учун кару күүним айдып,
Јакшыңды качан да ундыбайдым.

Улүүңге келишкен түбекти, шыраны
Күүниңниң элкемиле жеңип чыгадың.
Канча элди, канча калыкты
Карындаштар эдип, бириктир салдың.

Сен жүрегинге, санаангла улу,
О орус эл, кайкамчылу албаты.
Сенде кижилик јараш кылыгы,
Најылыктын сообос јылузы!

1974 ј.

ЧУРАПЧЫНЫҢ УЛУЗЫНА

(Якут јеринде јүреле,
бичиген үлгөр)

Чаҥкыр көлдөр эбире
Көгөргөн јажыл аластар¹,
Олорды јакалай јарышта
Шунып учкан кей аттар.

Ак-кийиктер түндүкте
Тегисле ойноп мантажат.
Ашпас күнди аркага
Салып алган барадат.

Сүттий апагаш турналар
Сүүш бийезин бийелейт.
Канаттарының учында
Кандый кызыл от күйет.

Көнөк ошкош чороондо²
Көбүктелген ак кымыс.
Эзен-айхалла уткыган
Эрке көстү якут кыс.

Јебрен текши тилисте
Јетпейт айткан сөстөрис,
Је ончозын јартап јат
Карузып көргөн көстөрис.

Чурапчы көлин јакалай
Чуркурашкан эл-калык,
Ак кайындар ортодо
Аласталган ак-јарык!

¹ А л а с — көлди эбире ак јалаң.

² Ч о р о о н — кымыс ичетен јаан аяк.

Јара тонгон бу јерди
Јарыдат кўн, изидет.
Јажыл агаштар колдорын
Ўрө көдүрип, жылыдат.

От жүректү улустар
Бу талада журтап јат.
Јылдыстый ару санаазы
Атпас таңды јарыдат.

Арказына кўн салып,
Аргымак аттар магтады,
Ат јалына оролып,
Ажып болбой, кўн турды.

Ак-кийиктер мүүзиле
Айды ырада челип салт,
Тошту тенгис күркүреп,
Толку јаратка табарат.

Олорды эске алынзам,
Бийик, бийик кўн турат.
Чурапчынын көлинде
Жуулар ойноп кайкалайт.

1974 ј.

СЕН ОШКОШ АЛТАЙ КЫС

«Эки суугени» деп япон киноны көрөлө, эске алынып бичигени

Јопоннын талайы...
Содойгон ортолык...
Ол талайды жараттай
Јүгүрип ойнорлык.

Сен меге, Митико,
База бир јолук.
Көксимде кандый да
Саг башка кунук.

Ол — көк талай,
Көбүктелген толку.
Устинде толу ай
Мөнгүндөлген чокту.

Чек өскө тала,
Тенисте ороон...
Јүрүми башка,
Је јүзүндөш јон.

Сени кайда көргөм,
Јүрүм, кару ырыс?
Кеберингле тудуш
Јүрегимде сус.

Сен ошкош алтай кыс
Јүрүмде чын болгон.
Је эрке ол јылдыс
Экранда артпаган.

Ол јүрүмде јок,
Је кебери сенде.
Сомы дезе јүректин
Ундылбас түбинде.

Сениң кара чачың
Булуттый калың.
Ол кысты эзетти
Көстөринде каткың.

Ол сендий коо,
Жараш болгон туру.
Каткызы, жаңары
Јүрегимде тирүү.

Митико, Митико,
Айланайын сеге...
Алтай кысты ойто
Тиргиссең меге!..

Ол тенгис јарадынаң
Удура меге келзең.
Эмезе бир катап
Түжиме кирзең!..

Сен алтай кыстың
Кожо чыккан сыйны,
Көзинде каткың —
Оның ийген сыйы.

Хиросима көлөткөзи
Бүркебезин сени!
Көк тенгис, тенгери
Кичеезин сени!..

Мөңкү тайга бажынаң
Колымды жаңыйдым,
Талай јаказында
Сыйнымды танийдым.

1975 ј.

КУННҮГ-АГАНЫҢ АЙЛЫНДА

Күннүг-ага, Урастыров өрөкөн,
Бир колыла жеен балазын жайкайт,
Бир колыла бистин чөөчөйиске
Күн жаркынду аракы урат.

Өрөкөн бирде баланы соододот.
Өкпөөрийт, куучындайт, каткырат!
Аракы ичип, бала жайкап,
Алкышту, быйанду ол отырат.

Якут јеринин јалакайы, јаражы,
Јаңыс слерде јайалган болбой?!
Корон соокторлу коркышту тундерди
Слердин јалакай јылыдат болбой?..

Байкалдан Тошту тегиске јетире
Баскан изеерди неле кемјийтен?
Энчилик элдү бу тундүк таланы
Эбире базарга јүрүм де јетпейтен!

«Чөөчөйлөр толо, толо болзын!» —
Чөрчөк јеринин баатыры айтты ба?
Айса айыл ээзи, аксагал өрөкөн,
Алтын чөөчөйин көдүрип турды ба?

Күннүг-ага Урастыров бисти
Күндүлейт, куучындайт, каткырат.
Јебрен ойдин кудаы чылап,
Јес чырайы јалтырап отырат.

Качан да болбогом якут јеринде
Кайкап калган мен отыргам.
Күннүг-аганын үлгерин көксимле
Күн ашпайтан талада тындагам!

Ак шуурганла ак-кийиктер оронуп,
Алып барган кайдаар да мени...

Кастар канаттарына јенилчек салып,
Кайыдат бүгүн якут тергени...

Јарлу поэт, адалыктын уулы,
Јаан јүрүм бажында барадат.
Бала тудуп, чөөчөй көдүрүп,
Алкышту күүниле бисти јарыдат!

1974—1975 јј.

КОМЫС

(Баллада)

1

Телекейдин кайкал күүзиле
Транзистор бүгүн жыгырайт.
Алтай комыстын тилинде
Айткан күүнибис угулбайт!
Билерим, кенг музыка өйи —
Жоткон чылап, жыгырагай,
Же комызыбыс одычактый,
Типилдеп, жүрегис жарыткай!
Онын тагдагы чактар өткүрө
Жүрүмисти бистин жылыткан.
Ненин учун оны өчүрө
Бүгүн жүрүм базатан?

2

Айдын түн. Тайга. Айыл.
Жыгырайт үни комыстын,
Жылдыска жымжак эрдиле
Тийет аргымак ол адын.
Тыныжыла жылдысты
Тымыкта эрјинен жылыткай,
Жылдыстар чогы көзинен
Тайкылып, јерди жарыткай.
Ундылып бараткан күүлөр
Ыраак өйлөргө апарды,
Жүректер кылына табарып,
Жүрүмнин јажыдын јартады.

3

Комыстын јенгил үнинен
Чийне чечектер јайылат.
Билдирбестен көзистен
Бирден јаштар сызылат.
Темир комысты алала,

Телекей салымын санандым.
Башка тилдү жондорло
Бастыра күүнле сөйлөштим.
Алакан болбос комысты
Алтай устары этти бе?
Айса кайкалду таладан
Айылчы кижиге экелди бе?

4

Жүрек ошкош үч толыкту,
Жүрүмиске кару комызыс!
Өлүмди, шыраны өткүрө
Өлбөй келдин, ыйлу сыс!
Кажы таланың устары
Кадырды сени, комызыс?
Карманыска салып алала,
Канча жолдорло бардыбыс?
Малчы, көчкүн улузың
Алып жүрген жажына!
Эңирде оттың жанында
Жыңырайтаң жакшынак.

5

Тымык кырларда, жыштарда,
Ыраак ээн чөлдөрдө
Эрикчелден жазатаң,
Эрчимди ойгозо тартатаң!
Сен элбек төрөлдү,
Эткир ле ээлү сен тилдү!
Жыштар, теңистер кечире
Жыңыраган үңиң угадым.
Жүректиң үч толыкту,
Жүрүмисте алкышту
Эрке эдилеп макталгай,
Эриккей ле кычыргай.

6

Комыс! Комыс! Коо үңиң
Кыргыстың чөлинде угулат.
Апагаш якут талада
Ак-кийиктерле жарыжат.
Саха карындаш айлында,
Венгр жонның журтында

Эрикчелде, ыргалда
Эткир комыс ынгырайт.
Јүрек одыдый јалбырап,
Јүрүмде, комыс, күүлейдинг,
Соокто јылыдып ийединг,
Сокорды көстү эдединг!

7

Ўстиги ороон јабызайт,
Ўйелик ўнин угузат.
Сениг ўниге јоможип,
Улу мөштөр шуулажат.
Төрөл јерим төрөлзийт,
Төш-јүрегим чым эдет.
Кандый да тала эзелет,
Кандый да кино эбелет.
Ак улустын огынан
Индеецтер кырылат.
Алтай айылдый айылдары
Ак јалбышка алдырат!

8

Комыс јайнулу ыйлаган,
Кожондогон, кыйгырган.
Азия јебрен јеринен
Айса болуш сураган?
Көк тенгисти кечире
Көөркий та не јайнаган.
Јайну јимирт өткүре
Јүрегим мениг сыстаган!
Санаа јетпес талага
Сени кем апарды?
Кандый куштын канады
Көк тенгериле учурды?

9

Ол төрөл улуска,
Озодо өткөн јолыска
Эзендү колым чөйөдим,
Эригип, килеп көрөдим.
Бир комысла ойногон эдис,
Бирде кожо болгон эдис...
Азиянын ыйык тууларында,

Алтайдын кеен сындарында!
Кижиликтин тазылы — жагыс!
Je кижини кижи көрөт жабыс!
Комысты кожо жайаган бойыс
Кожо, нак не жүрбейдис?!

10

Кичинек лираны алала,
Кийиктерлү учурта бергенеер.
Азия үнин жолой жылытпай,
Америка жерине жеткенеер!
Оны, от чылап, өчүрбей,
Ол жаратка алдыгар.
Жеригер күүзине жайнадып,
Жаңы төрөлди таптыгар.
Үч толыкту комысты
Оозыска жаба тудадыс,
Жүрек жалбыжыла кызыдып,
Жүткүүл-күүнис айдадыс.

11

Айдында атта жайканып,
Алтайымла барып жададым.
Коштой жорткон көөркийге
Комыстап сөзим жартайдым.
Сүүштин күүзин сүрлеткен
Сүүнчи берген комызым!
Тыгдап, көпти сананадым,
Танылбасты жаңы танийдым!
Мен Азия жеринде туулгам ба?
Айса Америкада чыккам ба?
Кичинек комыстан сурайдым,
Кимиртин чочып тыгдайдым!

12

Айтканын арайдан аайлайдым,
Алкышту күүни тыгдайдым.
Ундылган жолдорды өдөдим,
Улу чындыкты таппайдым.
От жанында сананзам,
Отырып, комысты тыгдазам,
Өскө үйелер көрүнөт,
Өчөш көстөри чичкерет...

Кумакту чөлдөрлө куулайтат,
Шуурганду тўндүкле шургудат...
Кырлар, талайлар ажыра
Комызым күүлейт, шыралайт.

13

Азия төрөл энебистин
Азийгы жагарын жагарлаган.
Түш јеримнинг түбинен
Та нени меге јартаган?
Гобинин кумагына бастырып,
Комыстап јенгенис кунукчалды.
Тўндүк тегишти бактырып,
Тымыдыс, тыгдадыс комысты!
Мөштөр, туулар күүзин
Мөнкүлик комыска бергенис.
Јайалталу күүништи
Јажытту тилинен сескенис.

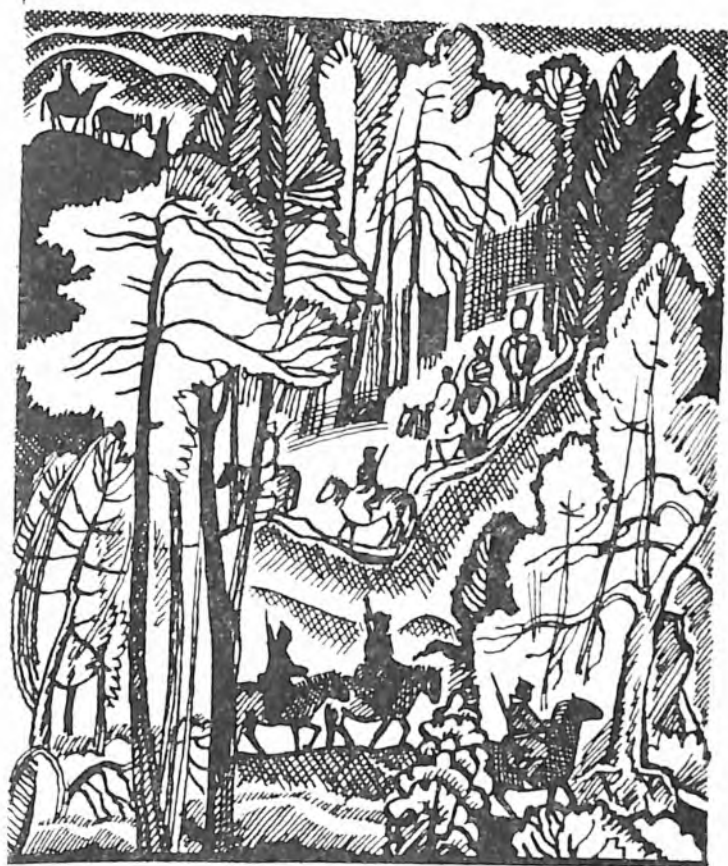
14

Ак-чанкыр Алтай. Агаш айыл.
Алтай келин комыс ойногон.
Кеен санааны ойгозып,
Кемди јайнулу јоктогон?
Түнүктен ай караган,
Түнде от јарыткан.
Јагыскандый тым отыргам,
Јалбышты көрүп, санангам.
Ат чакыда тымыган,
Арказына түн артылган.
Бу та кажы ой, кажы чак?
Бу бойымда не түймеен, не чак?!

15

Јымырууш комыс кезикте
Јуучыл күүлөп те чыгатан.
Арыган улусты көдүрип,
Алтайын корыырга баштайтан.
Өчпөс одычагым, јалбыра,
Јүс тилдерле жагыра!
Ичкери баратан јолысты,
Күүништи јарыт, бойысты!..

1977—1981 јј.

МӨНГҮЛИК ЈҮРҮМ
ЈАРКЫНЫ

АДАМ

Адам коммунист болбогон эди,
Партийный билет база тутпаган.
Ойлор отти, кем кемийтен эмди —
Кандый тартышта ол турушкан.

Тегин кижиге, аруу, бек санаалу,
Колхоз тозогон, школдор ачкан.
Бешылдыктарга күчин берип,
Ороонысты ол ичкери апарган.

Янги жүрүмде күүниле коммунист,
Же жаңыс ла анкетада бичилбеген.
Лениннин сүри жүралган билетти
Колына тудуп ол көрбөгөн.

Чын, ол коммунист болбогон
Анкета ажыра, билет ажыра.
Же жүрүмин жаңы ойлор колбогон
Жүреги ажыра, жүткүүлдү ажуда.

Эмди ас па адамды коммунисттер?
Олор миллиондор бистин ороондо.
Телекейде олорды кем жеңер?
Качан калыктарла тудуш болгондо.

1957 ж.

СОЛДАТТЫҢ УУЛДАРЫ

Ийним Байкалга

Карындаш, сен кичинек болгон,
Качан адабыс жууга атанарда,
Сен сүүнип, мында ойногон,
Ончо улус кунугып турарда...

«Боро шинельду адам келер,
Чолмонду бөркин меге берер!» —
Сен мынайда айдып, сүүнген,
Адамды айланып, секирип жүүрген.

Je адабыс канду жууга барала,
Jерине ойто эбирип келбеген.
Juуда жуучыл өлбөйтөн болзо,
Jенү биске кайдаг келетен?

Јажын једип, чыдап келеле,
«База солдат болотом» — деген,
Черүге барар ойди сакып,
Чек энчикпей тура берген.

Эки жылга черүде жүрүп,
Эбирип, ойто јанып келдин,
«Эмди өштү биске табарза,
Соғужарга мен белен!». — дедин.

Јангыс солдат өлүп калган,
Je онын төрт уулы эзен.
Өштү табарып, жуулап келзе,
Төрт солдат стройдо белен!

1960 j.

Ј О Л

Карарып чөйилген узун јолго
Канча јыл бис көргөнис!
Ташту кырларда аттар тибирти
Такып угулар деп иженедис...

Фронт ыраак. Адабыс анда.
Јанып келер бе, эзен јүрүп?
Јабыс эжиктү бу турага
Кирип келер бе араай энчейип?

Өлбөй јүрүп, кайра бурылза,
Өскөнисти ол кайкаар эди...
Јажарган кеен јасла кожо
Јаңарлу Јенү једип келди!

Айлар айланат, јуучылдар јанат,
Је адабыстан табыш та јок.
Јүрек каранга катап ла иженет,
Јүректинг сызы — узун јол.

Каа-јаада карыкчал јолло
Кара јангыс јуучыл өдөт.
Өлүмнин көзине көргөн көстөри,
Биске көрбөй, төмөн көрөт.

Сыңар колыла чөөчөйди көдүрип,
Сыгытты тындап, унчукпай отырат.
«Өлгөн нөкөрлөр учун» — дейле,
Өрө көрбөй, ууртап салат...

Адабыс кайра јанып келбеди,
Андый туру! Ачунын јангы!
Мөңкүзи онын кайда арткан? —
Мөңүн карлу Россия јалаңы!..

Айланайын! Јаңы үйелер
Јажына мындый сакылта билбезин!
Айланып келбес узун јолго
Адазын сакып, озор көрбөзін.

ЭСКИ ПЛАЦТА САНАА

Бис эски јалан-плацта турубыс,
Эбире карагайлар јажыл.
Бистинг кийимис база јажыл.
Чичкерип, стройдо тымыдыс.

Буурыл полковниктинг айтканы
Бу карагайларга кезем јангылат.
Је күүктинг кеен ле јаскы ўни
Јаш јўрекке јажу томылат.

Көгөргөн бўрлер ортозында
Көөркий кожоңы ўстисте јангылат.
Јаңыс тизўде турган бойыска
Јайнап ла јакарып нени де айдат.

Полковник соок бўдўмдў турат —
Приказы ол чоком кычырат.
Салкын јок, карагайлар карарат,
Солдаттар јаңыс ла указы угат.

Бу эски плац-јаланда турала,
Ўткөн өйлөрдү эске алындым.
Агару јууга барып јадала,
Адалар мында турганын санандым.

Ол тушта шуургандар шуурган,
Полктор кыймык јок турган.
Соок кышкыда чертенген ўндердинг
Сообос сөстөрүн куйундар апарган.

Кылбыраган кызыл мааны алдына
Адалар тизе бажына отырган.
Мааныны окшоп, Төрөлине чертенип,
Мынаг көндүре фронтко барган...

Олордың көбизи кайра јанбады...
Ол эски плацта бис турубыс.

Алтайдын амырын, Төрөл ороонды,
Адаларыс чылап, аргадап аларыс!

Эбире жуулган унчукпас карагайлар
Эбирип келген адалардый турат.
Канду жууны јенген солдаттар
Кату бұдүмдү нени де сананат.

Уулдарыс турды ордыска дејип,
Улу тынат, салымыс шүүжет...
Откөн өйлөрдөн бүгүнге бурылзан,
Өрө бийикте агаштар шуулажат.

Јаагы талбас күүк јанарлайт,
Јайымды мактап эдет деп санандым.
Кажыбыска ла јүс јаштан
Тоолоп бер деп, мен сурайдым.

1963 ј.

Т У Ш

Мен качан да адам деп кыйгырбагам,
Мен качан да адам деп ыйлабагам.
А бүгүн та кайттым болбогой,
Уур түштерге бастырып,
Карыкчыл санааларга улаарып,
Чек өскө ороон түбинен,
Сысту бала жүрегимнен
Ачу кыйгыргам:
«Адам, адам, адам!»

Түжимде өртөлгөн город көргөм,
Жуучылдар шеренгалары турган.
Мен олордын алдына жүгүргөм,
Кыймык жок чырайларды аяктап,
«Адам, адам!» — деп кыйгыргам.

Үн жок колонналар экчелип,
Ышту ыраактарга ууланган.
Ол колонналар бирүзінде
Менин адам брааткан.
Мен ого жаба једижип,
Јегинен бек туткам.
«Адам, адам тирү!» — деп
Сүүнгөм ле каткыргам.

Онын чырайы соок,
Базыды сүрекей түрген.
«Үч ле минутка
Оройтыдың, балам» — деген.
«Качан јанараар, ада? — деп,
Капшайлап мен сурагам. —
Колонна кайдаар барып јат?!» —
Коркыгам ла кайкагам.

«Бис кайра келбезис — деп,
Адам кату үнденген. —

Үч ле минутка
Оройтыдың сен» — деген.
Ол качан да келбезин
Мен кенете сескем,
Колоннаның кийнинег
Кол жагып, кыйгыргам:
«Эй, адам! Адам!»

Батальондор, роталар
Баргылаган, өткөн,
Мен жаар олордың
Кемизи де көрбөгөн.
Уур көлөткөлөрдий
Узун улалган.
Ундылбаган кожондый
Жүрегимде сыс арткан...

Ол улу өйлөргө
Та мениң амадуум барган,
Та айлаткышла айланып жүреле,
Адамның калганчы сөзи
Ачу ла ырысту түш болуп,
Айланбасты айланып,
Акту бойыма угулган.
...Ойгонып келеле,
От жанында отырдым.
«Бир үйеге
Оройтыдым» — деп,
Бийик тымыкта айдындым.

ЛУУНЫҢ ӨЙИНДЕ

Куу туралар курангы,
Куу салкындар ачымчыл.
Куу чырайлу улустың
Көстөринде кунукчыл.

Шуурганду энгирлер,
Көзнөктө от өчөмик,
Булуттарла учкан ай
Толу эмес, жемтик.

Кем де жууда өлгөн деп
Керелеген бичик,
Көстөр жажы өткүре
Айланган агаш ийик.

Аттар жакшызы жууда,
Арткандары арык,
Айылдың жанында жангыс
Куугарган жадык.

Кандый кызыл тагдак,
Жүректе шимирт, коркымчыл,
Келиндердин кожоңы
Жайналганду, кунукчыл.

Ол өйлөр эмдиге,
Сананзам, көзиме көрүнөт,
Өлөң чапкан кобылар
Күүк үниле үнденет.

Тул келиндер чалгызы
Шыңгыражып баргылайт,
Тулундары толголып,
Обоо олор салгылайт.

Айдың түнде жылдыстар
Мызылдажып тыркырайт,
Уйкузы жок көстөргө
Көк чокторы төгүлет.

ЧЕЧЕКТЕР

Катай салынган таш тепкишке
Канын сенин шинген болор бо?
Күн алдында бу улу жүрүмде
Күүнүн өчпөс жалбыш болор бо?

Жүрегин алтын чолмон болуп,
Жүретен жолысты жарыт туру ба?
Жажына өчпөс салымдар жалбыжы
Жалбырап, алдымда жайкан калды ба?

Ады жок жуучыл, сенин сөөгине
Араайын мен ойто ло келедим.
Кандый көөркий мында жады не?
Кайкап мен сананып жүредим.

Кызаланду ой Төрөлиске келзе,
Кызыл канысты бис те төгөрис.
Дзоттор оозын көккисле бөктөп,
Олүмнүн көзине чике көрөрис.

Өлгөн жуучылдар каны жерден
Кызыл чечектер болуп чыкса,
Жеристин үсти кенете кызарып,
Жалбырап чыгар көзистин алдынча.

Ол чечектер бирүзи сенин
Жүрегиннен жайылып чыгар.
Жаскы салкынга араайын жайканып,
Менен ол жакшы сураар.

Мен колымды ичкери сунуп,
Ол чечекке араай тийерим.
«Эйе, эзенинди уктым, жуучыл,» —
Эрмек жогынан эңчейерим.

Чаңкырлыкка жылдар ыраар,
Чактар кереестий туруп калар.

Солдат сөөгине чечектер төгүлөр,
Жүректер согулар, баштар энгилер.

Жаскыда јерим чечектегенде,
Чечектерден улустар көрүнөт.
Олор өчкилеп, јылыып та калза,
Кажы ла јаскыда биске келет...

Төрөлим учун јууда јыгылзам,
Төгүлген каным чечек болзын.
Мөңкүлик кереес керек беде —
Жаскы күнге сүүнип турзын...

...Александровский сад. Албаты јолы
Ады јок солдаттын сөөгине келет.
Анда мөңкүлик от јалбыжы
Телекеј жүрегиле тен типилдейт.

1972 ј.

МОСКВАНЫҢ ОТТОРЫ

Кып бийикте. Он бежинчи этажта.
Көзнөгистен төрөл Москва көрүнген.
От чечектерле тенгерини жарыдып,
Ол күн Москвам салюттар берген.

Черүнинг күни. Бистинг байрамыс.
Эр улус кыпта унчукпай отырған.
«Отторын качан да өчпөзин,

Москвам» —

Он колы јок фронтовик унчуккан.

Кажы ла кижининг салымыла бирлик,
Кайран городыс байрамдап турған.
От чечектер тенгериге јайылып,
Өлгөн солдаттар јүрегин јылыткан.

Кенете јаркынду күйген оттордо
Кемнинг салымы јок деп айдар.
Качан бир салюттар болзын деп,
Кандалып јыгылган кару адалар.

Јеңүнинг јылдыс јүзүн чечектери
Јердин үстине бүгүн төгүлген.
Өлгөндөр, тирүлер јүрегине кару,
Өлбөс Москвам салюттар берген.

Солонгы өңдү фейерверк өткүре
Солоон чанкыр Алтайым көрүнген.
Москва учун өлгөн уулдарын
Көрүп аларга кырларым келген...

Кызыл площадьта јызыртту алтамнан
Адамнын алтамы аңылу угулган.
Кызарып ыраакка учкан јылдыс
Онын, байла, бөркинен үзүлген.

Батарейлардын күзүрти өткүре
Чөөчөйлөр араай шынгырт эткен.
Кызыл јылдыстар чөөчөйиске төгүлип,
Јүрегис ырыска чым эткен.

КЫРЛУ МЫЛТЫК

Сеге эмди эки жүс јаш.
Эдилген јерин — Тула город.
Карыган эмтиринг, карындаш.
Куулы бооколын бозорот.

Кандый јолдорло сен келдин?
Кандый колдорго сен кирдин?
Айдып берзенг шымырап,
Јүрегим тындайт јымырап.

Кандый бир којойым
Караванла сени экелди бе?
Кара киштер терезине
Калапту сени берди бе?

Айса јуучыл казактын
Колынан кенете түштинг бе?
Аткыр, омок алтайдын
Алганы болуп јеттинг бе?

Је таадамнын таадазы
Оморкоп сени жүктенген.
Уулдын уулына энчилеп,
Учында меге ол јеткен.

Тары јытанган бу мылтык
Татап үрелди, кайдайын?
Куулы бооколы өчөмик,
Јылтырада арчып алайын.

Бүрүнкүй айыл ичинде
Уур мылтыкты аладым.
Элеп калган кындакка
Јаагым јапшынып, шыкайдым.

Кенете көзимнин алдына
Адамнын кебери көрүнди,

«Мылтык кандый эмтир,
уул?» —
Кимирт эткендий билдирди.

Өткөн өйлөр үндери
Өзөгиме селт томылды.
Жалкын кенете соккондый,
Жаактарым менин кызыды.

Мылтыкты араай, чеберлеп,
Илмекке ойто иледим.
Ортобыста жүс жылдар —
Оны жарт сезедим.

Адам эзенде — сүркүштөн
Жалтырап туратан, мылтык.
Тууларда алыс күркүрөп,
Аңдар жыгатаң, мылтык.

Аңчы эмезим, канайдар,
Жүктөнбеди деп, нөкөр, ачынба.
Айры мүүстү сыгындар
Амыр ла жүрзин, чын ба?

Кындакты эрке сыймайдым.
Кандый да жылу билдирет.
Адамнын колынын жылузы
Арткан деп жүрегим сүүнет.

1974 ж.

ТУЛ КЕЛИНДЕР

Өлгөн жуучылдар үйлери,
Өскүс балдар энелери —
Кыйылбас тынду келиндер!
Кыйынла ырыска келгенеер!

Айланайын слердин алдаарга,
Алкыш слерге, көөркийлер!
Ууш арба бескези
Ууры канча, кем билер?

Алаканча ак чаазында
Айдылган тоолу сөстөрдин
Ачузы неле кемјилер?
Өлгөнди канайып тиргизер!!

Болот кийимдү танкты
Бойлоры эткен келиндер.
Уй мылтыктар окторын
Уруп билетен эдигер...

Керек болзо, мылтыкту
Жуулажып та барганаар.
Эрлер этпеген иштерди
Энгтере эдип салганаар.

Төрөлистин шырказын
Јунган, јаскан эјелер.
Онын болот куйагын
Сулап эткен эдигер.

Темир масканын уурын:
Слер јакшы билереер,
Тегенектү снопторды
Тентирилип буулап жүргенеер.

Сүүжигер күйүп кургабай,
Сұрнүгип көңкөрө јыгылбай,

Слер ичкери барганаар,
Јенгүни алып чыкканаар!

Өрттий күйген өлүмге
Јаңмыр болуп түшкенеер.
Јаңгы јүрүм корболоп
Өзүп келерин билгенеер.

Арбанын күрен чарагын
Алаканыма салганаар.
Онын ууры алтындый,
Билерим, кару улустар.

Карыкчалды таштайла,
Каткылу иштин аразында
Көскө айланган јаштардын
Изүзин билерим, улустар.

Өлгөн јуучылдар үйлери,
Өскүс балдар энелери —
Кыйылбас тынду келиндер,
Кыйынды јенген Төрөлим — слер!

Тегиндү эмес јурукчы
Төрөлистин улу кеберин
Эне сүриле көргүзет.
Онын алдына баштарыс,
Тизелерис эгилет.

Эне дегени — Төрөлис,
Төрөл дегени — энебис.
Бис — онын балдары,
Магы өчпөс јаркыны.

1975 ј

АГАШТАР

Адалар јорткон јолдорды јакалай
Агаштар койылып өскөнин көрөдим.
Өлгөн јуучылдарга солынты болуп,
Өрө өзөт пө деп, сананып јүредим.

Јенүлү јылда сынымла тен
Јергелей туратан чагал агаштар.
Эмди јаныгарга базып келзем,
Јажытту араай шуулап тураар.

Орык јолды јакалай олор
Өзөкти төмөн јарыжып түшкүлейт.
Алтайдан барган атту черүдий,
Адалар чылап, кайдаар да мегдейт!

Эзен бе, улустар! Эзен бе, агаштар!
Коо сынду, кайран нөкөрлөр!
Јай келгенде, јажыл кийимди,
Солдаттар чылап, кийип ийедеер.

Бала тужымда чагал агаштын
Байбак бүрин эрке сыймайтам.
«Менин үйемнин баскан јолынан
Өзөрөөр бө!» — деп сурайтам.

А эмди көрзөм — адалар эзелет,
Алтайга слер јанып келтиреер.
Эрјине аттардын барган јеринен
Эбирип ойто келген эмтиреер.

Адалар бажысты сыймабаган эди,
Агаштар да болзо оны сыймазын.
Јүзиме тийген јымжак бүрлерден
Јүрегим изийт, алкыш болзын!

Төрөлиске бистин јуу келгежин,
Төштөрин төгөп, үйем жыгылар.

Слер ичкери барганаар,
Јенџни алып чыкканаар!

Өрттий күйген өлүмге
Јаңмыр болуп түшкенеер.
Јаңы жүрүм корболоп
Өзүп келерин билгенеер.

Арбанын күрен чарагын
Алаканыма салганаар.
Онын ууры алтындый,
Билерим, кару улустар.

Карыкчалды таштайла,
Каткылу иштин аразында
Көскө айланган јаштардын
Изүзин билерим, улустар.

Өлгөн јуучылдар үйлери,
Өскүс балдар энелери —
Кыйылбас тынду келиндер,
Кыйынды јенген Төрөлим — слер!

Тегиндү эмес јурукчы
Төрөлистин улу кеберин
Эне сүриле көргүзет.
Онын алдына баштарыс,
Тизелерис энгилет.

Эне дегени — Төрөлис,
Төрөл дегени — энебис.
Бис — онын балдары,
Магы өчпөс јаркыны.

1975 ј

АГАШТАР

Адалар јорткон јолдорды јакалай
Агаштар койылып өскөнин көрөдим.
Өлгөн јуучылдарга солынты болуп,
Өрө өзөт пө деп, сананып жүредим.

Јенгүлү жылда сынымла тен
Јергелей туратан чагал агаштар.
Эмди јаныгарга базып келзем,
Јажытту араай шуулап тураар.

Орык јолды јакалай омор
Өзөкти төмөн јарыжып түшкүлейт.
Алтайдан барган атту черүдий,
Адалар чылап, кайдаар да мендейт!

Эзен бе, улустар! Эзен бе, агаштар!
Коо сынду, кайран нөкөрлөр!
Јай келгенде, јажыл кийимди,
Солдаттар чылап, кийип ийедеер.

Бала тужымда чагал агаштын
Байбак бүрин эрке сыймайтам.
«Менин үйемнинг баскан јолынан
Өзөрөөр бө!» — деп сурайтам.

А эмди көрзөм — адалар эзелет,
Алтайга слер јанып келтиреер.
Эрјине аттардын барган јеринег
Эбирип ойто келген эмтиреер.

Адалар бажысты сыймабаган эди,
Агаштар да болзо оны сыймазын.
Јүзиме тийген јымжак бүрлерден
Јүрегим изийт, алкыш болзын!

Төрөлиске бистин јуу келгежин,
Төштөрин төгөп, үйем јыгылар.

Ырап барган жолыста шуулажып,
Ырымы бийик агаштар жайканар!

Жаңыдан өскөн чагалдар чылап,
Лаш үйелер түңгей ле өзөр.
Жергелей турган бистин жанысча
Кайкалду өйлөр, улустар өдөр.

1975 ж.

Каска Кахтуновтыг
јада калганына

Ташту јеринг сени
Койдонып алала,
Тармалу чагкырга
Ородып сананат.
Амыра, солдат,
Ургүлји уйкунгла,
Алтай туулар
Каруулчыктый турат.
Тенгери бүгүн
Тунгак күркүреп,
Тегин солдадына
Салюттап туру.
Элбек јаланнын
Чечектери јайканып,
Эмди сени
Эзеди ару.
Медальдар эмди
Шыгырт јогынаг
Кызыл јастыкта
Тымык амырда.
Эльба суунын
Јанында туштажу —
Эмди история,
Сен оног сура.
Америка јерининг
Солдады колынаг
Алтай уул база
Бек туткан ок эт.
Ак-јарыкта
Амыр болзын деп,
Акту бойлоры
Айдышпаан ол бет?
Карган солдаттар
Өлгүлеп калза,

Каргышту өйлөр
Ундылат эмеш пе?
Городтор эмес,
Кижилик салымы
Өлүмнүн, жүрүмнүн
Кезе бескеде!
Je Эльба жанында
Солдаттар сөстөри
Эмдиге жетире
Шандардый жыгырайт.
Казыр ондошпосты,
Жылдарды өткүрө
Катап ла бистин
Jүрегиске томылат.
Өлгөнгө не?
Үргүлжиге амыра,
Je амыры жок
Бүгүнгү телекей!
Кату ой келзе,
Каска көөркий,
Уулдарын турар
Түнгөй ле жергелей.
Бу жер сенин
Байконурын болгой,
Мөңкүликке мынан
Учуп ырадын.
Бу караңгуй
Көк тегериде
Жарып куйди
Сенин жылдызын!
Ол амыраган
Үргүлжи керебин!
Бу чын ба айса
Менин санаам ба?
Чечектер айагында
Не мөлтүрейт?
Көстин жажы ба,
Ару чалын ба?
Je агаштар шуулажып,
Баштарын эңилтет.
Ак булуттарга
Жалдары согулып,
Айгырлу малын

Алтайла мантайт,
Себи бажынын
Аян тепсегине
Чыгып барган
Олор тургулайт.
Олор мөлтүрешкен
Кеен көстөриле
Тымык тундерде
Тенериге көрөт.
Ыраак жылдыс
Чогына көрүп,
Эзендешкендий
Баштарын кекигилейт,
Узун кирбиктери
Эзіндү типилдейт.
Кайра келбес
Космический жолынгла,
Тогузон тогус
Тенери элбегиле
Мөңкүликке жүре
Бердинг, солдат.
Өлбөй база жүрген
Болзон кайдат!

1979 ж.

КОМСОМОЛ КЫСТАР КОЖОНҒЫ

Санаама кирет јаш тужым,
Айдын тўндеги кожон.
Қанча ла катап ойгонзон,
Јынғырап турар кожон...

Ай ак, ай теп-тегерик,
Тегерик кўзиме караган.
Кўк јылдыстар суркурап,
Кирбигиме кадалган.

«Эне, кемдер кожондойт?» —
Уйкузырап онон сурайтам.
«Комсомолка кыстар» — деп
Айтканын угуп калатам.

Эр улустын ўни јок,
Олор ончозы фронтто.
Кожон јынғырап, јабызап,
Онон тынғыйтан ойто.

Ол алтын јалбыштый,
Салкынга жапылдайтан.
Ол јалбыш — кыстар јўреги —
Јайнайтан ла јарыдатан.

Аш согор машина кўпўлдеп,
Веялкалар кўўлейтен.
Аш тарткан абралар
Кўлўсўлўри кўлўрейтен.

Слердин колыгар изўзин
Салда тутказы билетен.
Јалбышту слердин тўжўўргў
Јаңыс ла салкын тийетен.

Уулдар слерди кучактабай,
Јерди кучактап јыгылган,

Танкта күйүп, талайда
Чөнгүп, оlor жуулашкан.

Слердин өчпөс сүүжигер,
Слердин өлбөс күүнигер
Оlorды јенүге апарган,
Мөнгүликти улалткан.

Слердин адаарла, көөркийлер,
Лылдыстар аттары адалзын!
Слер оlorдый јараш, јаркынду,
Кожонло јүрүмеер макталзын.

Ол айдын түнде кожоґоор
Эмдиге көксиме шыгырайт.
Слердин сүүлбеген сүүжигер
Бисти кайкадат, арутайт.

1979 ј.

Јаш туштагы нөкөриме
алтай полковник
Василий Чанчибаевке
учурлайдым

Карлу куйундар айланган јериме
Карузыган көстөринг једип келди.
Карыккан јүрегиме канат берип,
Катап ла мени бийикке көдүрди.

Айланайын, најым, айткан сөзинге,
Ажулар ажарга олор ийде бергей.
Көксимде санаамды олор көөрөдип,
Көрнөө оттый јаантайын күйгей.

Јаңы јыл. Јаңжыкканыла эмес,
Алкышту сөстөрим сеге иједим.
Африканын јыштары, түрген суулары
Алтайдын уулын корулагар дейдим.

Мөштинг сыйны — пальма агаш
Бүгүн сенин үстинге јайканат.
Је сен кандый јүрүн, карындаш?
Јылдар јылыжып, айлар айланат!

Санаага кирбеген ол ыраак талала
Солдат јүрүминг јеңил эмес болбой?
Амыр-энчүнинг ол ыраак гранинда
Адыш угулат. Јеткер көп болбой?

Өлүм. Өскүс јүрүм. Оны билерис.
Јуу ойинде чыдаган уулчактар.
Онын учун кайда да болзо
Унчукпазын коркышту мылтыктар!

Алтайдын мөжи пальма сыйныла
Амыр үргүлеп, түштер түжегей.
Турналар Алтайда балдарын чыдадып,
Тунгак јаңарлап, јана ла бергей.

Айак ошкош јаан чечектер өскөн
Африка јери меге та не тўжелет?
Семтек башту пальма јанында
Сенин, најым, кеберин көрўнет.

Атлант тенгис коркышту күзўреп,
Ангола јарадына келип табарат.
Ачурканып кыйгырган куш чылап,
Јўрегим менин та не кыйгырат?!

Ыраактан ийген сөстөрдү кычырып,
Ынаарлу тууларыма јайнулу көрөдим..
Ырыс дегени ол не? Сўўш пе, мак па?
Төрөли учун nere бе? — дейдим.

1980 ј.

КАЗАХ ЖЕРИНДЕ

Кажы ла калыкта улу кижн бар:
Улу жуучыл, кожончы, судурчы.
Агару тайга, город база бар,
Албатызын мактаткан башчы.

Казактар жеринде ол ойгор Абай,
А бисте кем? Айтсан, о Алтай!
Ай алдында жебрен корымдар
Араайын меге нени айдыжар?

Жебреннен келген жарты жок бичик —
Салымнын учугу чиймелген ийик.
Чанкыр корым алдында кемдер?
Чактардын изин эмди кем билер?

Кажы ла ой поэди жок болбойт,
Кижиденг болгой, таш кожондойт.
Кайкамчылу чөрчөгис бойын болгобой,
Көгөргөн талайды, чөлдөрди эзедет.

Абайдын сөстөри эмдиге айдылат,
Апту кожонгы алкышту жагырат!
Онын ойгоры ойто ло ойгортот,
Ончо жаманды оодорго кычырат,

Озодо ло чылап, жайым салкындар
Ойгор акыннын көксине урулат.
Онын тапкан чындыгын жагарлап,
Отту жаркынды чөлдөрлө учат.

...Айткылазын сени, ачынып каргазын,
Аайлабай түкүрип, урлагай каразын,
Же чынды сүү, поэт бу тартышта,
Чындап та, өлбөзюг, нөкөрим, ол тушта!

Поэтке өскө не керек?..
Жайаган сөстөри тирүү артса,
Жылдыстарла коштой жарып турза,
Поэтке кандый кереес керек?

СЕН КЕРЕГИНДЕ
ҰЛГЕРМЕР

КАЙЫЛЫП КАЛДЫҢ

Сен тумандый
Кайылып калдың,
Жаңылгадый
Ырап бардың.

Ыраак жылдыстый
Соок жарыйдың,
Ыйлу кожондый
Jүректи чымчыйдың.

Сен эмди кайда?
Кандый талада?
Ончозы ундылды,
Оорып, оодылды.

Кыйынды учурат,
Кышкы шуурган
Jойгон шуулап,
Jоктомчы угузат.

Карлагажым, уч
Кайран ыраакка.
Jүрегиме кўч,
Je карыкпа!

1956 j.

СЕНИҢ КӨСТӨРИҢ

Лажынар күүним келет
Сениң көстөрингенг...
Олор тўжиге кирет,
Айрылбайт мененг.

Лүректе азыйдагы
Ларты жок сус.
Бу кандый андый
Бурулу ырыс?

Мен сени сүүгем,
Оноң ары не?
Та неге иженгем,
Айтсан меге...

Лолдор айрызында
Лангыскан тургам.
Нени сакыгам анда,
Нени жылыткам?...

Je сени, байла,
Кем де сүүген,
Тымык энгирде
Көөркийим деген.

Бойыма айдадым:
Ол көстөрдди унды.
Сөстөр учуры
Лылыыйп калды.

Лажынар күүним келет
Сениң көстөрингенг...
Олор тўжиге кирет,
Ырабайт мененг.

1956 j.

ЧАНКЫР ЭГИР

Чанкыр эгир, чанкыр кар,
Унчугышпайт агаштар.
Сенин көстөрүң чап-чанкыр,
Чанкыр туманда јаландар.

Агаштар, төндөр арјанда
Уйуктайт канатту салкындар,
Кураган тере јаканда
Курчыйт мөңүн јылдыстар.

Чанкыр эгир, чанкыр кар,
Чибилер карга бастыргылайт.
Сеге айдар сөзим бар,
Је айдылбайт, табылбайт...

Амадап көрөдим чанкырга,
Көстөрис ырыска тумантыйт.
Истерис артат ак карга.

Јылдар өдөт, карлар кайылат,
Бу эгир чек ле ундылбайт.

1956 ј.

ЭГИРДЕ

Бу энгирде меге не де керек јок,
Сениг јылу колдорыннанг өскө.
Ай чыкпазын, тенгериде јылдыстар да јок,
Јаңгыс ла чындык көрзин көстөр көскө.

Бу энгирде меге не де керек јок,
Сениг кожондый кеберинненг өскө
Јараш сөстөр ундылзын, керек јок,
Ончозын айдарга күч јетпес сөскө.

Бу энгирде меге не де керек јок,
Мак, кунугыш, барзын ончозы көрмөскө.
Најылык јокко энгир де соок, јас та јок,
Јүрүмде амадагам сени көрбөй өтпөскө.

Бу энгир биске ундылбас, мөнкүлик,
Салкын теректерди караңуйда јайкаган...
Таң јарып, јылдыстар көргөн өчөмик.

Түнде телекей кабайдый билдирген.
Јүрүм биске удур јүткиген!

1956 ј.

ЧОЛУШМАНКА

Чолушманка бийелеген,
Чолушманка ийиктелген,
Эски башмак өдүгининг
Тамандары такылдаган.
Чолушманка бийелеген,
Пол тоозыны көдүрилген.
Чолушманка күлүмзиренген,
Эбире улусты бактырган.
Ликпезининг алды узун,
Кийин жаны кыска болды,
Же каткырат чолушманка,
Тиштери ак кардый болды.
Кийими онын өңжүк эмес,
Кийими онын коомой болды,
Же кунукпайт чолушманка,
Ол жараш, омок болды.
Чолушманка бийелеген,
Чолушманка ийиктелген,
Онон уулдар көзүн албай,
Кайкап калган отырлаган.
Чолушманка кожондогон,
Чолушманка комыстаган,
Кара кирбик алдынан,
Кара көстөри каткырган...
Ол кийбеген маңдык торко,
Же онын жараш сынын,
Ундылбас кеен кеберин
Уйан кийим жажырбаган.
Ол качан да жаранбаган,
Жараш мен деп сананбаган.
Же энедег чыккан жаражы
Эт-жүрекке сус артырган.
Чолушманка бийелеген,
Чолушманка ийиктелген,
Эски башмак өдүгининг

Тамандары такылдаган,
Чолушманка бийелеген,
Jүрекке отты кўйдўргеч,
Чолушманка кўлўмзиренген,
Багынбас эрлер бактырткан.

1956 j.

Турналар жанганы удай берди,
Карга калганчы жалбрак тўжет.
Чолушман тонды, кыш келди,
Кўзнўк алдында куйун ийиктелет.

Сенен меге самара келбейт,
Jолдорды шуурган шуурып салган.
Эмди Улаганга кош jўрбейт,
Эрке сўстўринг jолдордо аскан.

Je ой келер, кар кайылар,
Кош jўрерге ажулар ачылар.
Биске туштажатан ой жууктаар.
Ойто учуп келер турналар.

1956 j.

КЫСТЫҢ САМАРАЗЫ

Эбире көрзөн — кумактар,
Төндөр жестий кызарат.
Жабыс учат булуттар.
Салкын неге карыгат?

Чөлдө тоолу туралар
Түнгүйип, нени сананат?
Көзнөккө тамчылар
Тырсылдап, нени айдыжат?

Жетире бичилбеген самара
Столунда бу жады.
Балдар түймөп жангылайт,
Үредүчи нени сананды?

«Сен мыны билбезин —
Эрмекке эрмек улалат. —
Телекейдин түбинде
Жылыгган журт деп айдылат.

Санаанга кирет пе бал-жыргал
Институт жарык залында?
Жүрүм — жыргал деп санангам,
Же аланзу туру алдымда.

Мен ырысту ба? Билбезим...
Соот божоды. Иш эмди.
Бу ла балдар ортодо
Одөрим, байла, жүрүмди.

Агаш та өскүрген кижининг
Ады макталар дежетен,
А жагы үйени үретсен,
Салым нени беретен?»

Тышкары салкын сыгырат...
Эрмек эрмекке улалат.
Калагы кижги кожоңы
Та кайдан да угулат.

ТЫМЫК ГОРОДЫМ

Тымык кичинек городым
Терен уйкуда,
Оромло жаңыскан базадым
Карлу куйунда.

Кургак карлар айланат
Куштын јунгындый...
Төңөштө жарыткыш јайканат,
Өчөргө тургандый.

Көөркийим, сен айлында,
Амыр уйкуда,
Кайкамчылу түш көрөдін,
Неге де сүүнедін...

Шулмус көстөрінг көрүнөт,
Шуурган өткүрө,
Каткырган тиштеринг кэжайат
Кар өткүрө.

Јылу тыныжын билдирет
Соок салкыннаң.
Эрке сөстөрінг эбирет
Куйун табыжынаң.

Сен керегинде сананзам,
Көксимде јылу,
Кеберинди эске алынзам,
Меге телекей кару.

Кара көстөрінг каткырат
Кар өткүрө.
Сүүш кыйнайт, кычырат
Шуурган өткүрө...

1957 ј.

КЫЛДАР

Јүректе тирү тамырлардан
Кылдар јазайдым.
Ол өткүн кылдардан
Топшуурым кылдайдым.

Ол кылдар айдар
Ончозын јажырбай.
Каткырар, јайнаар,
Онтоор ыйлабай.

Сен меге бүтпейдин,
Буруум, айт, кайда?
Бойым да билбейдим.
Бийик салымды тыңда!

Топшуурымды укпазан,
Кылдарын үскейим.
Је түңей ле сени
Алкап жүргейим.

Алтындалган таңдар
Апаргай үнимди.
Көс јетпес јараттан
Көргөйим сени.

1957 ј.

ОНДОЙДО

Ондойдо... Түнде,
Айдын түнде
Кырлар ару мөңүндий,
Тенгери сениң көзиндий —
Караңуи чаңкыр,
Ырысту каткыр!
Кар ару,
Сен агару.
Оромло баскам,
Кайкамчылу кожон уккам,
Оноор куштый учкам.
Кожондо пальма үшкүрген,
Талайдын толкузы күүлеген,
Ол кажы јер?
Ыраак Индия дежер!
Кырутыган кайын,
Не каткыр турун?
Пальма сыйнын
Јаңарлайт, уктын?
Јүректи кожон изиткен.
Ыраак ороон,
Таныш эмес ороон.
Је кожоны таныш...
Көгүске томылат,
Көскө ыраак
Јараттар көрүнет.
«О, сүүген Индия!
Кыстарын јараш.
Јерин јараш,
А көстө не јаш?
Ак кырларда,
Ай јаркынында
Көгүсте јаңы кожон.
Көстө аланзу, ырыс?
Кар ару.

Сен агару.
Оңдой...
Кышкы тўн,
Айдын тўн,
Кандый кўн?

1958 ж.

Баштапкы кар жалбандап тўжет,
Тышкары балкаш,
Эзирик кижн кожоңдоп 6тти,
Оромдо жааш.

Кар јерге тўшпей јўрўп кайылат,
Калтырайт кайыңаш,
Будактан будакка калыйт
Урпейген кушкаш.

1957 ж.

Сүүйдим деерге мендебе,
Лўрегим, сагы,
Эжинг јокко эрикпе,
Лўрегим, сагы.

Кышты ээчий јас келер,
Лўрегим, сагы,
Сенде сүүш чечектеер,
Лўрегим, сагы.

* * *

Сенин кўзинг кара,
Тўндий тўби јок,
Је ижендим ого каран —
Ондо не де јок!..

Сенин чачынг кара,
Кеберингде тутак јок,
Је јўрегинг сенин кара,
Ондо не де јок.

1957 ј.

Бу энгирде мени сақыба.
Тышкары жанмыр.
Темей өдүгинди балкаштаба,
Отыр амыр.

Je түбек мында эмес,
Мени унды,
Албанла сүүш келбес,
Ачынба, унды.

* * *

Сүүмјини меге күн берген,
Күчти меге јер берген.
Мөштөр шуулажып энгилген,
Туулар кабайлап эркеткен.

Сүүшти меге ай берген,
Јараш чечектий кыс берген,
Кожонды меге күн берген,
Көксимди өртөп изиткен.

1957 ј.

КУҰК-ТАМАН

Кууқ-таман. Көк чечек.
Эрте жастың темдеги.
Кар алдынан көөркийек
Өзүп, чыгып ол келди.

Ак кардын үстінде
Көгөрөңдөп жайканат.
Жүрүм, жүрүм! Сен андый.
Жендиртпес деп танылат.

Жол ыраак, үйдешкен,
Колыңда кичинек көк чечек.
Ол кайда? Неден
Ундылып калдың, көөркийек?

«Бу чечектий ару бол» —
Айткан эдинг тымыкта.
Сөстөрүңди салкынак
Учурган ундылчанг талага...

1959 ж.

Турналар! Турналар жаңарыла
Туманду жылдар ырап калды,
Сениң ырызың — күн жарыгы,
Колыңда бүгүн не артты?

Терек бүри бүгүн телбиреп,
Текши карга бастырып салды.
Тегин јерге кайа көрүп,
Тегерик көстөр не ырады..

1960 ј.

ШУУРГАНДУ ТҮНДЕ САНАА

Кемди мен бүгүн сакыырым?
Тышкары куйундар, куйундар...
Печкеге оттон саларым,
Күйигер, жаркынду жалбыштар.

Найылар кайда? Билбезим.
Мен өскө жерде, олјодо.
Сенин көзинге көрбөзим,
Ундылган ыраак јолдордо.

Јалбышка лаптап көргөмдө,
Сенин кеберин көрүнөт.
Јаан залда кожондоп,
Бийелегенин эзелет.

Кунуккан кижн кунуксын,
Кудай ого килегей!
Јаш тужым айланзын
Сүүш алгай килебей.

Куйундый айланып, айланып,
Кутустанып ойнойлык.
Онон артканы не де эмес,
Онгой ончозы, кайдалык.

Сен мынайда айттың ба,
Айса бойым санандым?..
Кар бүркеген ажулар,
Туйуксын калды јолдорым...

Кемди мен бүгүн сакыырым?
Тышкары куйундар, куйундар...
Печкеге одын саларым,
Күйигер, күүлегер, жалбыштар.

1960 ј.

ӨТКӨН ӨЙЛӨР

Удабас бүрлер жайылар,
Жерде чечектер жайканар,
Учуп келер турналар,
Күүк аркада ыңкылдаар.

Оромло жагыскан баратсан,
Кару көстөр туштажар.
Жодра чечегин жыткарып,
Жажытту олор каткыраар.

Айланайын! Онын жүреги
Ак жарыктаг нени сакиган?
Айса сенин салымын,
Ырызын сени корыган?

Жүрегин эмеш кунугар,
Өскөзин эске аларын.
Же жылдар, жылдар жылыяр,
Олорго једип болбозын.

Бу ла таныш оромнон,
Удура келбес, каткырбас,
Жодра агаш јанында
Јобош күүндү сакибас.

Омок көөркий ол кайда?
Онын ундылбас каткызы?
Бис ыраган талада
Артып калды јаражы...

Удабас бүрлер жайылар,
Күн-чечектер жайылар.
Күүктин эткен үнинен
Кандый да кунук угулар.

Сениг јарт эмес кеберинди
Санаамда јурап јүретем.
Сен кандый талада?
Күүнзегеним, билбейтем.

Јүзүн чечектер аралай
Јүгүрип сен бараткан,
Кайра көрүп, каткырып,
Кайраным, нени де айдатаң.

Лылдар өдөт. Чөкөбөй
Сени та не эзейдим?
Санабаган јаратта
Сени айса көрөрим?..

1960 ј.

АЙДЫҢ ТҮН

Телекейди сыйлап берейин,
Тенери жылдызын кожо ал.
Бойынды айга тўндейин,
Көөркийим, јаран, јаркындал.

Кеен кожоннын кўўзинде
Кеберинг, көөркий, јуралгай,
Келип јаткан јўрўмде,
Ырысту кўндер уткыгай.

Јаландар чечектери јайканып,
Энчейип сеге бажыргай,
Јажыл мөштөр шуулажып,
Чөрчөк айдып, кайлагай.

Санаама кирет айдын тўн,
Сан ла башка сакылта,
Ундылып калган ыраактан
Учуп келген јакылта.

Јаш поэттин санаада
Алтын чечектў ай тала.
Је јўрўм мени ўредет,
Тенериден јерге тўжўрет.

Јадар јерин јок тушта
Јабызап санаан карыгар.
Јараш ол јараш ла,
Јўрўм кату каткырар.

«Бис керегинде сананзан...»
Билдирте айткан кару ўн.
Кайкалду талага апарган,
Карыкчалду айдын тўн.

Өргөдө јатпас ол ырыс —
Өлөгнөн јапкан чадырда...
Канайып мыны ундыырыс
Кандый да өйдө, чактарда?

ЭМИКТЕР

Телефоным менин унчукпайт,
Шыгырт эдеринен чочыйдым.
Жетпес жердин учында
Сенин ўнингни танийдым.

Je бир тушта айткан сөзимнен
Телефон эмиктери кўйўп калган.
Сенин өөркөгөн ўнингни
Карыкчал ла шыра угулган.

Сен кайда, мен билбезим,
Сананзам, анда ла турадың.
Эмиги жок телефон жанында
Эмдиге нени де сакыйдың.

1962 ж.

Көстөрүн сенин көк толкудый,
Көгөрип күйген көк жылдыстый.
Санаамнан көөркий не чыкпайдың?
Салымым жолында не турадың?

Качан да колыстан бек тудужып,
Кайыр жолло баскан эдибис.
Эмди жылдыстый жаркынын кайда?
Канат берген кожонгын кайда?

Мызылдууш тошту көзнөк жанында
Мыны ончозын эске алындым.
Тонгуп калган мөңгүн шилге
Сенин адыңды бичип салдым.

Ак-жарыкта ончо немелер
Айланып келер жаңду дежет.
Айса айдың элбис жарыгынан
Сенин кеберинг не көрүнбейт?

Je сени база бир көрөргө
Жер-телекейди эбирип келерим.
Эркем деп айтпазам да,
Эригип сенин жаныннан өдөрим.

1962 j.

Ј О Д Р А

Онон бери канча јастар өтти,
Не болгоны санаама кирбейт.
Јаңгыс ла јодраның ак чечеги
Јас ла келзе, амыр бербейт.

Јүректин јажытту түбинде
Јүрген эди эрке санаалар.
Өйинде айтпаган кару сөзинге
Өөркөп, бүгүн канайып ачынар?

Ак чечектү јодралар дезе
Аңдышкандый араай јайканат.
Ичкери баскан бу јолымның
Бажын тозуп, унчукпай тураг.

Ырап калган ырысту күндер
Ынаарлу јастарда не келедин?
Ак чечектү јодралар аразынан
Акту көрүшле не көрөдин?

Ол тушта омок, јиит болгом,
Ойто келбезиңди мен билбегем.
Јодра чечегине лаптап көрбөгөм,
Јоголып калатанын мен сеспегем.

Кара көстү кемзинчек кыска
Кару сөзимди та не айтпагам?
Таң атканча јодра алдында
Таныш көөркийле не турбагам?

Айдын түнде аркага барып,
Араай кожондоп, мен баспагам.
Оның кунуккан көстөрине ајарып,
Сананган санаазын сурап укпагам.

Ырызым мениң ыраакта, ыраакта,
Ылтам келбестий меге билдирген,

Узун јолдын учында тургандый,
Улай ла мени кычырып, имдеген.

Өктөм жүрегим өскө јерлерге,
Өскө көөркийге энчикпей мендеген.
Јарты јок јажытту кожондый
Јанымнан ырабай, мени истеген.

Эмди ончозын сананып көрөлө,
Эрјине күндер өткөнин билдим.
Јодранын сүт чечегин јыткарып,
Јолыгыш болбозын јангы ла сестим.

Онон бери канча јастар өткөн,
Не болгоны санаама кирбейт.
Јангыс ла јодранын ак чечеги
Јолымды кечип элбендейт.

1962 ј.

АПТУ АГАШ

Кижн баспаган јажытту јыштарда
Апту агаш өзөтөн деп айдышкан.
Сүүшке күйген оору жүректн
Тармалу агаш јазып салатан.

Андый агашты тапсаң, көөркнй,
Айдары јок ырысту болорын!
Јарашты сен аптап аларын,
Јажына јыргап, сүүп јадарын,

Јаңыс ла ол агашты кескенде,
Ого јаан толынта болотон.
Тармалу агаштан тап та алзан,
Сеге јуук кижн божойтон.

Кижн өлтүрнп, сүүшке јеткенче,
Кнйнк болуп мантай берейн.
Јүрегнм костый күйүп баратса,
Түргнн сууга калып ийейн!

Уйазы јок куштый болойын,
Улып, ыйлап, жүрүп калайын!
Ап-илбнннн күчн јогынан
Ак-јарыкта сүүшти табайын.

1963 ј.

О көөркий, сениң алдыга
Буруум мениң коркышту.
Эрикчил көргөн көстөринг
Эмдиге јетире јайнулу.

Бажырбаан бу бойым
Бажырып сеге отырым.
Килинчегим бар эди,
Килебе деп јайнайдым.

Ак-јарыктын алдында
Јаңыс ла сениң алдыга
Бажымды энчейте туд эдим,
Бурулу мен деп айдадым.

Је тўш јеримде тўжензем,
Ырысту өйлөрим көрүнөт.
Баалабаган күндерим
Бызынып эмди каткырат.

Ундылар деген кеберинг
Ундылбайтан ол эмтир.
Анда мениң јастарым,
Јараш, кару јылдарым.

Түндий кара көзинде
Түгенбейтен ырыс бар.
Илбилү сениң сөзинде
Ижемјилү эрке бар.

Јаңыс ла ондоп болбогом,
Јаңыс ла баалап билбегем.
Кату мениң кылыгым,
Кылыгымды каргайдым.

Эмди сени, көөркийим,
Тўш ле јеримде көрөдим.
Өйлөр, јылдар өткүре
Өчпөс јалбышта күйедим.

1964 ј.

Сен соок көрзөн,
күүним соойт,
Ласкы жиргилјиндий,
ырызым солынат.
Сен эрке көрзөн,
јүрегим каткыр.эт.
Кирүү талайды
омок чайбалат.
Је канайдар,
талайды
Јараттар тудат,
мени дезе сенин
јаражын тудат.
Сен тегериде Ай,
сен Пиката кудай.
Мен дезе јерде
амыры јок талай...

1964 ј.

Җылдыстар одудый
Көгөрп күйген
Көстөрдин одына,
О, канайып көрөйин.
Јалтана, јалтана
Сениң алдыга,
Јүрегим күйүп,
Канайып турайын?
Јүрүмниң бу
Соқор түнине
Сен де барарың,
Мен де барарым.
Је бу јарықтан
Јоголып та калзам,
Кара јерде
Кайылып та калзам,
Өлөң болуп
Өзүп келерим,
Көгөлтирим јылдыстар
Чогын көрөлө,
Көстөринди танып ийерим.
Јаантайынғы чылап,
Сениң јаныңда
Сүүнип, күйүп,
Ырысту турарым.
Канча ороонды
Өдүп те калзам,
Канча талайды
Кечип те калзам,
Сен јанымдадый,
Талайдың толқузынан
Чыгып келгендий.
Је сего ойто јолықсам,
Чыдажып болбой туштазам,
Җылдыстар одудый...
Көгөрп күйген

Көстөринг одына,
О, канайып көрөйин.
Сүүжи жок
Сүүгеним алдына
Сүрдөп, күйүп,
О, канайып турайын?..

1964 ж.

Өйлөр өдөр, жылдар жылыяр,
Жүректен тенек күүндер чыгар...
Жеңил жалбыштар жылыып,
Жаңгыс ла көрнөө чоктор артар.

Олор өртөп турар
Неге де ачынып,
Нени де эске алдырып.
Олор жарыдып турар
Чынга көрдүрүп,
Жараштын учурын
Жаңгыс ла билдиртип,
Санандырып, каткыртып.

Ол күн келер,
Ол күнде сен керепке түңгей,
Жотконноң чыккан керепке түңгей,
Мачталар сынык,
Парустар жыртык...

Же сен жеңүчи,
Жотконду тегисти жеңеечи,
Алдыңда тымык гавань —
Ол ченелте өткөн
Көөркийдин жүреги.

Эмди жоткондор до неме эмес,
Теңис ыраагы да неме эмес.
Чындык гавань бар,
Өчпөс маяк бар,
Ол сүүген көөркий жүреги
Ченелтелерде ченелгени!

1965 ж.

Электричкадан оройтып,
Ээн платформада туратам.
Сен керегинде сананып,
Эригип мен базатам.

Түрген жорыкту поездтер
Түнди силкип өдөтөн.
Карануйда күзүрөп,
Көзнөктөриле көрөтөн.

Эмди де түрген поездтэр
Токтомжы жок өдүп жат.
Кичинек, карлу платформа
Элес эдип жылыят.

Ондо менин жаш тужым
Артып калган немедий.
Түжейин дезен, түжүрбей,
Өдө эмди бергендий...

Жүрүм бойы да поездтий,
Шургуп ичкери барадат.
Көлөсөлөр такылдап,
Жылдарымды тоолоп жат.

1965 ж.

КАСТАР УЧАТ

Боро тўндерде,
Алыс жерден ўндери шыгырап,
Алтайымнын ўстиле
Кастар учат.
Олордын јунгындый ак карлар
Кобўктий тестейип,
Кырларды базырат.

Ўзөктөрдө
Сары көстү туралар ўргүлейт.
Тайгаларда
Анчылар оды көлдөрдий
мелтирейт.

Кастар учат.
Боро ло соок теҗери тўбиле,
Теҗкейишкен тайгалар ўстиле
Кастар јанат.

Кастар амырын ундып,
Тўни-тўжиле учат.
Јагыс ла тунгак ўндери
Алтайымда артып калат,

Је орой тўндерде
Оттор көлдөрдий көрўнет,
Ай карачкыда
Алтын көлдөрдий көрўнет.
Канаттары арып,
Кастар теҗериден тўшкўлейт,
Је отко кўйўп,
Мында ла өлгилейт...

Кижиде јурўминде,
Бу кастар чылап, азып,
Јеткерге тўжет.

Онын канаттары эмес,
Je жүреги өртөлөт...

Алтайымнын унчукпас
Соок тайгалары үстиле,
Карлу, карачкы тенгери түбиле
Учкан кастар,
Аспай жаныгар,
Аспай жаныгар.

Мен мекечил отторго күйгем...
Салымнын жарты жок жолында
Мен де аскам,
Көөркийдин көстөринде
Мекечил отторго бүткөм,
Кычыртулу көстөр түбине
Чөнүп күйгөм.

1965 j.

НЕЛЛИ

О Нелли, сеге,
Алтай кыска,
Английский атты
Кем адады, көөркий?

Байла, лорд¹,
Баронесса леди²
Киндигинди кести,
О Нелли, көөркий?

Je, Нелли, сен
Миледи³ эмезинг.
Англиянын јерин
Кичинек те билбезинг.

Сенин киндигинди
Миледи кеспеген,
Карган Күјей
Кезеле, чиймеген...

Je сен, о Нелли
Јараш миледи,
Алтай јеримнинг
Онбос чечеги...

Сен кандый да
Баронесса эмезинг,
Сен Алтай јеримнинг
Ырысту ээзи...

Сендий ок кыстар
Шотландияда бар.
Олор кырларла
Кой кабырып баскан...

¹ Л о р д — Англияда јаан бай, аристократ.

² Л е д и — абакай келин.

³ М и л е д и — јинт кыс.

Олордын кебери
Бёрнстын үлгеринде
Кайкалду кожондый
Ұргүлжиге арткан...

Бу карлу кышта
Ыраак турлуда,
О, Нелли, сеге
Болгбой туштадым.

— Эзен бе, о Нелли?
Койлор кандый?
Айтсаң, миледи.
— Ой, нени айдат? —
Нелли каткырат.
Көстөринде кара
Оттор чагылат. —

Кандый андый миледи
Слер мында таптыгар?
Олорго туштаарга
Англияга барыгар.

— О, Нелли, сени
Английский атла
Кем адады болбогой,
Оны мен билбезим.

Je чанкыр Алтайымда
Сендий кыстар бар да,
Кожонгы јок качан да,
Качан да јүрбезим.

1966 j.

Сенин көзинде бүгүн
Сүүш, эрке, чайкал,
Меге ол түгенбес
Жажына кайкал.

Энирги неон оттор
Көстөринде чайпал,
Сананган санаанга,
Көөркий, једип ал.

1967 ј.

* * *

Ах, ойто ло јас —
Сүүшле тынган кырлар.
А јүректе кыш —
Кыјырашкан карлар.

Айландыра јай —
Ак чечектү садтар,
А санаадан чыкпайт
Ак шуурганду кырлар.

1967 ј.

Көлөткөн болуп мен жүрейн,
Көрмөзүң болуп истеп барайын.
Көк чечектү тымык жерлерде
Көрүнбе дезен—жылыып калайын.

Сүнем менин ачынып ыйлаза,
Сүмер тууларга мен чыгайын.
Ак салкындар күүзүн тындап,
Ак чечекти төжөнүп жадайын.

Төжимди жымжак булуттар
Араай сыймап, ыйлап ыразын.
Ак-жарыктын бу үстине
Ару күүнимди омор апарзын.

Ак куйундар айланып келеле,
Ак сындарды бүркеп салзын.
Ак жылдыстар оодыгында
Ак тымыкта жүрегим уктазын.

1968 ж.

КЫШКЫ КУНУГУ

Јаскы салкын, кар чыкту.
Јажып ыйлайт туралар.
Јүректе жүзүн суракту
Амыр бербейт санаалар.

Ак тайгалар арјанда
Јас келгени тўжелет.
Алтын канады јайылып,
Күүк өткүн үнденет.

Төрөл город тып-тымык.
Күртелип калган оромдор.
Сенин көзинг не кунук?
Саналат ыраак ороондор...

Боро, боро булуттар
Јабыс, јабыс жылыжат,
Тожон јолдо улустар
Јорголожып барадат.

Салкын, салкын тымыкты
Сабаза да, ойгонбойт.
Эмиктер ачу шыгырап,
Эрмеги чек ле ондолбойт.

Эрте, эрте тўн кирип,
Эренгис бүүрүңкүй тартылат.
Көзнөктөң көс албай
Сүүген жүрек кунугат.

Јарык отту јаан залдар
Јанынан ырап ундылат,
Карыгып билбес јаш жылдар
Јалбышталып каткырат...

1968, ноябрь ай.

Соок жанмырдый санаалар
Лүрек жалбыжын өчүрөт.
Je көрнөө ойто ло көнжип,
Оттор ойто ло күйөт.

Уйкузы жок түндөр
Узак, узак билдирет.
Ундып барган нөкөр
Түжиме та не кирет?!

1968 j-

Карлар айланат вальста...
Күртелген город тып-тымык.
Бис жагыскан айлыста.
Элбис күндер чек ыраак.

Боро шуурган нени де
Ыйлап туруп айдып јат.
Кунуктыг апту тармазын
Күүниске эрке салып јат.

Өткөн күндер јенгилчек,
Өчөргө брааткан јалбыштый.
Келер күндер ажу јок,
Агарган улу тайгадый.

Је санаа јарык алмастый,
Јүректе күннен јалбыштар.
Ажузы јок тууларды
Ажарыс — бис баатырлар.

Бүгүн эрке вальста
Шуурган ойноп айланат,
Оныла кожо јаш тужым
Эзендежип ырап јат.

1968 ј.

СЕН ЫРЫСТУ БА!

(Кокыр)

Сени бис ончобыс сүүгенис,
Женя Алтынай.
Je эн ле артык нөкөрис
Сүүген сени, ай...

Бис кокырла жабынып,
Жаныгла өткөнис,
А ол дезе кунугып,
Шыралаганын көргөнис.

Je кемге сен эрке көргөн,
Женя Алтынай,
Көрүжинди ондобогон —
Эмди кунуккай.

Август чагкыр тенгеризи,
Суулар күскүдий.
Сенин каткын кыгырууш,
Чалыган күндий.

Бис эжинип, соотоп,
Жаратта жатканыс.
Күс эркезине жажыркап,
Ырыска оротконыс.

Эмди сен кайда,
Женя Алтынай?..
...Суулар кар алдында,
Женька Алтынай!

Олор эмди күскүленип,
Биске чагылбас.
Сенин эрке каткын
Кулагыска угулбас.

Ару сындарга көргөн көзисте
Айдып болбос кандый да сакылта.

Эмди ончозын эске алынзам,
Эгчек чагкыр сүмерлер көрүнөт,
Аргымак адынын жалы жайылып,
Арчынду сындарла кем де жүрөт.

Эгмек тууларда эдельвейс чечектер
Эзинге онын жолында жайканат.
Бийик ажуда мөштөр шуулажып,
Бисти, көөркийим, эске алынат.

1970 ж.

БИЙИК ЖЕРИМ

Тенгери ондү чечектерге көмүлип,
Теректү-Бажыла бис өткөнис.
Тегерик көлдөрдүн үстине энчейип,
Тенгери жылдызын толкудан тергенис.

Ажарга бараткан айды тудала,
Ак таңдарга удур эшкенис.
Көк сүмерлер баштарын дезе
Көлдүн түбинен карап көргөнис.

Сенин толголгон койу чачыңды
Салкын серпип, сүүнип ойногон.
Көзүңдө, эрдинде ырысту күлүмү
Көлдүн түбинен удур көргөн.

Ээлгир сыңду жаш көөркий —
Эзинге кийиминг элбиреп турган.
Эдельвейс чечектер өскөн ажуда
Эмдиге кеберин санаамда арткан.

Сен бойың да чечекке түңей —
Чанкыр жеримниң онбос жаражы.
Көзүңдө өчпөс жылдыс чогы —
Кайран жеримниң кару балазы.

Жараш жерим, жаркынду жүрүм!
Жүрөктер жарыйт сенин алдыңа,
Ак-жарыкта мындый жарашты
Садып албазың сары алтынла!

Кызыл, чанкыр чечектер жайылган
Кырлан боочыга чыккан эдис.
Адалар түжетен мөштөр төзине
Аттарысты откорып ийгенис.

Тенгериге түртүп ыраган сындардыг
Тепсен жаражы чанкыр тымыкта.

Ару сындарга көргөн көзисте
Айдып болбос кандый да сакылта.

Эмди ончозын эске алынзам,
Эңчек чаңкыр сүмерлер көрүнөт,
Аргымак адынын жалы жайылып,
Арчынду сындарла кем де жүрөт.

Эңмек тууларда эдельвейс чечектер
Эзинге онын жолында жайканат.
Бийик ажуда мөштөр шуулажып,
Бисти, көөркийим, эске алынат.

1970 ж.

Жажыл ажулар чанкыр тумандә,
Жаркынду чечектер анда јайканат.
Јаңыс ла бүгүн сүрекей ыраакта
Јаш јаражай јаңыскан кунугат.

Күн кырлардын үстиле тоолонуп,
Күзүңгидий шыңырап, суулар чагылат-
Күүни јараш ол көөркийим
Күмүш чечектер үстиле базат...

Јажына јажыл мөштөр јаныла
Јалбыш чечек јастарым барат.
Санаамда јуралган кайкалду талада
Салымы башка јаражай артат!

Мөш аразында ол мөңүн өргө
Мөлтүрөп, чалынга түнде јабылат.
Түнүктен јылдыстар түжүп келеле,
Очоктын кырына отырып јарыдат.

Калак ла дезен, кару көөркий,
Кандый јиит сеге келгей не?
Ырыска иженген чокту көзин
Ыйдын јажын билбей јүргей не?

Ай коркойгон мөңкү алдында
Адым арып, артып калдым.
Кайран сенин јаражын түженип,
Катап ла салымды ченеп турадым.

1970 ј.

АЛМАТЫНЫҢ ТҮНДЕРИ

Алматынын түндери,
Аласталган тенгери.
Көк фонтаннын жанында
Көрүп арткан көстөри...

Ак салкындар учурып,
Алып барган сөстөри.
Чанкыр асфальт үстинде
Чачылып калган истери.

Карузыган чырайда
Нефертити¹ кебери.
Эзин ийген кирбикте
Эрке жүрек чебери.

Бис экүнинг көзисте —
Ырыска күйген жылдыстар;
Ырап барган жолыста —
Ыйлажып калган салкындар.

Эринде күйген изүни
Энгир тандак жарыткан,
Алматынын садтары
Араайын оны жажырган.

Жаңы отель отторы
Жапылдап өчүп тымыган.
Орой жанган үүреме
Олор өчөмик жарыган.

Алматынын үстинде
Ай каткырып, аярган,
Ырап барган жолында
Жажыл садтар шуулаган.

¹ Нефертити — жербен Египеттин каанынын абакайы, сүрекей жараш келин.

Кийинигнег сениг көрөлө,
Килеп арткам жангыскан.
Ак фонтанныг табыжын
Араай отель тыгдаган.

Чоңчойлордын табыжын
Чотоп турган жүрегим,
Сары бүрдий айланып,
Сала берди көөркийим.

Алматынын түндери,
Аласталган тенгери.
Алаңзыган санаамда
Артпас түштер кебери.

Көк фонтанныг жанында
Көрүп арткан көстөри,
Акация шуузында
Артып калган сөстөри.

1970 ж.

Айлымда стол ыргалга белен,
Алтын чөбчөй ак торко үстинде,
Орой энирде одым да күйбеген...
Одым жангыс ла сенин көзүңде.

Эбире тууларды энир базырып,
Эркелеп бисти тымык курчаган.
Айдын жарыгы көзнөктөрдү ачып,
Ак столыска мөңүнүн жайган.

Көк жылдыстар көзнөгиме төгүлүп,
Көкиген жылдар шымыртын экелген.
Көзүңдө сенин тымык ырыска
Көрөлө, бүгүн жүрегим сүүнгөн.

Көйлөгөн куучындар күүниме тийип,
Көрнөө жалбышка сананып көрдүм.
Көрнөштөн көрүнбес жүрүмдү көргөн
Көспөкчи кижидий санана бердим.

Лаштан ала бажымнын үстине
Лажыркап жарыткан кару ай,
Бүгүн база ла жүзиме чалып,
Мөңкүлик чанкырга мени апаргай.

Күмүш чөбчөйдү араай көдүрүп,
Күлүмзиренип меге удур көрдүң.
Карагай ортозында агаш турага
Кажы телекейден ойто келдин?

Жеңил сүүштөн жеңүлөр алып,
Жер үстинде көкип жүрбегем.
Же жеңил базытла бу энирде
Жедип келеринди мен сеспегем.

А жайла, сен не келдин,
Айланбас өйлөрдүн арчылбас кебери?

Андый да болзо, алкыш слерге,
Артап калбас сүүштин сөстөри.

Ай жаркынду сенин жаражын
Айлым ичин бүгүн жарыдат.
Алтын чөөчөйдү өрө тудалык,
Айланбас күндөр нени айдат?

Айлымда стол жыргалга белен,
Алтын чөөчөйлөр ак торко үстинде.
Азыйда чылап, улус келбеген,
Шыгырт этпеген чөөчөйлөр энирде...

Орой энирде одым да күйбеген,
Одым жагыс сенин көзүңде,
Озодо айтпаган кожондор сөстөри
Ойто ло күйет жүректин түбинде.

Айдын түн бүгүн кандый тымык!
Ай чөөчөйүмдө араай жайканат.
Алтайдын көгөргөн чанкыр кырлары
Бүгүн кайкалду түштер түженет.

Ол түштерди бис түженип
Отырып калдыс эрмек жоктоң.
Кайкалду жараш, кеен жаратка
Кече бердибис кемези жоктоң.

1970—1972 жж.

Айланган, јер айланган,
Агарып тандар ыраган,
Айрылышта сөстөри
Айланып келбей ундылган.

Сары күндер тоолонуп,
Сала берген, јажынган.
Сакылталу көстөри
Саң ла башка јарыган.

Јажыл тууны эдектей
Јалбыш чечек јайылган,
Ол јалбыштын үстинде
Мөңүн оттор чалыган.

Көк өлөңдө истерди
Көмүп, чалын јоголткон,
Көргүр чокту көстөрин
Јылдыстар јумуп, тымыган.

Алтайдын чанкыр кырлары
Айланбаска ыраган.
Куулгазынның тандары
Курчап, бисти сакыган.

Көгөргөн јерим үстиле
Көкип, улустар бараткан.
Изү шымырт табыштан
Кайыңдар араай шуулашкан.

Мениң айткан сөзимди
Мечин јылдыс тыңдаган.
Кызарган күннинг јаркыны
Кирбикке тийип каткырган.

Јүрүм кандый јараш деп,
Јүрегим сүүнип согулган.

Јодраныг јыдыла
Јолдор ойто ло јытанган.

Ундылбас сениг кеберинг
Узак мени кайкаткан,
Тарма мени олјолоп,
Та кайдаар да апарган...

1970 ј-

ЖАЛБРАКТА УЛГЕР

Бүрлер алтын жагмырдай,
Айланыжып төгүлген.
Качан да баскан жолысты
Калынжыда бүркеген.

Сананзам, олор бүр эмес —
Шылырашкан листтер.
Ол кайкалду бичикте
Илби ошкош үлгерлер.

Анда ижемжи, сакылта...
Уксаң кайкалду шымыртты,
Өткөн жастар кожоңы
Артып калган шынгырты.

Мен таныш бу жолло
Бүгүн жагыскаң базадым. —
Күрөң күстин чаңкыры —
Күскүленет жылдарым.

Жалбракта сөстөрдү
Кем белгелеп кычырар?
Ол бичиктин үстине
Эңчейип бүгүн сананар?

Ундылып калган чактардан
Артып калган жолдыктар.
Өкпөөрип кем де чүмдеген
Илбизиндү санаалар.

Жалбрактар айланып,
Жаныма менин төгүлет.
Олордо сенин сөстөриң
Ойто бүгүн бичилет.

Алтын бүрлер ортодон
Сеге удура кем келет?

Сенин онбос кеберин
Жүректи ойто эрелтет.

Je Алтай кырлар бажында
Карлар агарат, айланат.
Кайда да жаан городто
Сенин истерин жылыят.

Жалбракта сөзибис
Жарты жоктон артты ба?
Кара жердин алдында
Качан ундыл калды ба?

Айса сен, мен чилеп,
Агаштарга бастың ба?
Жалбракта үлгерди
Ойто эске алдың ба?

Je сары бүрде бичикти
Сананып кем де кычырат.
Алтын бичик алдыста
Араай-араай шылырайт.

1971—1972 жж.

КАЙРАН ЈҮРҮМ

Кайран жүрүм! Ыраакта көөркий.
Катап ла жүрек жайнулу сыста.
Катап ла жылу энчикпес сакылта
Качан бӯдер? Келер жолыста.

Жаркынду жолыгыш ойто болор бо?
Айса энгирдин тандагы ла артар?
Айса сүүштин жылдысту тўни
Бистин жолысты өчөмик жарыдар?

Кару ижемжи! Мени таштаба.
Каткырымзып сен удур келерин,
Күүниме кару сенин чырайын
Күндий жарыыр, мен билерим.

Эмди дезе сени сананып,
Ак кырларга унчукпай барадым.
Көгөрип тымыган тенгери учында
Көөркий сенин көлөткөн таныйдым.

1972 j.

НЕЙЛОН КИРБИКТҮ КЫСКА

Айланайын, күүнүң та кандый?..
Аайлап бүгүн болбозым мен.
Ак ийнинге кеен тоңунгды
Араай, чебер жабадым мен.

Кайкамчылу кирбигин өткүрө
Каткылу көстөрүн көргөн эдим.
Кандый да уул кафенин жанында
Каткырып, электү айткан бе ди?

Аңдып айткан кандый ла немеле
Адыжар эдим, мылтыгым кайда?
«Кара суу», «Машуктын эдеги»...
Калак ла дезенг, мен өскө чакта!

Карда арткан кичинек изингди
Карузып, кайкап көрөр эдим,
Качан ойто удур келерин?
Карыгып, сүүнүп мен жүрерим!

А эмди бис ыражып жадыс,
Жаш көөркий, жаңы өйдүн кызы.
Бис карыгарыс, та каткырагыс.
Кинчектеер бе сүүштин сызы?

Айса сенин нейлон кирбигинен
Кичинек изү тамчы да түшпөс?
Нейлон тоңунга менин колымның
Изүзи база эмеш те илинбес.

Айлыңа сен жаңып келерин,
Нейлон тоңунгды уштып саларың,
Нейлон кирбигин алып саларың,
Неге де кунукпай, уйуктап каларың?

Сеге нейлон кафелер түжелер,
Сеге нейлон киштер түжелер,

Јенгилчек нейлон сүүштер келер,
Неон жылдыстар үстинде мелтиреер?

Айса сен жабынчын таштап,
Ару, жараш бойын артарын ба?
Сүүштин изүү одына жалбырап,
Карыгып, сүүнип, жайнаарын ба?

Неон отторлу ол жаан оромдо
Нейлон кыс артып ла калган.
Нейлон кирбигине кар түжеле,
Кайылбай, анда тонгуп арткан.

1973 ж.

ЈАЛАР ОДЫМ

Јалар одым, јалбыра,
Јажытту сөсти сен апар...
Куулгазынла курчайла,
Кубулбас эдип артыр сал.

Онын көстөри, каткызы
Сенде артсын, јажынзын.
База менин көксимде
Артып калзын, јылытсын.

Экү бистин ортодо
Эмди бир де ис артпас.
Ончозы отто, јалбышта.
От кемге де ол айтпас.

Ак-јарыктаг јүр калзаас,
Альбомног кем де ајарбас.
Айдышкан бистин сөзисти
Алаатып кем де кычырбас.

Јаңыс ла бу үлгерде
Јарт эмес сүрин јуралар,
Шымыранган үнингнен
Шымырты ла арт калар.

Јажытту бу күүнисти
Јалбыш одым апарзын.
Изү бистин сүүжисти
Илби јалар корызын.

Јажытту бозом энгирде
Јаныга, одым, келерим.
Јаш туштагы јүрүмди
Јалбыжыгнаг көрөрим.

Кара чачын толголып,
Каткырарын, билерим.

Эрке айткан сөзинди
Эске аларым, сезерим.

Салган одым, жалбыра,
Самаралар, күй ле күй!
Ару сенин кеберинг
Ак жалбышла бириккей...

Өлбөй жүрзем, одыма
Өчүп те калза, келерим.
Эрке, кару сүүжимди
Кубалданг да көрөрим.

1974 ж.

Сен тармачы бололо,
Алдыма талай таштазаң,
Талайды кечип барарым,
Кечип албазам — өлөрим.
Күй! Жалбыра, сүүжим!

Сен түрмечи бололо,
Темир шибееде бектезен,
Шибееңди мен оодорым,
Оодып албазам — өлөрим,
Күй! Жалбыра, сүүжим!

Сен кыйынчы бололо,
Жолыма жыдалар кадазаң,
Жыдалар ажыра өдөрим,
Өдүп албазам — өлөрим.
Күй! Жалбыра, сүүжим!

Көксимде күйген жалбышка
Канайып та кыйналзам,
Каргап оны айтпазым,
Качан да болзо алкаарым.
Күй! Жалбыра, сүүжим!

1979 ж.

КАЛГАНЧЫ ТҮН

Алтайымнын үстинде
Алтындалган чанкыр күн.
Бийик ажуларда чечектер
Тенгериле окшожат.
Сен жүре берерин,
Бүгүн калганчы түн...
Бис ондошпойдыс,
А ар-бүткен ондожат.
Агаштар бой-бойына
Жапсыныжып шуулажат,
Ак туман тууларды
Араай кучактайт.
Чечектин үстине
Чечек энгилеп,
Суркураган чалынла
Сүүнип јунунат.
Бис бой-бойыстан,
Көөркий, јуук ла ыраак.
Көгөргөн тенгери ле
Көк чечек ошкош!
Је, олор чылап,
Кучактажып болбозыс.
Ортобыста бистинг
Јер тамы ошкош...
Бу түн тымык,
Унчукпай турарым,
Јаңыс ла јардынга
Плащымды јабарым.
Көп катап айдылган,
Көп катап јайналган
Ол сөстөрдү
Бүгүн не айдарым?
Салымга өчөжип,
Каткырып та турзан,
Санаанда не барын

Мен билерим, көөркий.
Көксинде ол түн
Көзиннен көрүнөт,
Көрбөөчи болодым —
Канайдарым, көөркий?
Сенин каткында
Күн жаркыны эмес,
Ажып брааткан жемтик ай.
Кайдалык, кайдалык —
Ончозы ундылып,
Каргышту талага
Ырап ок калгай!
Эртен тура сен
Жүре берерин,
Бүгүн калганчы
Кайран алтын түн.
Мен де сүүштөн
Жүүлбезим, жүгүрбезим.
Оны жакшы билерим бүгүн.
Мен тегери болорым
Сенин үстинде,
Жаңыс ла тегери чилеп,
Окшоп болбозым.
Качан да болзо,
Кайда да болзо,
Кайран сеге
Алкышту артарым.
Бийик ажунын
Бажына чыгала,
Бистин өткөн
Жолыска көрөрүм.
Кандый да талада
Каткынды, көзинди
Качан да болзо
Жаантайын сезерим!..
Алтайым үстинде
Агару ару күн.
Сүмерлер баштарына
Жылдыстар оролот.
Жүрүм эмди де бар,
Сүүмжи эмди де бар.
Жүрегиме Алтайым
Жаңгарлары толот.

Мында от күйген,
Жаңгарлар жыңыраган.
Ол көстөрдөн, сөстөрдөн
Бүгүн не арткан?

От ойноп күйген жер
Эмди кап-кара.
Кемнинг де салымы
Бу жердий кара.

Байла, ол от
Жерди өткүрө өртөгөн,
Байла, ол сүүш
Сүрнүгип өлгөн...

Каруузы жок сүүштинг
Карыкчалы кандый!
Качан да жазылбас
Канду шыркадый...

Бу оттын ордына
Та кем де келет,
Кап-кара жерге
Унчукпай ол көрөт.

1980 ж.

ЛАЖЫЛ ТОНДУ КЫС

Переделкино карагайлары аралай
Көп баскан таныш жол жадыры.
Бу жолдо бүгүн жолуктың, абакай,
Эзелет пе жаш тужыс жылдары?

Кеен кийиминг, кееркедиминг сенинг,
Кем билер, айса, та мундар баалу?
Эрмегинг жымжак, эркелүү көстөринг —
Эмди жаңыс ла ончозы аланзу.

Кайраным, жаранып, торко до кийзенг,
Канайып сени бүгүн кайкаарым?
Лажыл карагайды, лажыл тонду кысты
Лажына мен канайып ундыырым?

Лүс жылдын төртинчи үлүзи өт калды,
Лүрегисти бүгүн унчугышпай тындайлы.
Лаш тужыста лажканган карагайлар
Ол ло бойлоры шуулажып турлары.

Көөркий! Сеге ласкы тон бедреп,
Москваны бис кериген ле эдис.
Лекция божоорын энчикпей сакып,
Капшай жолыгышка жүткийтен эдис,

Лас. Күн. Сүүнчи. Көзнөктөр ачык,
Карганалар чечектеп, шуулашкан.
Бу лажыл садычактың ары ланында
Тверской бульвар күүлеп латкан,

Оныла кайкамчылу лараш кыстар
КОО буттары элестелип бараткан.
Ле сенинг изүү кичинек алаканың
Мениң колымда эрке ладатан!

Сананга кирет пе — лажыг энгирлер,
Москвала соотоп базатаныс?

Переделкино карагайлары аралай
Чечектер үзүп, ойноп туратаныс?

Сени сүүгем. Эмди незин жажырап?
Тындазан, бүрлер нени шымыражат!
Олор бистинг айткан сөзисти
Бүгүн, байла, эске алынат.

Айдын түнде омок, жеңил базытту
Жажыл тонду кыс келетен ле эди.
Ол сен болгон бо? Айса өскө кыс па?
Jүрегим түбинде не де чым этти!

Узун кирбигинге эрдимле эркелү
Кемзинип, тымыкта тийетен эдим,
Jaан кара көстөринг түбиненг
Jылдыстар жаркынын ичетен эдим...

Сынын коп-коо, чичкечек белинги
Колымла орой кучактап алатам.
Кандый да болзо, ол алтын таңдарды,
Сени жаантайын алкап туратам.

Жажыл карагайлар, жажыл тонду кыс
Жажына jүрегимде артып ла калды,
Je кезикте кандый да jарты jок сыс:
Салымнаг ол база нени сакыды?

Алдымда бүгүн чек өскө абакай,
Алтын-мөнгүнле кееленип алган.
Je жажыл тонду кыс ол бойы арткай,
Оног жарашты кайдан табатан?

Та ненин де учун мекелү, мендештү
Сен кереги jок нени де айтканг.
Je ол өскө, ол эмес ине деп,
Jүрегим бүдүнбей, көксимде унчуккан.

Жакшы болзын! Jараш, седег келин!
Жажыл тонду кыс та кайда барган?
Je сүүштинг куштары бу карагайларда
Бир тушта ырысту уйазын тарткан...

Кандый да болзо, оны сананып,
Каргабай сени, алкап jүрерим.
Алтын jүстүктерлү колыгнаг тудала,
Араай каткырарым: жакшы болзын, эркем...

БИСТИҢ КЕМЕБИС

Күн тийерде, чечек араай жайылган,
Чаңкыр айагында чалыны мелтирөп.
Ол алтын жаркынга каткырған,
Мызылдап, чагылып, элбиреп.
Сен ол тушта бу чечектий болгон,
Жангы-жангы ла жаражын ойгонгон.

Сынын коп-коо,
Бойын жеп-женгил,

Буттарын жерге тийбей тургандый,
Колдорун кейде эки канаттый.

Көстөрүн кара чедирген,
Күйген,
Мөлтүреген.

Та нени де сүрекей кайкаган,
Та неге де каранга иженген,
Сүүнген.

Je сүүш ол не? Билбеген,
Жаңыс ла жүрегинге оны сескең.
Чалынду жалаңла удур келген.
Жаан суунун жанында турганыс.
Оноң кемеге та не отырып алганыс.
Агын кемени жараткан ыраткан,
Ажу суу та кайда да шуулаган.
Сениң коркыганыңды көрөлө,
Мен араай каткыргам,
Кайыктарды тудуп, эжип,
Кемени жаратка апаргам.
Je жүрүмниң кайкамчылу кемези!
Jүректинг ундылбайтан керези!

Сениң кайыгын кайда?
Сениң жарадын кайда?

Та жаратка чыгара таштап саларың,
Та жаан толкуларда антар саларың,
Терең көөлмөккө чөңүр саларың!

Кемебис чанкыр туманда,
 Йылдардын ыраак учында.
Агын оны апарып ла јат,
Ончозы ундылат, арчылат.
 Кезикте тўжиме кирединг,
 Өскө телекейдедий билдирединг.
Кемебис ээн јаратта јайканат,
Темир кынјылар ыйлу кыјырайт,
Толкулар јаратка табарат.

1976 ј.

«Сууш дегени ол не?» — деп,
жит нөкөр сураган.
Ого айткан каруу сөс.

Көп жарашты
Көргөн дө болзом,
Көөркий, билбезим —
Сууш дегени ол не?
Кайран кыстарды
Сууген де болзом,
Канайып айдарым:
Сууш дегени ол не?
Жайналып айдылган
Ол сөстөрдин
Жаражын неле
Кемжиirim мен?
Көөрөп келген
Жасты көрөлө,
Көкип сүүнерин,
Нөкөр, бүгүн сен!
Көзінде кайкал,
Сакылта толгон
Көөркий жаражайга
Туштаарын сен.
Көп жылдар өдөр,
Кайра көрөрин,
Көк төгүн болгонын
Билерин сен.
Кылчас көрөлө,
Өдө берген
Кандый бир кыс
Санаанда артар.
Кара көстөриле
Канча жылдар өткүрө
Карузып сеге

Көрүп ле турар.
Коо сыны онын
Кожондый жараш,
Коштой сениле
Барып ла жадар,
Барып ла жадар.
Жүрүмде арызаң,
Жүрегин сыстаза,
Түжинге сенин
Кирип ле турар.
Канча жарашты
Билген де болзон,
Катап ла жүрегин
Ого кунугар.
Каткырып ийеле,
Сен айдарың:
Канайып турум
Бу мен, улустар?
Жүрүм кайкамчыл,
Жолдоры айры,
Жүрегин кандый ла
Сүүшке апарар.
Жүс те катап
Сүүген болзон,
Түнгөй ле сүүш
Сүүлбей артар.
Онын учун уксаң,
Лаш нөкөрим,
Сүүш дегени не —
Билбезим мен...
Je иженип жүткиген
Жүрүмнинг жолында
Сүүп, сүрнүгип,
Жүрерин сен.

* * *

Санаам бүгүн кен, ару,
Эртен турагы јаландый.
Күнге күмүш чалындар
Јалбыштанып чыккандый.

Кажы ла чечек бажырып,
Эзендежип тургандый.
Күн кирбикке табарып,
Шынгыражып калгандый.

Агаштар күүк үниле
Јынкылдажып тургандый.
Көгөрип барган кырларым
Чагкырлыкка качкандый.

А саста сүттий ак туман
Сананып тургандый.
Туманда аскан турна
Ачынып кыйгыргандый.

Кажы ла тамчы чалында
Телекей јуралгандый.
Јүрегим бу чалындый,
Чедиргентип каткыргандый.

Јылдыстар түнеген сууларым
Шымыранып јаткандый.
Алтайымла, ай-күнимле
Биригип калгамдый.

1965 ј.

НАДЕЖДАГА

Кеелеген сөзимде кей бар да болзо,
Кемненг келген, сен сеспейдинг бе?
Кандый да суу агып баштаза,
Кутуктанг чыгат, мыны билбейдинг бе?

Јангарлу суулар јарадынанг ажынып,
Јаскыда агат ыраакка, ыраакка.
Јылым боомдор төжине табарып,
Јылдыстар чайпайт чанкыр толкуда...

Көчкүн суулар јүре бергенде,
Көгөрип артат кутуктынг суузы.
Ташту јарадын эрке сыймап,
Та нени айдат јерим ырызы?

Көөрөгөн сүүш, көчкүн суу чылап,
Јүректи таштап, јүрүп ле калар.
Көөркий сени сүүген күүним
Кутук суудый кургабай артар!

Кандый ла јарашка карузып көрзөм,
Кардын суузындый кайылып, ыраар.
Кара ла јангыс сенинг кеберинг
Качан да көзимнинг алдында турар.

Јаражай керегинде јангар да айдылза,
Јаман деп мени канай айдарынг?
Јангыс ла сенинг јаркынынг курчаза,
Јараштынг учурын канайып табарым?

Кейленип јүрү деп ачынба, көөркий!
Кемнинг салымы поэтийине тунгей?
Кутук суунынг аккан јолында
Курч таштар учурайтан ла эмей...

Канча јерден шыркалу јүрегим
Катап ла мененг амыр сурайт,
Је кайкамчылу јараш јүрүмненг
Канайып кижиге эрте ырайт?

Сениң келеринди сананадым ба, айса?
 Жылдарды өткүре,
 Жолдорды өткүре!
Сениң кеберинди түженедим бе, айса?
 Жүрүмим өткүре,
 Жүрегим өткүре!
Жүреги сүүзе, ол кинчек пе, эркем?
Жүзин жаражы — ол буруун ба, эркем?
 О, калак ла дезен!
 О, калак ла дезен!
Сениң изин карда — ол кайыл калар,
Сөстөрин кейде — олор жылый калар.
 Чын ла дезен!
 Чын ла дезен!
Же каныста олор түнгей ле томылар,
Жүректеристе олор бичилип калар.
 Жайнадып турар,
 Сыстадып турар.
Ары болуп, ырап калзан,
Ачын деп айдып салзан,
 Ун жок турарым,
 Көрүп ле артарым.
Колымда колыңнын жылузы артар,
Көзинде көзимнин жайнузы калар,
 Көк тенгери турар,
 Агаштар шуулажар.

1977 ж.

ЭКИ КӨЗНӨК

Кыш болгон, кар, шуурган.
Эски тура, эки көзнөк.
Көзнөктөрдө кызыл герань —
Костый көрнөө чечек!

Ол костордын изүзи
Jүрегим өртөп туратан,
Чечектердин аржанан
Кем де кайкап карайтан.

Сыгырып ийзен, тымыкта
Эжик араай ачылар,
Ак арчуулын жабынып,
Араайынан кыс чыгар...

«Не келдин энирде?
Энем келзе, адылар».
А кирбиктердин алдынан —
Чек өскө санаалар.

«Солун бичик бар ба?»
Jүректе өскө сурактар.
Бир бичиктин үстине
Энчейишкен баштар.

Онон соот базыттар
Кышта, жаста, энирде.
Сан башка санаалар,
Улгерлер изү эринде.

Эбире ак, көзнөктө
Чечек жасты эзедер.
Бис экүнинг jүректе
Та кандый да сезимдер.

Бу сүүш? Та карузыш?
Эмди мен билбезим...

Je арудан ару кыш,
Ару жылыту сезедим.

Јаш тужымды сананып,
Јастарлу ойгө келедим.
Јанмыр јунган јолысла
Јангыскан бүгүн өдөдим.

Та нени де сананып,
Таныштарды эзейдим.
Та кандый да оромды
Таныбай көрүп турадым.

Ак кырларла оронып,
Јанмырларла јунунып,
Јаранып калды городым.
Je нени таптым? Жылыйттым?

Эски тура ордында
Көп этажту ак тура,
Je гераньду ол көзнөк
Јүрегимде јажына.

Сүүш түнгей ле кайда ла,
Бу да бийик турада.
Та кандый да чечектер,
Та кандый да темдектер.

Je кайда да улусты
Ару сүүш саказын.
Космический керептен
Көзнөк база саналзын.

Атла тен чечектү
Ажуларда ол турзын,
Мөлтүрешкен көстөрлө
Мөштөр өткүре каразын.

Јодролорло јытанып,
Ўлгер изү айдылзын.
Карыккан да јүректер
Кару сүүшти сананзын.

Ончозы јакшы. Јүрүмис
Ырысту деп билерим.
Je кандый да ырыста
Ачу барын сезедим.

БУ СЕН БЕ!

Канча жылдар өтсө дө,
Катап ла көрүнөт кеберинг,
Эки көзнөктү туранын
Эжигин ачып, кирерим.

Куйундар айланган энгирде
Мендеп эжигин тартатам.
Унчугатан: «Бу сен бе?»
Онон айдатан: «Көөркийим...»

Агаштар арада айлынга
Араайын энгирде келетем.
Сурайтан: «Бу сен бе?»
Шымыранатан: «Көөркийим».

Орой күстин салкыныла
Озолу-сонду келгемде,
Эжик ачатан: «Бу сен бе?»
Сүүнетен: «Көөркийим...»

Килин кара ол чачын
Чечектерле тынатар,
Кара көзин сан башка
Кайкагандый көрөтөн!

Бир катап мен келзем,
Эн турган турачак.
Түрген, жеңил базытту
Кайда бардын, кызычак?

Кем де сурабас: «Бу сен бе?»
Эрке унчукпас: «Көөркийим».
Жолдор, ойлөр өткүрө
Сени эзеп жүредим.

Ўстимде бүрлер шуулажат,
Ўшкүрижет: «Бу сен бе?»

Араай айдыжат: «Көөркийим...
Алтайда ырысту жүрүн бе?»

Атла тен чечектер
Изү жүзиме табарат.
Шымыражат: «Бу сен бе?»
Улу тынгылайт: «Көөркийим».

Алтын бүрлер күскиде
Айланыжат үстимде,
Айдыжат: «Бу сен бе?»
Шымыражат: «Көөркийим...»

Карлу куйун айланып,
Жакама келип жапшынат.
Кимиренет: «Бу сен бе?»
Оног онтойт: «Көөркийим».

Кару үн, кайран сөс
Жүрегимде түнеди бе?
Айса түнүйе¹ түбиле
Мени бедреп жүрү бе?

1980 ж.

¹ Түнүйе — телекей, ак-жарык дегени.

ЖАЙ ОРТОДО КАР

Ак кастар учуп келип,
Туу баштай отырлай берди,
Je бу ак кастар эмес,
Карлар түшти, куйул түшти.

Чанкыр өзөкти бу ла төмөн
Чанкыр канатту куштар учты,
Je бу уксаң, куштар эмес,
Көк толкулар аңдан акты.

Кайкал жаңар күүзи келип,
Канайып мени курчай сокты?
Je бу жаңар күүзи эмес,
Сениң кара көстөринг болды.

Көп жылдар өдүп калар,
Көргөн журук көстө артар.
Көзинге айткан сениң сөзинг
Көксимде мениң сызы калар.

Орой салган буулдар карарып,
Ол жанында кобыда турар.
Сениң пладыңның өңи ошкош
Буланат чечек анда жайканар.

Капчалда турган журтты сананып,
Калыктар ортодо мен жүрерим.
Карлу эгирде эрикчел болзо,
Канайып сен эске албазың?

Ак канатту куштар чылап,
Амадуум мениң учуп келер.
Ак карлар бийелү айланып,
Айткан сөс кимирти сезилер...

Жай ортодо кар түшти,
Туулар бажы ап-апагаш.
Кече баскан бу изисти
Жунуп салды ургун жааш...

Араай айдыжат: «Көөркийим...
Алтайда ырысту жүрүң бе?»

Атла тең чечектер
Изү жүзиме табарат.
Шымыражат: «Бу сен бе?»
Улу тынгылайт: «Көөркийим».

Алтын бүрлер күскиде
Айланыжат үстимде,
Айдыжат: «Бу сен бе?»
Шымыражат: «Көөркийим...»

Карлу куйун айланып,
Жакама келип жапшынат.
Кимиренет: «Бу сен бе?»
Онон онтойт: «Көөркийим».

Кару үн, кайран сөс
Жүрегимде түнеди бе?
Айса түнүйе¹ түбиле
Мени бедреп жүрү бе?

1980 ж.

¹ Түнүйе — телекей, ак-жарык дегени.

ЖАЙ ОРТОДО КАР

Ак кастар учуп келип,
Туу баштай отырлай берди,
Je бу ак кастар эмес,
Карлар түшти, куйул түшти.

Чанкыр өзөкти бу ла төмөн
Чанкыр канатту куштар учты,
Je бу уксанг, куштар эмес,
Көк толкулар андан акты.

Кайкал жангар күүзи келип,
Канайып мени курчай сокты?
Je бу жангар күүзи эмес,
Сенинг кара көстөрүң болды.

Көп жылдар өдүп калар,
Көргөн журук көстө артар.
Көзүңгө айткан сенинг сөзүң
Көксимде менинг сызы калар.

Орой салган буулдар карарып,
Ол жанында кобыда турар.
Сенинг пладыңның өңи ошкош
Буланат чечек анда жайканар.

Капчалда турган журтты сананып,
Калыктар ортодо мен жүрерим.
Карлу энгирде эрикчел болзо,
Канайып сен эске албазың?

Ак канатту куштар чылап,
Амадуум менинг учуп келер.
Ак карлар бийелү айланып,
Айткан сөс кимирти сезилер...

Жай ортодо кар түшти,
Туулар бажы ап-апагаш.
Кече баскан бу изисти
Жунуп салды ургун жаш...

Сениг чалынла баскан истеринг
Јүрегиме кожон болуп чарылат,
Көгөргөн јерден чечек өнгөйип,
Көөрөгөн көзиле көрүп турат.

Мөштөр бажына јалбыштый
табарып,
Мөңкү тайгаларды күн јарыдат.
Капчалда суулар алыс күүлеп,
Кайчынын үниле нени де айдат!

Күлүмјин сениг јайылган чечектий.
Баскан изинген чейнелер төгүлет.
Чачында тосток чалындар суркурап,
Күнге чагылып, эбире јарыдат.

Түндий карангуй көзининг түбинде
Түмен илбилү оттор көрүнөт.
Чиби бүриндий кирбигинг өткүре
Чике айтпаган күүнинг сезилет.

Ончозы јарык, кайкалду, јараш.
Оорып, неге јүрегим унчугат?
Айдын түнде јажытту тымыкта
Араай айткан сөзинг угулат.

Өскө өйлөрдөн, өскө јараттан,
Өчөшкөн чилеп, көрү көрүнөт.
Ак-јарыкты айланып келзем,
Айтсаң, мениле не истежет?

КҮСТИҢ КАЛГАНЧЫ КҮНИ

Туулар баштай карлар агарат,
Туйуксынып, булуттар туруп калат.
Туйук кара кабактар алдынан
Тумантып неге көстөрүң кунугат?
Нени бедрейт ол ак-жарыктан?
Неге иженет, сакыйт ыраактан
Каргана чечектейт, күүк эдет.
Jүрегим, көөркий, нени сезет?
Кандый санааңды чыгара айтпай,
Кайдаар да мендеп барадың?
Көк түдүскекте көөрөм кырларга,
Көөркий, сен ырап каладың!
Jолыс башка — jолыгыш болбозыс,
Jоктоп бисти салкындар ыйлажар,
Карузып айткан сөстөр табыжы
Каргана чечегинде артып калар.
Өскө талага jүрө бередиң,
Өскөрүп ором артып калат.
Көзнөк жанында өскөн карагай
Көөркий сениң үңиңге карыгат...
Бүрлери шуулашкан терек агаштар
Бүгүн сени эрикчел эзетти!
Сениң каткыңнын араай шымыртын:
Олордың шылырты меге экелди.
Jүрүмде jолыс бистинг бирикпес,
Jүрегимде күүним тым, агару.
Эркем, сени сананган санаам
Эртен турагы чечектий ару.

1977 j.

ЫЛДЫЗЫМ

Сен удра меге келбезен де,
Тушташканыска сүүнбезен де,
Сен түнгей ле мениг —

Айым,
Жарыгым,
Жылдызым.

Көзиме мениг көрбөзөн дө,
Сөзиме мениг бүтпезен де,
Je сен түнгей ле мениг —

Кожоным,
Салымым,
Ырызым.

Жолыгарга сеге жүткибезем де,
Жолынды корып жүрбезем де,
Сени түнгей ле сакыырым,

Сананарым,
Кунугарым.

Чечектин үстине чечек эгилзе,
Чанкыр эгирлер эрикчел экелзе,

Көк сындарга барарым —

Айым,
Жарыгым,
Жылдызым.

1977 j.

Ойын ортодо айткан сөзинг
Ойын ла болуп артып калгай,
Чийе тарткан чичке көстинг
Чийүзиненг ис артпагай.

Јараш бойына жапсыган санаа
Јаратка соккон чакпындый ырагай.
Түнгүрдинг үстине ай чыгала,
Түнди јарыдып, јүрүмди кайкагай.

Јүрүм шакпыртында сени сананып,
Јүрегим јайнулу эске алгайым!
Салкын болуп учуп келеле,
Салымнынг кандыйын сурап уккайым.

Чийе тарткан чичке көзимле
Чимеркеш јок каткыр тургайым.
Кайран јайды эрке сананып,
Катап ла сеге быйан айткайым.

Көп жылдысту тегери алдында
Көзи јараш сеге туштагай.
Көөрөп жүрген менинг күүнимди
Көөркий сенинг јаражынг јарыткай...

Кујурлу — Түнгүр. 1980

ЫЛДЫЗЫМ

Сен удурa меге келбезен де,
Тушташканыска сүүнбезен де,
Сен тўнгей ле мениг —

Айым,
Жарыгым,
Жылдызым.

Көзиме мениг көрбөзөн дө,
Сөзиме мениг бүтпезен де,
Je сен тўнгей ле мениг —

Кожоңым,
Салымым,
Ырызым.

Жолыгарга сеге жүткибезем де,
Жолыңды корып жүрбезем де,
Сени тўнгей ле сакыырым,

Сананарым,
Кунугарым.

Чечектин үстине чечек энгилзе,
Чанкыр энгирлер эрикчел экелзе,
Көк сындарга барарым —

Айым,
Жарыгым,
Жылдызым.

1977 j.

Ойын ортодо айткан сөзинг
Ойын ла болуп артып калгай,
Чийе тарткан чичке көстинг
Чийүзиненг ис артпагай.

Јараш бойыңа жапсыган санаа
Јаратка соккон чакпындый ырагай.
Түнгүрдин үстине ай чыгала,
Түнди јарыдып, јүрүмди кайкагай.

Јүрүм шакпыртында сени сананып,
Јүрегим јайнулу эске алгайым!
Салкын болуп учуп келеле,
Салымның кандыйын сурап уккайым.

Чийе тарткан чичке көзимле
Чимеркеш јок каткыр тургайым.
Кайран јайды эрке сананып,
Катап ла сеге быян айткайым.

Көп жылдысту тегери алдында
Көзи јараш сеге туштагай.
Көөрөп јүрген мениң күүнимди
Көөркий сениң јаражың јарыткай...

Кујурлу — Түнгүр. 1980

Кичинек булуттый санааркашты
Салкын түңгей ле учурып барар.
Элбек күүним тегеридий айас,
Оны кўним ойто ло жарыдар.

Өлбөс жастарым ойто эбирип,
Күүк мениг ийниме отырар,
Санаам жарыдып, жылдарым узадып,
Ырысты чайпалтып, кожондоп турар.

Лажыл бүрлер жардымды сыймап,
Лакшы сурап, шуулап унчугар.
Кара жерден баштарын көдүрип,
Чечектерим салкынга жайканар.

Көксимде ырызым бадырып болбой,
Көгөргөн кырларга көөрөп барарым.
Ару санаалу жоныма туштажып,
Төрөлим агару күүнин табарым.

Комыдап, ыйлап, мен баспазым,
Кандый да уур жардыма базаыра,
Сүүнип, маказырап каткырбазым,
Оштүүм мениг түбекке бастыра.

Чечектерим жүрүмде жайылар,
Күн тийер, жылдыстар чагылар.
Кару улустын кеен күүни
Карыкчал булудын учуртып апарар.

1976 j.

ТУУЖЫЛАР

КАРГАН КАМНЫҢ ТҮҢҮРИ

[Кичинек поэма]

Кырда энирди чочыдып,
Түнкүлдеген јес түнгүр,
Кызыл јалбыш эбире
Элестелип сен жүгүр!

Јер алдына бир түжүп,
Көк айаска бир чыгып,
Түнкүлдеген-түпүлдеген,
Түмен туулар аш келген.

Эбире улус чырайында
Эрмеги јок коркымчыл.
Куулгазынду көрүмдер,
Кудай јангыс коручыл...

...Карануй јебрен айлында
Карган кам отырган,
Кызарган оттың јанында
Кырыңылап сананган:

«Алтайга јангы јан келген,
Ады онын — Совет.
Камдаба деп кезеткен,
Канайдатан неме эт?

Бу јанга удур
Тартыжатан ийде јок.
Куулгазынды көргүзип,
Кутук тапсанг, бүдүм јок.

Өскө кудайдын јангы
Ойи келген болор бо?
Элдин жүрегин тудатан
Ээлү таңма болор бо?

Бай-жайзанды јоголткон —
База тын ла јанг болтыр.
Кызыл чолмон тагмалу,
Кайкамчылу неме эмтир...»

Ак чачтары семтейип,
Араай ол јайканат.
Адалар јүрүмин сананып,
«А калак — деп унчугат. —

Калканын каанына
Калапту камдар бакпаган,
Кажаган айылды өртөөрдө,
Түнүктен учуп чыккылаган.

Сары јангын¹ керек јок,
Санг башка неме — деген —
Бырканына² бүтпезим,
Бу тегери ээ — деген.

Озо, озо чактарда
Орбу ээлү болгон эт.
Адай Эрлик јерине
Алдыртуга бартан эт.

Эрлик бийдин бойыла
Эрмектешкен эмес пе?
Курбустаннын алдына
Кугарбаган эмес пе?

Эсим деген бий-жайзанг
Ээлү камды ченеген,
Эрлик бийди экел деп,
Энгир түнде кезеткен.

Түниле түнгүр түнкүлдеп,
Туулар алыс үнденген.
Эзин-куйун көдүрип,
Ээлү кам ийиктелген.

Јылдыстар оды тызырап,
Түнгүрине түжетен,

¹ Сары јанг — ламаизм деп кудай јанг.
² Бырканын — буддийский (сары) кудай јанды
төзбөчи.

Кайалар араай жызырап,
Жер селес эдетен.

Јетинчи күн энгирде
Жер кенете тирс эткен,
Курлаа өткөн сагалду,
Эрлик-абы көрүнген:

«Айлу-күндү бу јерге
Келбес салымду бойымды
Ненин учун алдырдын,
Ненин учун айттырдын?»

«Эненин тынын аладың,
Балазы өскүс ыйлайт.
Баланын тынын аладың,
Энези карыгып ыйлайт» —
Јабыланып јайзанг айткан,
Јалтанбай, јарт ајарган.

«Эликти ададын, чаабы
Јалбрак јалап, сыйтылдайт.
Чаабын ададын, энезинин
Эмчегинин сүди тамчылайт.

Бис экүнин небис башка?
Јуртын үзүлип, какша!» —
Эрлик каргап түкүреле,
Жер алдына кирген дежет.
Эсим бийдин јурты јоголып,
Ээнзиреп калган дежет». —

Карган кам сананып,
Улу тынат, карыгат:
«Јүреги јок эл келген,
Јүрүм нени экелген?

Каанга камдар бакпаган,
Кызылдарга багып јат.
Јангы јангнын учуры
Јаан ла эмтир, канайдат?»

Төрт адын тайып,
Төрөгөнин кам «јиген».

Јурт Советтин жааны
Јуукта ла өлөр деген.

Је канайып та камдаза,
Коммунистте өлүм јок.
Көрмөстөрүн ийзе де,
Көк јарамас, не де јок.

«Кайракан, јип болбодым» —
Калын јонго кам айткан. —
Комунисттин кудайы
Јаан эмтир!» — деп кайкаган.

Учы-учында карган кам
Улу тынып, шыйдынган,
Кызыл маанылу турага
Јурт Советке ууланган.

Карган кам түнүрин
Јурт Советке экелген,
«Калак, мыны алыгар,
Камдабазым мен» — деген.

Јелбер кара сагалын
Сыймай тудуп, энчейген.
«Ак-аданым¹, манта» —
Араай кам үнденген.

Јес көстөрлү түнүри
Јерге туруп, түп эткен.
Ары болуп мантаарда,
«Акыр, адым тур!» — деген.

Куулгазынын божодып,
Кутустанып отырган.
Кудайы јок бу тагма
Канайдар деп сананган.

Јажык жүректү улус
Јалтанып онон туратан,
Калак-кокый, өрөкөн,
Качып онон баратан.

¹ Ак-адан — түнүрдин ады; акталап салган
төөни адан деп адап јат, айдарда, ол камнын минген
төөзи.

Кайалар араай жызырап,
Жер селес эдетен.

Јетинчи күн эгирде
Жер кенете тирс эткен,
Курлаа өткөн сагалду,
Эрлик-абы көрүнген:

«Айлу-күндү бу јерге
Келбес салымду бойымды
Ненин учун алдырдың,
Ненин учун айттырдың?»

«Эненин тынын аладың,
Балазы өскүс ыйлайт.
Баланын тынын аладың,
Энези карыгып ыйлайт» —
Јабыланып јайзанг айткан,
Јалтанбай, јарт ајарган.

«Эликти ададың, чаабы
Јалбрак јалап, сыйтылдайт.
Чаабын ададың, энезинин
Эмчегинин сүди тамчылайт.

Бис экүнинг небис башка?
Јуртын үзүлип, какша!» —
Эрлик каргап түкүреле,
Жер алдына кирген дежет.
Эсим бийдинг јурты јоголып,
Ээнзиреп калган дежет». —

Карган кам сананып,
Улу тынат, карыгат:
«Јүреги јок эл келген,
Јүрүм нени экелген?

Каанга камдар бакпаган,
Кызылдарга багып јат.
Јаңы јаңның учуры
Јаан ла эмтир, канайдат?»

Төрт адын тайып,
Төрөгөнин кам «јиген».

Јурт Советтин јааны
Јуукта ла өлөр деген.

Је канайып та камдаза,
Коммунистте өлүм жок.
Көрмөстөрүн ийзе де,
Көк жарамас, не де жок.

«Кайракан, јип болбодым» —
Калың јонго кам айткан. —
Комунисттин кудайы
Јаан эмтир!» — деп кайкаган.

Учы-учында карган кам
Улу тынып, шыйдырган,
Кызыл маанылу турага
Јурт Советке ууланган.

Карган кам түнүрин
Јурт Советке экелген,
«Калак, мыны алыгар,
Камдабазым мен» — деген.

Јелбер кара сагалын
Сыймай тудуп, энчейген.
«Ак-аданым¹, манта» —
Араай кам үнденген.

Јес көстөрлү түнүри
Јерге туруп, түп эткен.
Ары болуп мантаарда,
«Акыр, адым тур!» — деген.

Куулгазынын божодып,
Кутустанып отырган.
Кудайы жок бу тагма
Канайдар деп сананган.

Јажык јүректү улус
Јалтанып оноң туратан,
Калак-кокый, өрөкөн,
Качып оноң баратан.

¹ Ак-адан — түнүрдиг ады; акталап салган
төөни адан деп адап јат, айдарда, ол камның минген
төөзи.

Кайалар араай жызырап,
Жер селес эдетен.

Јетинчи күн эгирде
Жер кенете тирс эткен,
Курлаа өткөн сагалду,
Эрлик-абы көрүнген:

«Айлу-күндү бу јерге
Келбес салымду бойымды
Ненин учун алдырдың,
Ненин учун айттырдың?»

«Эненин тынын аладың,
Балазы өскүс ыйлайт.
Баланын тынын аладың,
Энези карыгып ыйлайт» —
Јабыланып јайзанг айткан,
Јалтанбай, јарт ајарган.

«Эликти ададың, чаабы
Јалбрак јалап, сыйтылдайт.
Чаабын ададың, энезинин
Эмчегинин сүди тамчылайт.

Бис экүниң небис башка?
Јуртын үзүлип, какша!» —
Эрлик каргап түкүреле,
Жер алдына кирген дежет.
Эсим бийдин јурты јоголып,
Энзиреп калган дежет». —

Карган кам сананып,
Улу тынат, карыгат:
«Јүреги јок эл келген,
Јүрүм нени экелген?»

Каанга камдар бакпаган,
Кызылдарга багып јат.
Јаңы јаңнын учуры
Јаан ла эмтир, канайдат?»

Төрт адын тайып,
Төрөгөнин кам «јиген».

Јурт Советтин јааны
Јуукта ла өлөр деген.

Је канайып та камдаза,
Коммунистте өлүм јок.
Көрмөстөрин ийзе де,
Көк јарамас, не де јок.

«Кайракан, јип болбодым» —
Калын јонго кам айткан. —
Комунисттин кудайы
Јаан эмтир!» — деп кайкаган.

Учы-учында карган кам
Улу тынып, шыйдынган,
Кызыл маанылу турага
Јурт Советке ууланган.

Карган кам тунгүрин
Јурт Советке экелген,
«Калак, мыны алыгар,
Камдабазым мен» — деген.

Јелбер кара сагалын
Сыймай тудуп, энчейген.
«Ак-аданым¹, манта» —
Араай кам үнденген.

Јес көстөрлү тунгүри
Јерге туруп, түп эткен.
Ары болуп мантаарда,
«Акыр, адым тур!» — деген.

Куулгазынын божодып,
Кутустанып отырган.
Кудайы јок бу тагма
Канайдар деп сананган.

Јажык јүректү улус
Јалтанып оног туратан,
Калак-кокый, өрөкөн,
Качып оног баратан.

¹ Ак-адан — тунгүрдиг ады; акталап салган
төөни адан деп адан јат, айдарда, ол камныг минген
төөзн.

Јурт Советтин јаанынын
Јудругы јырс эткен.
«Камдабазым дейле,
Канайып турун сен?!»—деген.

Колмылтыгын кодорып,
Колына алып, шыкаган,
Јес көстөрлү јелбистин
Мандайына уулаган.

Је оның ордына
Јеерен чачту кыс турган,
Карган камның көзинде
Каткы дезе јажынган.

«Куулгазының көргүзип,
Кутустанба сен мында.
Каталашкага сук салзам,
Канайдарың сен анда?!»

Түндү-түштү түнүрди
Түпүлдеткен сен эдинг,
Таайымды јийтем деп,
Тайылга да сен тайдың.

Өскө ой келгенин
Өнөтийин көрбөй турун ба?
Тегин јерге улусты
Төгүндеп, туза алдың ба?

Кажайган чачыңа килеп,
Караңуй јерге ийбегем.
Куулгазынду немелер —
Гипноз деп, мен билгем».

Јурт Советтин јааны
Јуура көргөн кабагын:
«Кайда, түнүрин бери бер.
Көрзөн, мының кылыгын.

Советти ченеп турун ба?
Законус бистин бек эмей!
Контраны коркыдар
Колмылтык та бар эмей».

Түнүрин столго салала,
Түнзүйип кам отырган.
«Калак, таайыс, ачынба,
Качан да болбос, ташталган.

Өрттө күйбеген бойыбыс
Өлөр күнис келген јат.
Крест тутпаган бойыбыс
Килинчекке киретен јат.

Тайылганы тайатан,
Тарту эдип салатан
Өй, байла, өткөн јат,
Өйди солыйт өскө јанг.

Ачынала, таайысты
Апарарга санангам.
Эрлик-адай эжигин
Эбире көп лө айлангам.

Алтай-кудай тынынды,
Айланайын, бербеди.
Совет јанга тын кару,
Сагыжы бийик эр — деди...

Је јелбек сагалду абыска
Јаннын күчи једер бе?
Күнгүреген шандарын
Күрүм тады јибес пе?

Кызылдарды кырзын деп,
Кычырган эди абызын,
Јангы јанга удура
Тартышкан эди алмызын.

Јанга јаман этпегем,
Јаан ла болзо тайылга.
Јокту-јойу не јүргем,
Јонго јажына јалчыда?..»

Төгөтлө кара номерди
Түнүрге уул тургускан.
Төрдө кып-складка
Апарып ил салган.

Онон кезе көрүжип,
Одош-тедеш отырган.
Көстөринде көрмөстөр?..
Көп амаду жарыган?

«Jaан сагалду абыс
Jaн алдында карууда.
Бийик учуп чыкпаган,
Бийскийде түрмеде.

Катап ойто камдазан,
Карамдабазым мен сени.
Коммунисттердин жаңын
Каралатпазын мен сеге».

«О-о жайла, таайыс,
Ончозы меге јарт эмей.
Јурт Советке түнгүрди
Бойым экел мен бербей.

Ээлү түнгүр алдым деп,
Эмди кереес бичик бер.
Кийнинде кинчек болбозын —
Килеп билбес кара јер!

Карган мен өлөрим,
Калын агаш өс калар.
Комунисттин жаңына
Кам керектү жыл чыгар.

Ол тужында түнгүрди
Он колго алыгар,
Орчыланнын жүрегин
Ол ажыра тындагар...

Арлык-берлик санаалу
Ар улусты кем билер?
Элдин кыйыш салымын
Ээлү жүрек, эр билер...»

«Коммунисттин жаңы
Кудайы јок, билеринг,
Куулгазыны јогынанг
Ырыс келер, көрөринг.

Телекейди кайкадар
Санаа бисте табылар,
Чылгый тере түнүрүг
Чирип, түнгөй ундылар.

Оны колго алар деп,
Каранга сен иженбе.
Келер үйе жолына
Качалангын сен ийбе.

А эмди, кам, ары жан,
Кереес бичик ме сеге.
Агитация болбозын,
Ачынарым, жеен, сеге».

Журт Советтин жааны
Улу тынып, сананган.
Чагкыр ышту айылдар
Чак түбинен ойгонгон.

Карган кам корчондоп,
Кайа да көрбөй бараткан.
Бөрүкте кызыл чолмонду
Жииттер жолдо туштаган.

«Улус та чек өскөргөн,
Улу камнан коркыбас,
Жеерен күс жет келген —
Жер-алтайын такыбас.

Ыразы чек кубулган —
Ырымдап нени айдарың?
Келетен жаңы жүрүмди
Келдирбей канай тударың?»

Кам айлына келеле,
Карыкчалду тым жаткан,
Кызарып ашкан кызыл күн
Түнүр ошкош көрүнгөн.

Ак жылдысту тегери
Алып жүргөн түнүрдий.
Кыр бажында сары ай
Онын куулы көзиндий.

Канча жылга камдаган,
Байыганы онын жок.
Кара казан, жагыртык,
Калын жоожо камда жок.

Карган кам танкылайт,
Кайра жүрүмин сананат,
Жес көстү тунгүрдин
Тунгүлдежи угулат.

А журт Советтин туразында
Луун, куучын, тал-табыш,
Көзнөктө очпос от,
Караңуйда — жарыткыш.

Ликбез, комбед, биригү,
Совет жаннын жөптөри,
Кажы ла кижги ырысту
Болор деген сөстөри.

Камнын ээлү тунгүри
Караңуй кыпта тым турган.
«Кайран төрөл Совет жан!» —
Кычыруда айдылган.

1972 j.

ТИЙИГ

(Поэма)

Бу поэманы Огдой аймакта
Ийин совхозының озочыл
малчызына, Лениннің орде-
нин тагынган Таднов Тийиг-
ге, учурлап турум.

Кадрийин капчал алтай,
Каскактары учар ла кайыр,
Туйгактар алдынан таштар
Төгүлет шынкыр, шынкыр...
Ыраак, ыраак жабыста
Jүрекче кичинек айыл,
Кенете, телекей, токто!
Бүгүңги күндер ундыл.

Ол тушта айылдан
Байбарак¹ баатыр чыгар.
Алып-Манашты² сакуп,
Араайын ыйлап турар.
Кадрийин суу капчалла
Көбүктелип анданар.
Коркойгон баатыр бажы
Буурайып артар.

Je канадында бичиктү кас
Кадрийинди төмөн келер,
Тос көнөктү кызычак
Оны тудуп экелер.
Оның канадында бичик —
Jайнаган эрке сөс.
Өскө каандык, кийик,
Jашталган чолмон көс..

Je Кадрийин ол ло жебрен,
Jаңгыс ла жүрүм өскө.

¹ Байбарак — Алып-Манаштың адазы, карган баатыр.

² Алып-Манаш — алтай чөрчөктүгү геройы.

Байбарактын айылы
Бу ла өзөктө.
Эмди мында малчы
Эки карган јуртайт.
Чөрчөк јеринин тымыгы,
Јаражы мени курчайт.

Кадрийин суу каткырып,
Кадриль бийелеп ойнойт.
Көк тенгери, булуттар
Толкуларында ойлойт.
Учар туулар баштары
Айыл түнүгине карайт,
Айры мүүстери јайкалыл,
Андар амыргы тартат.

Јүрекче кичинек айыл
Бүгүн Кадрийинде турат,
Анда Тадинов Тийин
Чечек эжиле јуртайт.
Ол озочыл малчы —
Орден тагынган герой.
Ленин башчы сүри
Изү јүрекке коштой...

Ол — пехота, јуучыл,
Јүс катап өлгөн.
Корголјын окко кестирип,
Јүс катап өчкөн.
Је өлбөс баатыр јүрек
Ойто ло типилдеп келген,
Эки улу ороонды
Андый эрлер јенген...¹

Бүгүн туулар тымык,
Торбоктер ончо, амыр.
Казанда чараган балык,
Каткы, куучын, кокыр.

¹ Ада-Төрөл учун Улу јууда Германияла, Японияла јуулашкан улус.

«Амыры јок таңма, —
Араай Чечек унчугат. —
Ары-бери неге
Бу бүгүн секирет?

Тийин деп мыны
Чып ла чын адаган.
Неге бу сандырап,
Атпагдап туратан.
Эй, Белке²-Тийин,
Экелген одынын сал». —
«Уктым, Чечек-Цветок!
Каруузын угуп ал.

Ачынбаган тужында
Мен «Белке» эмей.
Ачынган тужында
«Аамай Эрлик» — дебей...»
Тийин өрөкөн каткырат.
Кокырда не јаман?
Ол Кадрийинде Тастаракай,
Онойдо ок — каан.

— Балык бар ба, өгөөн? —
Ол чөйөө сыгырар,
Эки колын тарпайтып,
«Толтыра» деп айдар.
— Андар көп пө? — дезен,
Араай каткырар.
Түнүккө колын уулап,
«Ол жүрлеери» — деер.

А түнүк төөн көрзөн,
Эңчек туулар баштары,
Туу үстінде жылдыстар
Типилдежип тургулаар.
Айдын ак жарыгында
Та ан, та агаш —
Не де анда карарар,
Булут көлөткөзине јоголор.

А тышкары Кадрийин суу
Та кожондойт, каткырат?

² Белке — белка дегени.

Карануй каскактарды эбирип,
Неге де комыдайт.
«Акыр, Чечек-Цветок,
Аспадын ба бүгүн?» —
Тийин тура жүгүрип,
Ачып көрөт күбин.

«Ачыбаган немени
Канайып мыны азатан?
Бу Белке деп неме
Не энчикпей туратан?
Байа ла жаңы сүт урдым,
Баш ла болзын мыны.
Чек ле јаш бала» — деп,
Чечек-Цветок унчукты.

«Эрезин өдүк јыртык,
Эмди сууга кирбезим.
Балык тударга болуп,
База соокко өтпөзим,
Каарып јип көр —
Кадрийин теренг.
Јенил болзо, бойың
Кармактап келзенг».

«Је, је ыйлаба,
Балыгыңды кайдайын.
Белим оорып турганын,
О-о канайып базайын.
Бу ла малдың кийниненг
Базып тапкан неме не.
Сеге орјин¹, мак,
А меге — сарсу-сап!.. —
Чегенин быжып унчугат. —
Мен де тың иштегем,
Тегин ойноп жүрбегем».

«Је болды, Цветок,
Бу сен кайттын?
Керек болзо, орјинди
Сен де тагынып тургайың.
Газеттин кижизи,
Калак, јаман айтпазын.

¹ Орјин — орден.

Орјин блаашкылап жүрү—деп,
Ойноп бичип салбазын».

«Кайдайын мен оны, —
Каткырат Чечек-Цветок, —
Лакшы ла жүретен болзо,
Орјин керек жок!..»
Эжиктен тылырт эдип,
Белка-Тийинг чыгат.
Караңуйда кимиренип,
Аттарды улаарат.

Ийттериле куучындажып,
Жаан үнденет, табыштанат,
Тымык туулар ого жүк
Жаңылга да бербейт.
А Чечек эјбис
Түгенбес чайын урат.
Оттын эпши жанында
Шылырайт, элбендейт.

«Бу сууны тындазам,
Ый угулат — деп унчугат.
Жаш кижининг сүнези
Комыдайт — деп кунугат. —
Кату жылдарда бу жерде
Кабак деп кижини журтаган,
Айлына келген кижини
Адып күрүм салатан.

Он төрт жашту уулчакты
Ол мында ла өлтүрген,
Кинчеги жок баланы
Килебей сууга таштаган...
Онон ло бери түн сайын
Ол комыдап ыйлап жат.
Өчөмик айдын алдынча
Өскүс сүне жүрүп жат...»

Карышча сынду Кабак
Эмди ундылган, чириген.
Кадрийин алтай ол бойы
Чедиргентип кееленгеч.

Онын ээзи болорго
Өлтүрөөчи иженген.
«Кадрийин — менин алтайым,
Келгилебе!» — дейтен.

Эмди ээ — Тийин,
Эжиги онын ачык.
Ол ишмекчи, малчы,
Санаазы ак, жарык.
Онын содон айлы
Jүректий кичинек,
Je ол агару ла jылу,
Jүрүмде кожондый керек.

Ол улустаң албай,
Улуска жангыс ла берген.
Juуда канын, тынын,
Иште тузазын, магын...
От элбенг, кызыл.
Эжик араай кылырайт.
Jакпанг, jакпанг эдип
Тийин капшай кирет.

«Айас jакшы күн,
Андаар керек — дейт. —
Чайынгнан база урзаң,
Чагым чыкты» — дейт.
А Кадрийин шуулажы
Канча кырларга жангылат.
Jүс оосту шоор
Айры-тейри жангырайт.

Алып-Манаш кожондоп,
Кайдаар да ырайт.
Кал черүниң табыжы
Канымда jымырайт.
Чындап та, суунын шуузында
Чыгара айтпаган санаа бар,
Комыдалду кожоннын
Коологон үни бар.

Күнүн ле оны тыңдазаң,
Күүниңе не ле табылар,
Ырап jылыяган jондордын
Ыйы да jарт угулар.

●
Алтын үзенгизине тебинип,
Баатыр өзөкти ширтейт.
Айды жарыткаш эдип,
Адынын кулагына илет.
Мөңгүн куйагы мызылдап,
Мөңкүлерге жаркындалат.
Алты оосту амырғы
Алтайда жыгырап турат.

Je амырғы үнине
Адалар өрө турбайт.
Аргымак аттар тибирти
Ак сындарга торгылбайт.
Базырыкта баатырлар
База бери келбейт.
Көгөргөн корымдар жабыста,
Көк тымыкта унчукпайт.

Жажыл туулар жастанып,
Jаш баатырлар уктап калат,
Орчыланды ойлодып,
Ойгор эрлер санан жат.
Кадрийиннин боочызы —
Канча алтай алдында,
Кадын бажы — Уч-Сүмер
Кажайып турат ыраакта.

Чейдем чанкыр ыйыктар —
Алып-Манаш алтайы,
Айыл ошкош ак сүмер —
Ай-кааннын өргөзи.
Алтын куйакту алтай уул
Ай жарыткышту браадат.
Амыргызы шыгырап,
Адаларды кычырат.

Амыргынын үнине
Агаштар араай ыйлажат,
Чедиргентип тамчылар
Чечектерде отырат.
Ол жоныстын судазы,
Өлбөс үргүлжи санаазы.

Карыккан жүрек түбинде
Жаркындалган кожоңы.

Ол менин түштерим,
Кичинек уулчак тужымда,
Көзийкени¹ кычырып,
Көс жашталган жылдарда.
Алтайымла көп жортуп,
Албаты күүнин тындагам.
Алтай жерлер аттарын
Айлада шүүп санангам.

Кан төгүлген жалаңдар
Кан өзөк деп адалган.
Кыйгылу жуулар жерлери
Кырышкан деп адалган.
Шибее болгон туулар бар,
Ширее болгон жыштар бар.
Улаган — ол улу кан.
Эбире өлүм, кан ла кан.
Керек дезе Кыс-Мойын,
Сөөктү-Тайга — кайдайын.

Бу ла отырган сырsak кижиги,
Уулчактый капшуун кижиги,
Жер-алтайла кожо бүткендий,
Жер-женгесле тудуш немедий.
Жебрендеги баатырлардын
Жеринек ол келгендий,
Олордын өлбөс күүнин
Жүрегинде экелгендий.

Кажы ла агаш төзи ого
Айлындый жылу, кару.
Жунма баскан каскактары
Журт жериндий ого эптү.
Мөш төзинде оду,
Эбире айан-тала,
Мөңкүлөр чек жуук,
Ичикей, соок мында.

¹ Алтай чөрчөк.

Je јалбыраган јалбыш,
Кателокто изў чай.
Каңзада ачу танкы,
Јакшызын, о кудаи!..
Кийими јенгил, јылу,
Кинжал-бычак ўлдў ошкош.
Ары болуп баскажын,
Альпинист¹ те јетпес ошкош.

Омыра туткуш мылтыктын
Огы неден де јаспайтан,
Уй мылтыкты табыжынан
Јер селендеп калатан.
«Городской кижиге
Коомой болбой мында —
дейт, —

Перинага ўренген
Белин тонгор болбой» — дейт.

Удура нени айдарын,
Учурлу сөстө уят јок.
Алдым изип турганын,
Арка бойым эди соок.
«Э-э чаалта, јаш нөкөр,
Эмди кижиге тонгор бо?
Туйук тура ичине
Јайгыда кижиге конор бо?» —

Токым төжөйт,
Тон берет.
Эбиге базып јылулайт,
Электегендү каткырат.
От јанына тыйрыс эдип,
Јада түжүп изинет.
Сахарлу чай ичет,
«Сабет² сүрекей јакшы» — дейт.

Каңкайышкан тайгалар
Караңуйда бозорот.
Аркада ўкү ўлүрөп,
Карсылдада каткырат.

¹ Мөңкүлөргө, кайыр кырларга чыгатаң үредүлү кижиге.
² Сабет — Совет јан.

«Нени сескен күрүм — деп,
Тийинг өрөкөн түкүрөт. —
Неме учурабас болбой — деп,
Бажын жайкап отырат. —

Арчымак куру жанбайтан
Алтай болгон эди — дейт.
Канчанын тынын корыган
Кадрийин деп жерим — дейт.
Кату чакта жоныбыс
Кадрийинге жуулатан.
Каандыктарла жуулажып,
Канчазы онын кырылган.

Өлгөн улус кыйгызы
Өзөктөргө шин калган...
Кандый шыра көрбөдис?
О-о жайла, кайракан...
...Жайлагуш деп алтайда
Жаражы сүрекей кыс болгон.
Кааны жок жеристи
Кандый ла неме тоногон.

Кижиге тайар жанду
Та кандый жон болгон,
Та калка, та жибет, —
Онызын кем оңдойтон?
Женү алган өштүлөр
Жерибисте жыргаптыр.
Кудайына бажырып,
Тайылга тайар дежиттир.

Эң ле жараш көөркийди
Экелип, озор тайгандар.
Кыстын мойнын кезеле,
Агашка кадап салгандар.
Оноң ло бери ол жер
Кыс-Мойын деп адалгач...
Же өштүлөрдиг бирүзи де
Жерине тирү жанбаган.

Жаан улус айткажын,
Жайлагуш бажыла черү ашкан,

Кенете тегери кизиреп,
Таш мөндүрлер жааган.
Канзыраган тагмалар
Канын јудунып кырылган,
Алтай кыстыг јайнузын
Көк тегери ук салган...

Је база бир куучын бар,
Онызы, бодозом, чынга јуук.
Кыстыг баатыр ийнизи
Өштүни једип курчаган,
Кару эјениг каны учун
Кал черүни кыр салган.
Ол јууда Алтайдын
Омок уулдары јыгылган.

Јаш баатырдын сүнези
Јажына тирү арт калган.
Оног ло бери ол тайга
Сөөктү-Тайга деп адалат.
Ак корымдый сөөктөр
Анда бар деп айдыжат...»

Мыны угуп, санандым,
Јүрегим сыстап согулат.
Ыйык кырлар алдында
Куйактар шыгырты угулат.
Јалкын эмес, үлдүлер
Кейди кезип тургандый.
Күмүш тонду јаш баатыр
Амыргызын тарткандый.

Ол амыргы үнинен
Күүним күйет јалбыштый,
Алтай тирү, нөкөр, — деп.
Јүрегим кыйгы салгандый...
Ийин ийинге тийижип,
Ийдем кожулып келгендий.
Көстөр көстөрлө биригип,
Өрт јалбырай бергендий!

Је јанмыр түүлген булуттар
Јайканыжып шуулажат.
Ыраак тагнын јарыгы
Салааланып тартылат.

«Акыр, нөкөр, айтсан — деп,
Тийинг өрөкөн унчугат.
Алтайда ээ бар ба? — деп,
Араайынан ол сурайт. —

Ученыйлар нени айдат —
Угуп жүрген болбойын?
Көскө көрүүнбес ол тынду —
Көрмөс болзо, кайдарын?
Ол не? Микроб по?
Эйе, эйе, ол тагма.
Шак ла онын жүрүми
Эмдиге жаан жажытта.

Сан башка түш көргөм,
Наукага жарабас.
Можийт¹, санаалу микроб бар?
Je кем де жартабас».
«Түште анда бай бар ба?» —
Түзедип араай унчуктым, —
Айса, түжеер жилбүлү,
Айтсагар» — деп сурадым.

От жалбыжын жаанадып,
Ойто ло Тийинг өңдөйөт.
Көк-Ийнектин бажында
Көргөн түжим мындый дейт:
«Мынайып ла тозуп жүреле,
Адым жанында уктагам.
Чылбырымды жастанып,
Шык ла эдип калтырым.

Үргүлей ле берзем,
Үстиме кем де базып келт!
Ак сагалду өрөкөн
Алдыма менин тура берт.
Алтай ээзи мен дейле,
Адылып мени баштады.
Эки кулагымнан тудала,
Изигенче ле чиреди.

«Лицензиялу ла мен деп,
Тынг көкибе, уул, дейт.

¹ М о ж и й т — может быть (орустап).

Алты айрылу сыгынды
Адып јиген, тагма, дейт.
Аштап јүүрген кижиге
Ангнын эдин таштаар ба?
Айры мүүзин алала,
Акчага садып базар ба?

Аңымды адып сатканы
Байыбайтан ол эди.
О, энчикпес сен тагма,
Сеге не јетпеди?
Көр, ол улусты —
Өрөкөн колын көдүрөт.
Чыбыктаткан улустың
Кыйгызы ачу чөйилет.

Арказы анда кызарып,
Таныш уулдар јаткылайт.
Ыргай сапту камчылар
Шыйтылдажып тургулайт.
«Б» — буквалу бир уулдың
Багырыжын канайдар!
Ачкалу өгөөннинг
Арбанганын кайкараар.

Кандый да бир поэтни
Алдыртып келген эптири.
Аң шыркалап аткан деп,
Бурулаган эптири.
А онызы калагы
Карсылдада каткырат;
«Алтайдың ээзи, старик,
Ичип ийек пе?» — деп айдат.

Алтайдың ээзи кижининг
Азу тиштери јок эптир.
Ак чачтары толголып,
Јардына онын түжүптир.
«Ой, өрөкөн! — деп кыйгырдым.—
Онойтпозым качан да,
Милийзеден јөбим бар,
Мыны эмди ле кычыргар».

Лицензиямды алала,
Бажын јайкап унчукты:

«Бир кезек немелер
Амтажыган — деп арбанды. —
Бир анга јөп алар,
Он анды ат салар.
Көк-Ийнектің оозында
Көп сыгындар јыгылган.

Мүүстерин алала,
Эдин үрөп таштаган.
Сен, шыпшыйган таңма,
Олорды бери экелген,
Кату јаргым алдына
Эмди туратан эмтирин».

«Ой өрөкөн! — деп јайнадым. —
Ол орус бурулу,
Воробьевтың күйүзи
Бойы мында каруулу».
«Воробьевтың килинчегин
Бойының кудайы аайлагай,
Кере тартылган Христос
Кезедүзин јартагай.

А сени, мошейник,» —
Ала койды јардымнан.
Ак чылбырла мойнымнан
Буулай сокты, кайдатан?
Ары болуп јортордо,
Ачу корон кыйгырдым:
«Јо-о, јо-о, мойнымай,
Калак-корон, ай, ай, ай»...

Ойгонып келзем, чылбырым
Орой тартылган эмтири,
Отоп јүрген күрен ат
Чиреп турган эмтири.
Эки кулакка бөкөнөктөр
Сыралганы коркышту.
Чек ле костый кызыптыр,
Терјейе тижип, талбайтыр.

«Је болды — деп каткырат. —
Түште, чын ла, бай бар ба?
Санаа ээчий неме не,
Сан ла башка, чын ба?

Науканын улузы
Бир тушта билер...
Сўне эмес — микроб,
Көскө, байла, көрүнер!

Тозуулга барар ой жетти» —
Тийин түрген тергенет
Омыра туткуш мылтыгын
Ажыктап көрөлө, жүктенет.
Jaан кижинин тўжин
Jамандап канай каткырар?
Анда jaан учур бар.
Өчөп турган? — Кем билер...

«Наукада жажыт бар,
Онызы чын — деп унчуктым.
Биотоктор жүрүп жат,
Кем билер» — деп каткырдым.
Таг адарда, jаражын —
Туулар тынданып тургандый.
Ак туманду өзөктөр
Керилип, чөйө тепкендий.

Күн тийерде, мөнгүлөр
Jалбыштана бергендий.
Кыскылтым-алтын тайгалар
Шынгыражып тургандый.
О кайракан, Алтайым,
Үч булунду алмастый.
Телекейди төжине
Тагып салган кежиктий.

Төмөн, капчал өзөктө,
Кичинек айыл ышталат.
Бу айылдан төрөлим,
Телекейим башталат.

Айылдан jaан ыш чыккан.
Аракы аскан, аш салган.
Ады жарлу геройлор
Андый неме тутпайтан.

Очерктен кычырзан,
Озочыл кижн ангылу,
Ачу неме амзабас,
Айткан сөзи — амаду.

Je менин геройым
Бүгүн сүрекей «жастырды».
Аракыдан ичеле,
Араай ыйлап отырды:
«Алты кулашта эликти
Адып болбой кайттым? — дейт, —
Айры тиштү кармагым
Балык тутпас болды — дейт. —

Чолмон болгон көстөрм
Чогы өчкөн болор — дейт, —
Омыра туткуш мылтыгым
Оозы тыртык болор» — дейт.
Ары-бери жайканат.
Алаканын чабынат.
«Чек ле жүүле берген — деп,
Чечек эжи арбанат. —

Өлөрн сескен болбой — деп,
Өбөгөнн адылат.
Өскө жердин кижизи
Жаман айдып салбазын.
Калангы сени, таңманы,
Газетте журап койбозын».

Ыраак ээн тайгада,
Капчал Кадрийн ичинде,
Кичинек агаш айылда
Кожон жагырап чөйилет.
Ак-чанкыр тууларга
Кожон табарып чарчалат.
Ээнзиреген бу өзök
Ээбис бар деп каткырат.

Ышта жүрген айулар
Ыраадан чыгып тындаалайт.
Кужурга келген сыгндар
Ылдыска сүзүп канкайат.

Алтайды јобош бу кожон
Араай јайкап тургандый.
Јебрен ойлор тўбинен
Једип келген элчидый.

«Таайыс¹, мыны ууртагар. —
Чөөчөй меге ууланат. —
Төөлөс кижиге турбайаар.
Төрөөн болбой былар» —
дейт.

Чечек те јеенис калады,
Јобош, чөйө кожондойт.
«Јаңгыс катап јыргабас
Јаман улус бис пе?» — дейт.

Онын үйелү кожонгында
Кандый да ару јайну бар.
Ырап јылыйган јүрүмнинг
Ырбап барган күүзи бар.
Оны тыгдап, јүрегим
Сыстайт, сүүнет, каткырат.
Албатымнын сүнези
Өлбөгөни јарталат.

Андый јараш кожонды
Орчыланда укпагам.
Тегин јонимнын јүреги
Јараш, улу, кайкагам.
Тийин өрөкөн арбанат:
«Јаңгыс ла бу не кожон?!
Культурный улустый,

Бийе салбас не болгон?»
Төр бажына чыгала,
Тизиреде бийелейт.
Кандый да орус кожонды
Кайкамчылу кожондойт.
Бу та кыйгы, та кожон,
Айлап болбой турадым.
Мындый солун бийени
Ак-јарыкта көрбөдим.

¹ Энезине сөөктөш кижиге таайы болуп јат.

Андалузиянын бийези,
Айса кандый да менуэт¹.
Камнын ийик јоргозы
Айса шейк² секирет.
«Коокымайтыган бу тагма! —
Чечек кородоп отырат. —
Менин сөөгим үстине
Бийелеерин — деп јарбынат. —

Андайтам деп бу базар,
Агаш-ташка јарылар.
Ай, көнөкти антардын.
Бу канайдат, улустар?
Эй, Белке, бери уксаң,
Эмеш тым отырзаң».

А Тийинде не болзын,
Белин јүктенип бийелейт.
«Переломка мылтыгым,
Белим өйди, көөркий». — дейт.
«Акыр, уйларга барадым,
Бу шилемир эзирик.
Малыс божодып ийеле,
Канайып бис јүрелик». —

Адына минип алала,
Араай јортуп браадат.
Алтай кожон јаланда
Чечектер сыймап, јайканат.
Кайран алтай эжелер,
Каруузып слерге көрөдим.
Јакпайышкан көөркийлер,
Јараш јүрегеер билерим.

Кеп јаражын кийеле,
Кееркеп базар өй болбоон.
Сүре ле иште, тартышта,
Је ырыс слерге өчпөгөн.
Јуунын кату јылдары
Јаш ийнеерге уур түшкен.

¹ Менуэт — классический танец.

² Шейк — битниктердин бийези.

Агалар, адалар иштерин
Јаш көөркийлер көдүргөн..
Онын да учун јабызак
Јүрүм кату, санаа ак.
Күүн бийик тегеридий,
Јагаристан¹ јеримдий.

Тонин бажына оронуп,
Тийин амыр уйуктайт.
Очокто кара турундар
Санангылап, таңкылайт.
Таш тайганы шыгырада
Сыгындар кайда да бустажат,
Аспактардан алтын бүр
Айылга түжүп, жапшынат.

Торбокко барган Чечектин
Кожоны алыс угулат.
Кадрийин база шуулап,
Ол кожонло шулулат.
Кармак колыма алала,
Кадрийинди кыйкадым.
Эрке толкулар үстине
Энчейип, жагыскан санандым.

Туулар тымык, мен тымык.
Јагыс ла суу кожондойт.
Јиргилјиндий мызылдап,
Толкулар сүүнип бийелейт.
Күнге кызыган кайалар
Јүзиме тынат, ынаартыйт.
Бийик, коо аспактар
Көлөткө берет, жажыркайт.

...Тузак-Оозында бир тура
Чек жагыскан кунугат.
Сок жагыс көзнөги
Сокорып, мени ајыктайт.

¹ Јагаристан — јагар дегени кожон, стан¹
дегени ороон. Кожонду ороон.

Эски тура эжигин
Эпјоксынып ачадым.
Оскүзиреп ундылган
Оскө телекей. Коркодым.

Озогы орус печкенин
Оозы карарып унчукпайт.
Кеелеп кескен орыннан
Керилип кем де уткыбайт.
Айыл ээзи та кайда,
Алтайын таштап барган ба?
Айса бу тармалу,
Куулгазынду тура ба?

Јалмуурын мингенче,
Јаанак-элбис келгей не?
Көөш үстине тармадап,
Көрмөзин көргүзип бергей не?
Айса өрөкөн килейле,
Аргазын айдып бергей не?
Олүми јок оштүнинг
Олүми кайда, айткай не?

Је труба «күлүрт» этпеди,
«Кей шыркырап» күйбеди.
Чөрчөк јеринде эмеен
Чөкөдип мени келбеди.
Је орус кебер, орус кей
Мында толуп калгандый.
Русьтын озогы чырайы
Ундылып мында арткандый.

Озо кандый да орус
Јаткан јер деп айдыжат.
Онон кенете бу јердеч
Ырбап барган ол дежет.
Онон ло бери ангчылар
Бу тураны ээлеген,
Кыштын соок түнинде
Јуулып бери келетен.

Кургак одын, чай, танкы,
Серенке ле тус белен.

Тайга кату, жүрүм бир —
Кижиге кижиге килеген...
Жайлагуш, Кадрийин алтайла
Адам андап жүрөтөн,
Бу турага, байла,
Бир тужында келетөн.

Кандый бир темдек
Артырып салган болор оо?
Стенеге улус кол салган,
Адамнын колы бар ба?
Канча улус аттарын
Кайкап кычырып турадым,
Ырап калган өйлөрдиг
Шымыражын угадым.

Кем де мында кереестеп,
Келген күнин бичиптир.
«Төртөн жыл. Январь ай» —
Жуудан озо жүрүптир.
Ол көөркий кайда не?
Жуудан ойто жанды не?
Өлүп калза, жаш үйе
Кычырар деп билди не?

Жерде не мөңкүлик?
Тура чириир, кижиге өлөр...
Узүлбеген үйелик
Өзүп барза — мөңкүлик...
Бороргон тоозын өткүрө
Сөстөр жарталат, шылырайт.
Бозоргон боро тымыктардан
Кем де каран унчугат.

Арчылып бараткан буквалардан
Адамнын адын кычырддым.
Ундылып калган турада
Унчукпай жагыскан турадым.
Кенете эски стене
Жылы меге бергендий,
Төрөл үн ыраактан
Жарт томылып келгендий.

Менин бери келеримди
Адам озолодо билгендий,

Санаа жетпес таладан
Салымды көргөн белгедий.
Онон бери сүрекей
Көл-көп жылдар өткөн.
Эгирлер, кунуккан көстөрдий,
Эжиктен көргөн, көргөн.

Агдап барган адабыстын
Келерин сагып туртаныс.
Ак карлу тайгалардан
Тымыгын тыгдап жүртенис.
Ол нөкөриле бери
Сүре ле агдап келетен.
Бу ла кадуга, байла,
Тонын, мылтыгын илетен.

Бу ла турада эгирлерде
От сүүнчилү күйетен.
Арыган омок ангчылар
Амырап, байла, сүүнетен.
Ол бу ла турада
Бисти эске алынатан.
Балдарды канайып чыдадар деп,
Баш түнгзүйтип сананатан...

Онын сөөгин көрбөгөм.
Жүрегимде ол тирү.
Жуу базырган ротанын
Жуучыл жолы жаркынду.
...Тышкары кандый да табыш.
Турадан мендеп мен чыктым.
Күнге кылбыгып, тымыкта
Күүним бийик мен турдым.

Торбокторын айдап,
Чечек жортуп клеедет.
Көлөткөлөр узундап,
Көпөгөш эгир эм кирет.
А чадыр айыл жанында
Тийин калын уйкуда,
Карып калган кара ийт
Каруулдайт оны жанында.

Капчал өзök ол ичи
Кайкалду жажыл тармада

Чанкырайган тегери
Чайбалат менин санаамда.
Мун жылдардын илбизи
Шингип калган бу Алтай
Јүректер сызы, сүүнчизи
Шымыранган кин Алтэй.

...Тузак-Оозында ол тура
Санаамнаг чыкпайт, кунугат.
Сыгар көзиле кийнимнен
Көрүп, жагыскан сананат.

Ырап барган улустын
Ыйы, шымырты угулат,
«Алтайыста күўнибис
Мөңкүлик» — деп айдыжат.
Күскүдий суудан күн чогы
Чедиргентип чачылат.
Өскүс тураны эркелеп,
Чакпындар араай шуулажат.

Ат үстинде јакпагдап,
Амырын ундып, кем барат?
Айса Тийин өрөкөн
Бүгүңги өйлө јарыжат?
Куйундар омок куйлат,
Сооктор кыјыраг чакырайт.
Јастар јажу јажыркайт.
Булуттар каткылу ыйлажат...

Ээн тайгалар јолыла
Атту кижии барадат.
Ўстинде таңдар агарат,
Ўстинде тўндер карарат.
Бу менин геройым,
Мактап неге айтпазым?
Бу менин јоным,
Оморкоп канай калбазым?

Теке-јунма јолыла
Токым јайып, өткөнис.
Ол уур жылдардан
Бу күндерге јеткенис.
Ыраактагы тууларыс
Ундылып неге ундылзын!

Карга бастырган журттарыс
Качан да жүрегис жылытсын...

Мөнкүлерге жуук жайлулар
Ээн артты, эм кайдар?
Je жүрүмисте омор түнгей ле
Мөнкүликке апарар.
...Бу кырлар! Атту кижи.
Бир шымыртту кожон!
Онын эжиги ачык,
Жүрегинге ару болзон!

Бу тегин ле кырлар ба?
Айса Алтай — Алтайистан?
Кайран јерим јолдорыла
Калыгым јанарлу баскан.
Кадрийиннинг боомдоры
Ый да, кожон до уккан.
Кызыл чолмонду эрлер
Мында база јыгылган.

А бис агару каннан
Јангы табылган тын.
Кул кеберин таштайла,
Јайымга чыкканыс чын!
Кадрийиннинг ичинде
Куу баштар көргөм.
Көстөр онкок орозынанг
Кызылгаттар өскөн.

Эмди жүрүм солун,
Телекейди сен айлат.
Качан да болбогон жүрүм
Эмди таныш угулат.
Алтан јашту Тийинг де
Айладып эмди шүүйт.
Айга качан учатаныс,
Айтсаң, нөкөр! — дейт. —

Америка эмдиге
Јуулашканча ба? — дейт, —
Бистинг де адыш чечен,
Тийип көрзин» — дейт.
«Эй, тегин мактанба,
Чечек каткырат, —

Алты кулашта эликти
Јаскан — деп каарат. —

Кече ле мында
Сыктап отырдың не.
Бүгүн ле чолмонтып,
Көрө бердин бе?»
«Билбес немеге киришпэ, —
Билееркейт Тийин, —
Көс жаңыс менде бе,
Не тегин жүүледин?»

Армияны айдадым...
Адатан уулдар бар.
Кнопкага ла бассан,
«Күрс» эдип калар.
Техника деп неме...
Је сеге не айдар?
Кадрийинненг өскө
Кайдаар сени апарар?»

«Јаан јерге барала,
Јарашты табып алгайың,
Ийин оозына једеле,
Ийиктелип жүргейин,
Мен кайдаар да барбазым,
Кин кирбиктү алтайым.
Бозуларды барып көр,
Эй, Белке-Тийингим».

«Чындап та, көрөдим», —
Тийин чыгып атанат,
Агаш айыл ышталып,
Араай нени де сананат.
Көнөктөри кангырап,
Чечек тышкары арбанат.
«Кандый кедер бозу бу?!
Кемди төзөгөн?» — деп айдат.

Айылдың ичи тып-тымык,
Алтындалат түнүк.
Очокто сүттү казаны
Сары айдый тегерик.
Аланчыктар ортозынан
Актрисалар каткырат.

Кирбиктери селендеп,
Кирип келзеп, имдежет.

Ачык мойыны, төштөри
Айыл ыжына ышталат,
Африканын күнине
Күрергендий билдирет.
Кхмердин¹ жажыл өргөзінде
Принцесса бийелейт.
Ундылган жаан жамылу
Улуркап мында чүмеркейт.

Жажыл кийимдү солдаттар
Жаркынду ракета жанында,
Гагариннинг каткызы
Бу тымык айылда.
Москва, Кремль, күүлелер,
Алтын шагда күн чогы.
Мавзолей, рубин чолмондор,
Тенгери жеңил булуды.

Үзүн-жүүр журуктар —
«Огонектонг, та кайдан?»
Жараш, омок улустар
Үзүн-башка таладан.
Же ыраак, башка телекей
Ышту айылла эм тудуш,
Амазонка² журукта,
Анаг ары — Гиндукуш³.

Алтай поэттер бичиги
Анда-мында жаткылайт.
Кеелеп айткан сөстөрдин
Кезиги чек ле угулбайт...
Кубулчанг, өнгжүк телекей
«Бис мында» деп каткырат.
Куба — си, янки — но!⁴
Плакаттан кыйгырат.

¹ Кхмер — Кампучиянын албатызы.

² Амазонка — Түштүк Америкада сүрекей жаан суу.

³ Гиндукуш — Китай да Индияны бөлүп турган эң бийик сүмер тайгалар.

⁴ Испан тилде си — «эне» дегени, но — «жок» дегени.

.
Атанар օй жеткен,
Јакшы болзын, Тийинг.
«Поэттер төгүнчи» дежетен,
Бүтпегер, Тийинг.
Күренг ат бийелеп,
Јанарга бүгүн мендейт,
А Тийинг күлүмзиренип,
«Көргөйс ле — дейт. —

Ижим учун качан да
Јамандатпагам — дейт. —
Је кече јастырдым.
Шоотпо, поэт — дейт.
Мен чилеп, иште,
Мак келер» — дейт.

Чын, јаан жүрүм —
Ат-нерелү керек,
Бис те олордон
Тем алып жүреек.
Чечек өрөкөн меге
Чеген уруп экелет,
«Јакшы жеткеер, таай», — деп,
Јалакай үнденет.

Эки јалбак курутты
Карманыма сугат.
«Адазы јиген аш эмей,
Балдары јизин — дейт. —
Өлбөй жүрзе, јолыкпай, —
Өрөкөн эмеш кунугат. —
Келген кижин ундыбас
Алтайыс эди» — дейт.

Јакшы болзын, Чечек, —
Јажына малчы, кожончы.
Слер јокко Кадрийин
Ээн болор эди.
Јакшы болзын, айыл,
Јалакай төрөл улус.
Чанкырайышкан каскактар —
Шибееденген јуртыс.

Кадрийин кату алтай
Каскактары кайыр,
Туйгактар алдынан таштар
Төгүлет шыгыр.
Бийик ажуда булуттар
Ийджет шымырлу.
Кадрийин жабыста шуулайт,
Кандый да жаңарлу!
Јүрекче содон айыл
Јабыста ышталат.
Јанында та кем?
Айса Тийин турат.

1968 ј.

ЭЖИКТЕР

(Поэма-санаа)

I

Эжиктин јанына базып келеле,
Энчейип, эмеш сананып турадым.
Эски турамнын јабыс эжигин
Эрмек јоктон араай ачадым.

Эзен, эзен, төрөл эжик,
Эбирип, ойто ло сеге келдим.
Элеп калган јес тутканнын
Эски јылузын база ла сестим.

Эжиктерди јүрүмимде көп ачкам,
Энчейип, алдына бажырбагам.
Је, эски эжик, сенин алдына
Јабыс энчейерин ундыбагам.

Эл-телекейди эбирип те јүрзем,
Эне-јуртыма ойто ло келедим.
Энмектеп ашкан јабыс бозогом,
Энчейгенче карузып кирерим.

Алдында эмди јаш уулчак эмес,
Ак-јарыкты көргөн эр келди,
Телекей меге тапчы эмес,
Јаш ойиме јүрегим экелди.

II

Бу эжиктен баштап ла чыгып,
Эбире тууларды кайкап ајыктагам.
Ай эскиде салкынду тундердин
Күнүрттү табыжын тындап јадатам...

Кыштын тызырт туманду соогында
Кыјырап, эжик ачынып ачылатан,

Энчикпей, ыраак јерлерге барарга
Эски турамнын эжигин ачтым.

Ыраак, ыраак јаркынду таңдардын
Ырызы јапсып, јүрегиме келетен,
Јастарды санаган амадуум энчикпей,
Эжиктин јанында эригип туратан.

Көксимде јарты јок санаалар сыстажып,
Көгөргөн тууларды ажып баратан.
Ай канаттарын јаја салала,
Алдымда книга сананып јадатан.

Эртелеп тийген эгир чолмон
Эгчек боомнын үстинде туратан,
Эжиктин јаныла ээлгир сынду,
Эрке көстү көөркийим баратан.

Энирде бистин чичке көлөткөбис
Эски туранын јанынан качатан.
Је узун јолдордын ыраагын сезип,
Улу тынып, көөркийим тымыјтан.

Айдын јымжак эрке јарыгында
Айдылбаган сөстөр бичилетен.
Кыстын көзинде кандый да кунукка
Ыраак јылдыстар килеп имдейтен.

Јолыкпас өйдин ыраак кожоғы
Јолдор үстиле шыгырап баратан,
Качан да бери келбезин дегендий,
Кара чачтар јайкалып туратан.

Он јети јаштуда кандый јакшы! —
Ончо јолдор сеге ачык ла јарык.
Ол јылдардын өчпөс ырызы
Эмдиге јылыдат, неден де артык...

IV

Эжиктер, эжиктер, јабыс ла бийик,
Эжиктер, эжиктер, јалакай ла керик.
Сүүшке ачылган сүрлү эжиктер,
Сүргенде, кату ла кара эжиктер

Уйуктап болбой, өрө турадым,
Ай улаарып, араай жарыдат.
Кырларга кыстаткан төрөл журтымнын
Көзнөктөри араай, араай јумулат.

Јүрген јолдорым эбирип, эбирип,
Ойто ло бу бозогого келет.
«Неге јединдин, тынзынган кижиге?» —
Јаш јылдарым электү көрөт.

Онын алдына нени айдарым,
Менин јаргым, ару уйадым?
Бүгүн мен эшефотко чыгадым.
Гильотина кайда? Сакыйдым, сакыйдым.

Сексейген чачту седеним јылыып,
Сенекте эрикчил, јобош отырым.
Тенип јүреле, јанган ийттий,
Шыркамды јалап, айга улыйдым.

Өткөн јолдордын изү шымырты
Өзөгиме менин сыйстый томылат.
Күски арыштый күренг чачымнан
Күн тайкылып, эбиреде жарыдат.

Көмүрдий кара көстөринг түбинен
Көмүлип күйетен оттор чагылат,
Мун түндердин ыраак түбинен
Сенин изү сөстөринг угулат.

Бу та чын, та түш јерим,
Та јаркынду өргөдө, јайгы садта?
Айса шыралаган көөрөнкөй эрикчилигим?
Сен јаантайын санаамда, санаамда.

Ол эжик — ырыстын эжиги.
Јирме јажым, јиргилјин јылдарым.
Сүүштин сүрлү алтын тагылына
Јүрегимди такып, јажына артырдым.

О јайла, менин јаш тeneгим,
Тармалу көлөткө кийнинен баргам.
Чалыган күмүш ундылбас таңдарды
Чаазында журуктарга мен не толыгам?

Јаан городтын табышту вокзалында
Јайналган санаалу јангыскан тургам,
Јажына ыраган сени сананып,
Јажыркашкан улус ортозыла баргам...

Ончо туралар отторы өчти,
Ошкы таг эзен деп каткырат.
Ўргүлјинин чанкыр маанызы —
Ўстимде тегери эрке јайылат.

Туранын јанында эски айлым
Эжиги јантыйып, сананып турат,
Ыраган јүрүмнин ыйлу кожоґын
Аланчык баштары араай сыгырат.

V

Тагла балдар школго баргылайт,
Табылу базып, частарын көргүлейт.
Санаамда менин эски шагнын
Күңүреген өткүн табыжы күүлейт.

Ол шаг боро тагдарда
Деремне ўстинде јыгырап чыгатан,
Коомой кийимдў аштаган балдар
Ойындарын ундып, школго бараган.

Көгөргөн ыраак јерлердин сомы
Көксимде ол школдо јуралган.
Айланбаста јылдыстар ол јолы —
Ак јалкындар санаамда тартылган.

Кару школымнын јанына
Катап ла катап мен келедим.
Кара көстөр-көзнөктөр өткүре
Кайкап көргөндө, мен сүүнедим.

Элбек телекейге эжикти, балдар,
Эренгистелбей, капшай ачыгар.
Кайран јүрүм кату ла јараш,
Кайра көрбөй, омок алтагар.

Јаан эжиктин јанына келеле,
Јалтанып, көөркийлер, слер турбагар...

Албаты учун айдар сөсти
Ажарынкай болуп, ичте тутпагар.

Ас та болзо, кару жоныбыс
Ак-жарыкта журтап ла јат.
Онын алдына Орчылан эжиги
Там ла элбеде ачылып ла јат.

VI

Эжиктер, эжиктер, слердин алдыгарга
Эбирип келеле, сананып ла турадым.
Улус өлгөндө, уур эжикти
Улу тынып, араай ачадым.

Жарык санаалу үредүчим¹ межигин
Жардыма салып, араай көдүргөм.
Жаркынду элкемдер јоголо бергендий,
Јагыс ла чичке јолго көргөм.

Јакшы јүрерде, элбек эжиктер,
Јаман келерде, тапчызын кайдайын!
Јаантайын каткылу омок көстөрим
Јашталып турганын, канайып алтайын?

Үренчиктер јергелей туруп алала,
Үредүчизин калганчы јерине апарган,
Межиктин качан да ачылбас эжиги
Мееге тийгендий јызырап јабылган.

Күстин күндерин јашла ыйладып,
Күлер оосту трубалар онтогон.
Јылдыстыј жаркынду јүрүм өчүп,
Агаштын бүрлери саргарып онгон.

Је канайдар база — јүрүм андый,
Јегестелип, сөөктөр ундылып ла калар.
Јердин үстиле чаңкыр кожондор —
Сүүштин салкыны канатталып учар...

Эрке сөстөрдөн эжиктер ачылып,
Эриндер биригип, тундер ундылар.
Эзинге торкодый чачтары јайылып,
Эштерин сақып, кыстар кунугар.

¹ Василий Константинович Плакас.

VII

Бийик ле эки кат эжиктер
Бистин алдыска кезикте ачылат,
Жамызы кичинек жалтанчак улустар
Жабыс энчейип, киргилеп барат,

Узун кебистин јымжак үстиле
Уулдар чала јорголоп келгилейт.
Уккур кеберин мында тартынып,
Узун колдорын энчейип бергилейт.

Јаан да сынду эрлер кезикте
Жабызай бергендий мында билдирет.
Эжик арјанда бийиркек кеберин
Эленти кебиндий уштыгылап ийет.

Јаан эжиктин ары јанына
Жалтанып киргеним санаама кирет,
Јаш тужымда базарга кичеенген
Јаман күүндү көстөр көрүнөт.

Сананбаганды сананды дейле,
Законго келиштире бурулаар дешкен...
Албатымды сүүген ару јүрегим
Ак-јарыкка јаман нени эткен?

Кайтсын ол. Каралган киж
Кара күүнине бойы бастырган.
Эдеги јайылган бир эмеген
Эмди јүрүмнен јылыып ыраган.

Јаш та болзом, јаан эжикте
Јалынбагам, ујадым керечи!
Көксимди көк јалбыштый ачулар
Өртөгөн эди, јылдар керечи.

VIII

Сүүнип ачкан најылар эжиги
Сүрдеп јүреримде, кезиги јабылды.
Кыйа көргөн көстөр кылыштый,
Јүрегимде чийе тартып барды.

Көп эжиктерди мен ачкам,
Көөрөңкөј најылык јылыјган, билерим.

Калаңы тушта айткан сөзимниң
Корондый ачузын ойто ичедим.

Ачайын деген эжик алдына
Аланзып калган мен турадым.
Эмеш өчөгөн эп јок сөстөн
Эртенги өштүүмниң үнин танийдым.

Је карузыган улустың күүни
Карыкчылды кардый кайылтып апарат.
Јаманда таштаган нөкөрлөр ордына
Јараш күүндү наҗылар табылат.

Көк телекейдин јабылбас эжиги
Көксимде мениң јаанап ачылат.
Күн ойногон күмүш кожондор
Көзиме тийип, тууларга чачылат.

Эмди јолдорды эбирип јүреле,
Эски эжикке ойто ло келдим.
Кабайым јайкалган кичинек турага
Кажайган чачту јаш бойым киредим.

Эжиктин јанына јабыс эңчейип,
— Эзен бе, кару энейим! — дейдим.
Ойноп јүреле, јанып келгендий,
Энеме удур бурулу көрөдим.

1967 ј.

ГОБИ-АЛТАЙ¹

(Поэма-санаа)

Монголдор айдыжат: Гоби-Алтай,
Кайда ла болзон, Алтай, Алтай,
Алтын деген сөслө түнгей,
Jүзүн тилдерде Алтай, Алтай.
Ылуу талайлу ыраак талада
Алтай деген сөсти уккам.
Чаңкыр мечетте² чалмалу³ мулла⁴
Чактар түбин коскорып айткан.
Jер түбинде турк калыкка
Jерим неге керек болотон?
Эленчек чакта төрөли деп,
Эмди бистинг кемис бодойтон?
...Алтай, Алтай, бир тужында
Та айдары јок улу болгон,
Та албатылар санаазына
Чөрчөк јериндий артып калган?
Чөлдө јаткан калмык сени
Чөрчөгинде «О төрөлим!» — дейт.
Канча чактарга јүрек түбинде
Алтай кеберин алып јүрет.
Буурыл Байкал ары јанында
Бурят укту улус јуртайт.
Алтай деген сөсти угала,
«Алтай — јебрен төрөлис» — дежет.
О, Кан-Алтай, чаңкыр тууларым.
Јондор өткөн јолдорын эски!
Шыңгырап ыраган ыйыктарга
Шыпшалып калган сөзинг келди.

¹ Гоби-Алтай — бистинг Алтайла тудуш Күн-бадыш Монголияда сүрекей элбек, јаан јер.

² Мечет — мусульмандар мүргүйтен, церквеге јүзүндеш тура.

³ Чалма — башты орогон бөс, бөс кур ошқош.

⁴ Мулла — мусульмандарда мүргүүл өткүретен кижі.

Айлык та жерде мен жүрзем.
Адын сениң кулагыма угулат.
Арчыннын чагкыр ыжы өткүрө
Алтай деп лама¹ кыйгырат...
Алтындалган Будда² кудайы
Алыс күлүмжи жайат.
Килеп билбес көстөриле
Кирип келген мени аяктайт.
Киленг башту ламалар мында
Килемжилү кудайын мактайт.
Кечире салган узун тактага
Кериле жыгылып, моңол бажырат.
Оскө, өскө ойлор чырайы
Өчөмиктен жууктап келет.
Кайкамчылу бу телекей
Кандый илби-тарма ийет.
Орхоннон³ адым сугарбадым.
Керүленди кечип, жуулашпадым.
Мен бу ороондо айылчы,
Жүрек үнин тындаган кожончы.
Моңолдор тере тондорын таштап,
Фрактар⁴ кийип, чичкерип баскылайт.
Иностранецтерге интервью⁵ бергилеп,
Ичинде моңол ло бойлоры арткылайт.
Отторы жаркынду отельдер⁶ эжигин
Олор эмди оморкоп ачкылайт.
Ончо телекейден келген айылчылар
«О' кэй!» — дежип, кайкап тургулайт.
Өчөөргө жүрген кандый бир неме
Өчөмик көстөриле эбире көрөт.
Кей төгүн болбой бу деп,
Кебиске кезе базат.
Отельдер ончозы ла түнгей,
Кебис, суу, комфорт, ару кей,
Тере штанду улус та жок,
Канайдар база. Жакшы, о' кэй!

1 Лама — буддийский монах.

2 Будда — кудай.

3 Орхон, Керүлен — Монголиянын суулары.

4 Фрак — дипломаттар кийетен костюм.

5 Интервью — сурактарга берген кыска каруулар.

6 Отель — гостиница.

Кандый да болзо, ороон, калык.
Ангылу жанду, салымду, кылыкту.
Тижин де өткүрө болзо жакшылаш:
«Господин министр, сайн байну⁷!..»
Je монголдын чичке көзінде
Чөлдин ээн эрикчели көрүнөт.
Кемге де бакпас кедер күүни
Кезем айткан сөзинен билдирет.
Ээн чөлдөрлө поезд тизирейт.
Шил, бетон городтор тенкейет.

Je Азиянын улу элкеминде
Эмди де көпти эдер дешкилейт.
Мындагы кырларды тоолоп болбозың,
Мындагы чөлдөрдү кемјип болбозың.
Тууларды туйгактарыла текелер тоологон,
Чөлдөр элбегин төөлөр чотогон.
Мен бу ороонло јорыктап,
Калыктар салымын кайкап санангам.
Орхон јанында эжиктий таштардан⁸
Угулган үндерди тындап, кайкагам.

Мынан алтай сөстөр угулган,
Ойгор кижинин санаазы јарыган.
Ак сагалду улу судурчы
Араай базып келгендий сакылган.
Билери көп Билге-Кааннын⁹
Билип айткан сөстөри угулган.
Күл-Тегинни¹⁰ өлгөніне комыдап
Ыйлаган үни шыгырап ыраган.
Көзинин јаштары чалындар болуп
Јанымда менин мызылдажып арткан.
Орхоннын суузы араай шуулап,
Алтын өргөни агызып апарган,
Чөрчөктөн келген бу сүлтерлер,
Чөлдин учында чанкырда јылыйган.

⁷ Сайн байну — монгол тилде эзендешкени.

⁸ Јебрен тюрк калыктын бичиктери.

⁹ Билге-Каан — јебрен тюрктердин кааны. Орхондо таштарда онын сөстөри бичилген. VII чак, бистинг өй.

¹⁰ Күл-Тегин — Билге-Каан тушта полководец, кааннын јурчызы.

Алдымда бийик чагкыр ташта
 Адалар бичиген сөстөр¹¹ турган...
 Жарты жок шимирттү кожондо
 Алтай жүректин сызын салгам.
 Жебрен ойдин кеберин танып,
 Жердин түбин өдүп баргам.
 Калка жериле мен жүреримде,
 Кажы ла монгол жылу уткыган.
 Улу айылчы деп уткыбаза да,
 Уулына чылап, карузып турган...
 Кожо бараткан монгол поэттин¹²
 Кожоны түгенбес, жолдордый узун.
 Жайгы салкынга жабыс энчейип,
 Бисти уткыйт чөлдөги кулузын.
 Күн чөлдин учына бадалып,
 Көлөткө чөлди кечире чөйилет.
 Тамчы да жок куу булуттар
 Та кайдан да жеткилеп келет.
 Канча жолдорды өткөн газик
 Каракорымга¹³ база жетти.
 Женеске бастырган жебрен храмнын¹⁴
 Өлөңдөр өскөн эжиги көрүнди.
 Калыктар чочыткан Каракорым
 Кара кыртышта бадалып калган.
 Ээн жерлерден келген улустар
 Ээн элкемге кайылып ундылган.
 Эрлердин эрлери, тизелери тыркырап,
 Эскиде бери энмектеп келетен.
 Ороондорды бактырып, жондорды тоюп,
 Чингизтин будынын алдына салатан.
 Ак-жарыктын алты талазына
 Алтын пайзцалу¹⁵ алыптар баратан.

11 Жебрен алтай тилле бичилген, Билге-Кааннын тюрк укту жондорды бириктирип, кыдаттарга удурлажарына кычырган куучындары.

12 Монгол поэт Чойчылсүрен. Автор оны Сүрен деп адап жат.

13 Каракорым — Чынгыс-Кааннын империязынын столицазы. Эмди ээн жер.

14 Каракорымда сүрекей жаан буддийский монастырь, эмди музей.

15 Пайзца — агаштан, темирден, алтыннан эткен шоңкор, муркүт, арслан. Оны алып жүрген кижининг жаан жамызын ла онын жаан правозын керелеген темдек.

Каандар эжиктерин кайра мергедеп,
 Талтак будыла ширееге базатан.
 Онон эмди не артты?
 Ончозы ундылган, чачылган!
 Казыр Чингизтин канду жолдорун
 Кумак базырган, ой каргаган.
 Эски монастырь, тоолу айылдар,
 Бут алдында жымжак кебис,
 Карган монгол нени айдар?..
 Унчукпай, соок кымыс ичедис.
 Жебрен ойлорди жетгенин керелеп,
 Ынгырада транзистор ойнойт,
 Беелер сааган монгол келиндер
 Озогы, озогы кожондор кожондойт.
 Чолдин кыскылтым тоозынын кодүрип,
 Гоби-Алтайга машиналар барат.
 Карган монголдын айлында дезе
 Космонавт журукта каткырып отырат.
 Алтайдаг келген айылчы дежип,
 Алдыма менин тепши салгылайт,
 Кызыр беенин сүдинен эткен
 Кымыс уруп, күндүлөп тургулайт.
 Совет жеринин солундарын сурап,
 Сонуркап, жииттер тыгдап отырат.
 Калай берген каруулчык монах
 Кадак¹⁶ меге сыйлап берди.
 «Чагкыр тенгери үзүги — деди,
 Монгол кижинин күүни» — деди.
 Тышкары чыктым, караңуй.
 Жылдыстар унчукпай, имдежет.
 Гобинен келген жылу салкын
 Кычкыл олөндөр жыдын экелет.
 Сананзам, эмди ле мында
 Öргөлөр өзүп, көрүнип келгедий.
 Жыдаларын чалый тудуп,
 Каруулчыктар унчукпай тура бергедий.
 Мынайда Марко Поло¹⁷ өткөн.

16 Кадак — жукачак чагкыр торко. Күндүлү айылчыга беретен сый.

17 Марко Поло — венецианский којойым, улу жорыкчы, Чингис-кааннын империязыла жорыктаган, Каракорымда жүргөн, Китайдын императорынын жуук советниги болгон (XIII чак, бистинг ой).

Онын бичигени санаама кирди.
Өргөниң эжигинде кайкамчылу фонтан
Шылырап тургандый меге билдирди.
Алтын жалбрактарлу Мөнгүн агаш¹⁸,
Онын бажында алтын күүк отырган.
Араайын соккон жылу эзиннен
Алтын жалбрактар шынгыражып туратан.
Алтын агашты эбире десе
Ак кымысла фонтан ойнойтон,
Ак беелердин сүдинен сааган¹⁹
Ангылу кымысты кулдар эдетен.
Алтын фонтанда агару кымысты
Атту-чуулу алыптар ичетен.
Ат бажындый алтын күүк²⁰ болзо
Араайын жыгкылдада эдип отыратан.
Карган каан оны тыгдап,
Канду жууларды ундып, амырайтан.
Эмди ол тоозын, жиргилжин,
Караңгуй ла казыр ойдин үни.
Чөрчөк тө эмес, чын да эмес,
Чөлдө жылыган жондор жүрүми.
Калыктары тоноп экелген жөөжө
Кайда эмди? Јер алдында.
Јаңы Монголия жаңы ойдө,
Ырысту жүрүм онын јолында.

Гобинин²¹ кебистий түс чөлинде
Кенете тенкейген кайа учурайт.
Онын күскүдий киленине
Күннин чогы тийип, тайкылат.
Кумактарда жиргилжин жымырап,
Кенете ак город көрүнөт²².
Чөркөлишкен кошту төөлөр
Чөлдин кырыла јинјидий тизилет.

¹⁸ Андый агаш каанның өргөзинде болгон деп, Марко Поло ло өскө дө историктер айдыжат.

¹⁹ Марко Полоның бичигениле болзо, канча муң ак өңдү беелердең сааган сүттең эткен кымысты жаңыс ла каан ла ого сөбги жаңыс улус ичетен.

²⁰ Агаштын бажында күүк эмес, а ангел болгон. Автор мыны поэтизацияга көчүрүп јат.

²¹ Түштүк Монголияда сүркей јаан ээн чөл.

²² Мындаый учурал Гобининг чөлинде болуп јат: жиргилжин.

Узун жыдалу жуучылдар дезе
Унчугышпай баргылап жадат.
Онон ончозы кенете жап эдип,
Көс алдында ончозы жылыят.
Күскүдий жылымнан чырайыс көрүп,
Салкыннын ижин кайкап турадыс,
Лоткон келерин эртеден белгелеп,
Чөлдин араай күнүртин угадыс.
Азия, жебрен төрөл жерим,
Сен чөрчөк жеринен келедин.
Куулгазыныгла, кумактарыгла,
Жарты жок түштер көрөдин.
...Оду. От түрген күйген,
Шофер эчкинин эдин тиштейт.
Походто үренген жуучыл чылап,
Жайымжып, жабыланып ийет.
От жанында амырап отырадыс,
Нөкөрим жерин мактайт.
Гоби чөлинде динозавр²³ сөөктөри
Корымдый жадатан деп айдат.
Ай араай чыгып келеле,
Күскүдий жылымга жарыгын чачат.
Тармага туттурган тазырык жылдыстар
Таш күскүде төгүлген жадат.
Кайкамчылуу жараш кыс кенете
Кайдан да чыгып келгендий билдирет.
Азиянын сүнези мен дейле,
Арчылып, ойто жоголо берет.
Өткөн өйлөрдүн өчөмик чырайы
Өйлө кожо мынан арчылат.
Көпти жаңыс ла мен көргөм деп,
Ай тегериде араай каткырат..
Түн. Чек уйуктап болбойдым,
Чөлдин жарты жок кимиртин угадым.
Чөрчөк жеринде баатыр аттардын
Тизиреп келеткен табыжын тындайдым.
Кожоны жок көлөткө чилеп,
Гобинин чөлиле кем де барат.
Түн ортодо үргүлү кожонду

²³ Динозавр — канча-канча миллион жылдар мынаг озо жер үстүндө жүргөн сүрөкөй жаан сөөктү, келескен кеберлү тынду. Олордын сөөктөри Гобинин чөлинен табылган.

Күзүңилери жыгырап, каравандар ырайт,
Жылдыстар көгөлтирим жаркыны өткүрө
Жылышкан өйлөр кебери көрүнөт.
Динозавр кенете туудый тенкейип,
Жиргилжин ортозынаг туруп келет.
Же бу динозавр эмес,
Чөлдө жылым таш өңдөйөт.
Ай жаркыны чөл үстиле
Азып жүргендий меге билдирет.
Алтай, Алтай — алтын жерим!
Амыр уйку көзимненг качат.
Алтай мынаг башталып жат па?
Гоби-Алтай!
Тенгери чайбалат...

1966 ж. Монголия.

БАЖАЛЫҚТАР

ҚАНАТ БЕРГЕН ТӨРӨЛИМ

- 5 Э. Палкин. Жегүлү жүр. поэт.
- 10 Автордог.
- 14 «О кайракан, сенинг алдынга...»
- 15 Жарыткыш сөс
- 16 Төрөлим.
- 17 Ыраак жолго.
- 18 Менинг поэзиям.
- 19 Кайрылык.
- 20 Кожончы керегинде.
- 20 «Бийикте, жайлуда чыккам...»
- 21 Кара суу.
- 22 «Жылдыстар жылызы, жердинг айланы-
жы...»
- 22 «Түндүктенг учат ыйлаган булуттар...»
- 23 «Сүүйдим сени, төрөл жерим...»
- 23 «Теректинг бүри жарылат...»
- 24 Мөңкү карла жабынган».
- 25 Коммунарлар.
- 26 «Орой эгирде көзнөккө...»
- 27 Жер-планетабыс.
- 29 Жүрүм ле искусство.
- 31 «Кем эрикчел кожондойт...»
- 32 Жажына жүректе тирүү.
- 35 Чолушманла куучындашканым (Бал-
лада).
- 37 Колдор.
- 38 Күски салкын.
- 39 Кожончы
- 41 От најым.
- 42 Санаалар.
- 43 Тамара.
- 47 Ленин күнди көдүрет.
- 48 Гуркиннинг журуктарын көрүп тура.
- 50 Орой түнде.
- 51 Көчкүндер.
- 52 Прометей эмезим.
- 54 Албатым.
- 55 «Тенеридий ару кырларда».
- 56 Энелериске келедис.
- 58 Албаты магы артар.
- 60 Жардымда туулар.
- 62 Төрөлис бар.
- 63 Колхозчынынг өлүми.

- 65 Алтын күүк.
 67 «Ай алдында толкулар...».
 68 «Ыраак өскө талада».
 69 Алтай эскадрон.
 71 Алтай кыстар.
 73 Таш улустар.
 75 Бис те билерис.
 77 Ат ла бй.
 79 «Канайдар. бис бүгүн бурулу...».
 80 Мен — кнжи.
 84 Улу көчүш.
 86 «Алтайым деп мен айтеам...».
 88 Көксимде күйгөн өрткө чыдашпай.
 89 «Жазыл теректер жаштары...»
 90 «Ой, ыраакта чапкырлар...»
 91 Жыланду суу.
 93 Жолдог ийген сөс.
 94 Оносто тура.
 96 Мен — майя.
 99 «Кунукчалымды үлежин».
 100 «Күүктер үни жыгкылдап...».
 101 Улуркаган бу улустаг».
 102 Мен Дон-Кихот.
 103 Кайчы.
 104 Күскиде.
 106 Кичинек жүрукчы.
 108 Кичинек аэропорт.
 110 Жаш тужымды бедреп.
 112 «Бажымды өрбө омок көдүрүш...».
 113 Турналарым.
 114 Ленинге.
 116 Партийный билет.
 118 Смольнийдыг отторы.
 120 Најылык.
 122 Кайран жүрүм.
 123 Уулым Аржанга.
 124 Куштарым.
 125 Төрөл улус.
 126 Ыжы сууның жанында.
 129 Алтайым. ✓
 130 Аргонавттар чылап.
 132 Карагай.
 133 Уч мушкетер.
 136 Жапганы керегинде санаа.
 138 Жүрек канады.
 139 «Өрткө күйгөн агаштар кубалын...»
 140 Тын жыгыла.
 142 Адың сениг ундылбас, нөкөрим.
 145 Уулчагыма айткан сөзим.
 147 Күзинзе оды.
 148 Жоныма айткан сөзим.
 150 Кыычагыма айткан сөзим.
 151 Сөк жагыс Төрөл.

- 153 Россия. ✓
 155 Күүним.
 156 Тайгада санаа.
 158 Сүүжимле толо.
 159 Мен булут чылап.
 161 Ырыс бар.
 163 Кызыл жалду аттар.
 164 Калык качап да уйуктабас.
 166 Алтай уулдарга.
 168 Алексей Калкниге.
 170 «Өткөн өйдү мылтыктаг эмес...».
 172 Ас болгонуы шыразы.
 174 Поэзия сыйны.
 176 Бис. Албаты. Алтай.
 179 «Алтын сынду Алтайды таштап...»
 180 Паслей Самыкка.
 182 Нёкөрүмдү үйдөшкөнүм.
 184 Јас келген санаа.
 186 Јер — телекей. ✓
 188 Сүүнчилү тушташ.
 190 Агаштар кезилгенинең улам санаа.
 192 «Кайраң жонымның камыскан оды...»
 193 Ак-чек кажы ла албаты.
 196 Учунчи көс.
 198 Канадым.
 200 «Кандый јымжак јенгил кар...»
 201 Бойым билерим.
 203 «Түндө куштар учат түлүрөп...»
 204 Најыма.
 206 «Тегини, калас неме айтканча...».
 207 Јүрүм барда.
 208 Сүүштинг салкыны.
 210 Сабдин Салдабайга.
 211 Оймон јерис
 213 Јастырамды, мекемди.
 215 Кереес.
 217 Сөстөр.
 219 «Уйкум келбейт, сананын јадырым...»

НАҢЫЛЫК КОЛДОР ЈЫЛУЗЫ

- 222 Кара талай јанында санаа.
 224 Қаирде түп.
 226 Өскө јерлер.
 228 Овидий.
 230 Акропольдыг јанында.
 232 Санааркаш терени.
 234 Кудайлар.
 236 Тымыкта бомбалар.
 237 Јурукчы ла революция.
 240 Амадуум — јерлик аргымак
 242 Монгол јериске ијген эзен.
 244 Орус албатыга

- 246 Чуралчының улузына.
248 Сен ошкош алтай кыс.
250 Күниүг-аганың айлында.
252 Комыс.

МОНКУЛИК ЖУРҒМ ЖАРҚЫНЫ

- 258 Адам.
259 Солдаттың уулдары.
260 Жол.
261 Эски илацта санаа.
263 Түш.
265 Жууның ойында.
266 Чечектер.
268 Мәскваның отторы.
269 Кырду мылтык.
271 Тул келлидер.
273 Агаштар.
275 Ташту жеринг сени.
278 Комсомол кыстар кожоңы.
280 «Карлу куйундар айланган жериме...».
282 Казах жеринде.

СЕН ҚЕРЕГИНДЕ ҰЛГЕРЛЕР

- 284 Қайылып калдың.
285 Сениң көстөринг.
286 Чагкыр энгир.
287 Энгирде.
288 Чолушманка.
289 «Турналар жанганы удай берди...».
290 Кыстың самаразы.
291 Тымык городым.
292 Кылдар.
293 Огдойдо.
294 «Баштапкы кар жалбагдап түжет...».
295 «Сүүйдим деерге менгебе...».
295 «Сениң көзинг кара...».
296 «Бу энгирде мени сақба...».
296 «Сүүмјини меге күн берген...».
297 Күүк-таман.
298 «Туриалар! Турналар жангарыла...».
299 Шуурганду тунде санаа.
300 Откөн бйлөр.
301 «Сениң јарт эмес кеберингди...».
302 Айдың тун.
303 Эмиктер.
304 «Көстөринг сениң көк толкудый...».
305 Јодра.
307 Апту ағаш.
308 «О көөркий, сениң алдыга...».
309 Пиката кудай.
311 «Јылдыстар оындый».

- 313 «Ойлөр өдөр, жылдар жылыят...».
 314 «Электричкадаг оройтып...».
 315 Кастар учат.
 317 Нелли.
 319 «Сениг көзигде бүгүн...».
 319 «Ах, ойто ло яс...».
 320 «Көлөткөг болуп мен жүрейнн...».
 321 Кышкы кунугу.
 322 «Соок жаңмырдый санаалар...».
 323 «Карлар айланат вальста...».
 324 Сен ырысту ба?
 326 Бийик жерим.
 328 «Лажыл ажулар чагкыр туманда...».
 329 Алматының түндери.
 331 «Айлымда стол ыргалга белен...».
 333 «Айланган, жер айланган...»
 335 Лалбракта үлгер.
 337 Кайран жүрүм.
 338 Нейлон кирбиктү кыска.
 340 Лалар одым.
 342 «Сен тармачы бололо...».
 343 Калганчы түн.
 345 «Мында от күйген...».
 346 Лажыл тонду кыс.
 348 Бистинг кемебис.
 350 «Көп жарашты...».
 352 «Санаам бүгүн кен, ару...»
 353 Надеждага.
 354 «Сениг келерингди сананадым ба, ай-
 са?...».
 355 Эки көзүк.
 357 Бу сен бе?
 359 Лай ортодо кар.
 360 «Сениг чалыла баскан истеринг...».
 361 Күстинг калганчы күни.
 362 Лылдызым.
 363 «Ойын ортодо айткан сөзинг...».
 364 «Кичинек булуттый санааркашты...»

ТУУЖЫЛАР

- 366 Карган камнын түгүрн.
 375 Тийинг.
 403 Эжиктер.
 411 Гоби-Алтай.

Адаров А. О.

А 28 Не умрет моя любовь: Стихи и поэмы. — Горно-Алтайск: Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 1982. — 424 с.

В избранный сборник известного алтайского поэта Аржана Адарова вошли стихи и поэмы из двадцати поэтических сборников.

А 70403—023 77—82
М 138 (03) 82

Адаров Аржан Оинчпнович

НЕ УМРЕТ МОЯ ЛЮБОВЬ

Стихи и поэмы

На алтайском языке

Художник В. А. Раменский
Редактор Б. У. Укачин.
Художественный редактор
В. И. Ортогулова.
Технический редактор М. Г. Шелепова.
Корректор Г. К. Елсмова.

Сдано в набор 9/VI 1982 г. Подписано к печати 9/IX 1982 г. Формат 84×108^{1/32}. Усл. п. л. 22,26.
Уч.-изд. л. 16,36. Бум. тип. № 1. Тираж 3000.
Заказ 2413. Цена 2 руб. АН 05207.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36. Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 27.

2 сэлк.

ГОРНО-АЛТАЙСК. 1982